

UDK 343 : ISSN 2217-219X

CRIMEN

ČASOPIS ZA KRIVIČNE NAUKE || JOURNAL FOR CRIMINAL JUSTICE

PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA U BEOGRADU

BEOGRAD 2021 / BROJ 3 / GODINA XII

CRIMEN

ČASOPIS ZA KRIVIČNE NAUKE || JOURNAL FOR CRIMINAL JUSTICE

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet

u saradnji sa

Kriminološkom sekcijom Srpskog udruženja za krivičnoravnu teoriju i praksu

Izdavački savet / Scientific council

Strani članovi / Foreign members:

prof. dr Hans-Jörg Albrecht, Frajburg (Nemačka)

prof. dr Stefano Ferracuti, Rim (Italija)

prof. dr Jacqueline Azzopardi, Valeta (Malta)

prof. dr Dragan Milovanovic, Čikago (SAD)

prof. dr Michael Bock, Majnc (Nemačka)

prof. dr Eduard Filipović Pobegajlo, Moskva (Rusija)

prof. dr Serge Brochu, Montreal (Kanada)

prof. dr Jean Pradel, Poatje (Francuska)

prof. dr Christian Grafl, Beč (Austrija)

prof. dr Miroslav Scheinost, Prag (Češka)

prof. dr Ulrich Sieber, Frajburg (Nemačka)

Domaći članovi / Members from Serbia:

prof. dr Danilo Basta

prof. dr Miroslav Đorđević

prof. dr Radenko Vuković

dr Ivana Stevanović

prof. dr Dragan Simeunović

prof. dr Snežana Soković

Redakcija / Editorial board

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-Chief

prof. dr Zoran Stojanović

Urednik / Associate editor

prof. dr Đorđe Ignjatović

Zamenik urednika / Vice editor

prof. dr Igor Vuković

Članovi Redakcije / Editorial board members

dr Jovan Ćirić

prof. dr Goran Ilić

Mladen Nenadić

prof. dr Nataša Delić

prof. dr Zoran Ilić

dr Slobodan Vuković

prof. dr Đorđe Đorđević

prof. dr Dragana Kolarić

prof. dr Milan Škulić

Saradnici / Colaborators

doc. dr Ivan Đokić, sekretar Redakcije

doc. dr Vanja Bajović, lektor

Jovana Banović, Ivana Radisavljević i dr Ivana Miljuš (tehnička priprema priloga)

Uz tekst autori dostavljaju izjavu da rad nije objavljen niti predat nekom drugom časopisu u tom cilju.

Sve članke predate na objavljivanje u Časopisu recenziraju najmanje dva anonimna recenzenta

All articles submitted to the CRIMEN are peer reviewed by two anonymous peer reviewers

Časopis izlazi tri puta godišnje (april, septembar i decembar) / CRIMEN is published three times a year

(April, September and December)

Časopis CRIMEN je indeksiran i uključen u sledeće međunarodne baze / CRIMEN Journal is indexed by and included in international bases:

HienOnline, EBSCO, CEEOL, Electronic Journals Library (EZB).

ADRESA REDAKCIJE / EDITORIAL ADDRESS:

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu; Bul. kralja Aleksandra 67, 11000 Beograd, Srbija

Web adresa: <http://crimenjournal.ius.bg.ac.rs> • e-mail: crimen@ius.bg.ac.rs

© Autori prenose na Časopis autorska prava za dostavljene tekstove. / Authors transfer to the Journal their rights to submitted texts.

Priprema: Dosije studio, Beograd

Štampa: Birograf, Zemun

GODIŠNJA PRETPLATA: 750 RSD; pojedinačan broj 300 RSD / Annual subscription: 30 €

CRIMEN

ČASOPIS ZA KRIVIČNE NAUKE || JOURNAL FOR CRIMINAL JUSTICE

(XII) 3/2021 str. 231–350

SADRŽAJ

ČLANCI

Tema broja: COVID-19 I KRIVIČNO PRAVOSUĐE

- Đorđe Ignjatović, Pandemija COVID-19 i
penitencijarni sistem – prva iskustva 233
- Ivan Đokić, Dragana Čvorović, Criminal Legal Challenges in Republic of
Serbia During COVID-19 Pandemic 259
- Natalija Lukić, Pandemija COVID-19 i kriminalitet
u Srbiji 2020. godine 277
- Nebojša Draganović, Preventing the Spread of COVID-19 Infection at the
Penitentiary Facility in Sremska Mitrovica. 301

OSTALI PRILOZI

- Aleksandra Ilić, Discourse on Modern Terrorism 309

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

- Божидар Марковић, Условна осуда у Државном Савету 330

IN MEMORIAM

- Prof. dr Miroslav Đorđević. 341

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
343

**CRIMEN : časopis za krivične nauke = Journal
for Criminal Justice / glavni i odgovorni urednik
Zoran Stojanović. – God. 1, br. 1 (2010)– . . –
Beograd : Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet,
2010– (Zemun : Birograf). – 24 cm**

Tri puta godišnje.

ISSN 2217-219X = Crimen (Beograd)

COBISS.SR-ID 174945036

Izdavanje ovog časopisa omogućeno je zahvaljujući sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ČLANCI

COVID-19 I KRIVIČNO PRAVOSUĐE

UDK: 343.819.3:[616.98:578.834

doi: 10.5937/crimen2103233I

ORIGINALNI NAUČNI RAD

PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 01.12.2021. / 15.12.2021.

Dorđe Ignjatović*

Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet

ORCID 0000-0001-7134-1134

PANDEMIJA KOVID-19 I PENITENCIJARNI SISTEM – prva iskustva

Apstrakt: U radu se izlaže o načinima na koje su penitencijarni sistemi u svetu pokušali da umanje opasnost od širenja virusa Korona 19 i sa kojim su se sve teškoćama sreli u tom nastojanju. Posle podsećanja na stanje u kome su se ti sistemi nalazili pre proglašenja pandemije, analizirana su iskustva nekoliko država (SAD, UK, Irska, Brazil, Filipini), a onda ukratko ukazano i na pokušaje učinjene u ostalim zemljama. Izlaganje se odnosi na prvih nekoliko meseci širenja virusa – do trenutka kada se moglo početi sa primenom vakcina. To je bio period dramatičnih događaja i radikalnih poteza povlačenih u iznudici.

Ključne reči: kaznionice, zatvorenici, zdravlje, osoblje, higijena, rasizam, dekarceracija.

UVOD

Aktuelno stanje pandemije izazvane virusom Korona 19 (e. *Corona-19*)¹ povezano je brojnim kontroverzama. Ova, bez sumnje jedna od najopasnijih zaraza u proteklih sto godina² dovela je do onoga o čemu pre nekoliko godina nismo mogli ni sanjati: zaneti zabludom da smo zahvaljujući dostignućima savremene tehnologije u stanju da kontrolišemo sve što se događa na našoj Planeti – suočili smo se sa situacijom da ne samo da ne znamo kako je ova pošast nastala, nego ni koliko će trajati i kakve će sve, u finalnom skor, posledice imati.³ Brojne kontroverze u

* Redovni profesor, ignjat@ius.bg.ac.rs

1 Uбудuće u tekstu: K-19.

2 Naravno, po dosadašnjim posledicama, ona se ne može uporediti sa pandemijom poznatom kao „Španska groznica” koje je, kako navode Centri za kontrolu i prevenciju bolesti (*Centres for Disease Control and Prevention – CDC*) za dve godine (1918–19.) u svetu odnela najmanje 50 miliona ljudskih života – v. CDC /2021/: 1918 Pandemic.

3 Kako tvrdi Sharmen Abed iz Prekomorskog instituta za razvoj (*Overseas Development Institute*) iz Londona, širenje zaraze K-19 samo prve godine pandemije dovelo je dodatnih 115 miliona ljudi u

stavovima vodećih svetskih autoriteta, ali i protivrečna iskustva u praksi suprotstavljanja ovom virusu, udruženi sa uticajima na društvenim mrežama koje su u ovoj oblasti izazvale još veću konfuziju, bunt i otpor građana merama koje propisuju krizni štabovi koje bi trebalo da vode eksperti.

U tom moru nejasnoća i protivrečnih stavova – jedno je nesporno: virus K-19 je izazvao mnoštvo posledica koje tangiraju skoro svakog čoveka na našoj planeti i to ne samo one koji su oboleli i izgubili život. Milionima stanovnika svih kontinenata koji nisu bili inficirani na inicijativu infektologa i stručnjaka za zaštitu javnog zdravlja nametnut je – u cilju sprečavanja širenja zaraze – niz mera kojima su ograničena mnoga prava čoveka i građanina,⁴ propisani su im novi obrasci ponašanja; takođe, mogućnost oboljevanja od opasne i nedovoljno poznate bolesti i opšte stanje beznađa doveli su do psihičkih problema velikog broja ljudi;⁵ pandemija je uticala i na skoro sve oblasti socijalnog života (međuljudski kontakti su se iz temelja promenili),⁶ pa i na način na koji funkcionišu državne institucije.

Cilj ovog rada je da objasni uticaj pandemije na stanje u jednom važnom segmentu pravosudnog sistema – penitencijarnom, zavodskom, odn. sistemu kaznenih ustanova. Pokušaćemo da bacimo više svetla na ono što se u početku dešavalo u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija za koje se moglo očekivati da će imati posebne probleme sa širenjem zaraze. Pre toga, biće ukazano šta je karakterisalo taj sistem u trenutku kada se Korona virus počeo širiti.

STANJE U KOME SU SE PENITENCIARNI SISTEMI NALAZILI PRE PANDEMIJE

Teško da je ijedna tvorevina koju je iznedrilo društvo izazvala toliku lavinu osporavanja i kontroverzi kao što je slučaj sa kaznom zatvora i (u neposrednoj vezi

---

svetu u stanje ekstremnog siromaštva, a u toku 2021. će se taj broj povećati za još 150 miliona – v. S. Abed /2020/: *Opinion: The long shadow of COVID-19 on extreme poverty*. Izveštaj Odseka za ekonomska i socijalna pitanja UN (UN Department of Economic and Social Affairs /2020/) je još pesimističniji: pandemije će do 2030. godine dovesti do siromaštva čak 130 miliona ljudi.

- 4 Gian Campedelli, Serena Favarin, Alberto Aziani i Alex R. Piquero (/2020/: *Disentangling community-level changes in crime trends during the COVID-19 pandemic in Chicago*, p. 6) posebno ističu meru „zaključavanja” odn. ograničenja ili čak zabrane napuštanja doma, u nekim slučajevima u trajanju od nekoliko meseci.
- 5 Svetska zdravstvena organizacija – SZO (e. *World Health Organization – WHO*) je navela da je to stanje doprinelo jačanju doživljaja frustracije, napetosti, neraspoloženja, izolovanosti i depresije – v. WHO /2020/: *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*. Istraživanja kod nas pokazuju da se na početku pandemije kod građana javio niz negativnih emocionalnih reakcija kakve su strah od oboljevanja, briga za sopstveno i zdravlje najbližih, osećaj osujećenosti zbog promene načina života izazvanog uvođenjem vanrednog stanja i nezadovoljstvo reakcijama medija i državnih organa – v. T. Džamonja et al. /2021/: *Iskustva i kvalitet života na početku pandemije Kovida – 19 u Srbiji: kvalitativna analiza*, p.12, 16. I pored navedenih teškoća sa kojima su se građani suočavali, interesantno je da Stella Batchway i Seena Fazel (/2021/: *Remaining vigilant about COVID-19 and suicide*, p. 579) navode da rani podaci (april-juli 2020.) o samoubistvima tokom pandemije pokazuju da je njihov broj u većini sredina čak opao.
- 6 Pomenimo samo nametanje tzv. „socijalne distance”, što je inače pogrešan izraz – cilj je da se ljudi prostorno udalje jedni od drugih, a ne da se održava (socijalna) distanca između društvenih grupa, slojeva, kasti ili klasa.

sa njom) postojanje i rad ustanova za njeno izvršenje. Potreba da u sklopu mehanizama formalne socijalne kontrole egzistira lišenje slobode kao vid sankcionisanja nepoželjnih ljudskih ponašanja dovedeno je u pitanje odmah po uvođenju kazne zatvora u krivični sistem. Ti prigovori, istaknuti od zastupnika kaznenog retributivizma predstavnika tada dominantne Klasične škole, bili su konceptualne prirode⁷ i nisu se ticali načina na koji je ova kazna izvršavana u praksi. Kada se primena ove sankcije proširila, došao je novi talas ogorčenja zbog načina na koji je sprovedena. Veliki filantrop John Howard na osnovu višegodišnjeg proučavanja stanja u kaznenim ustanovama tog doba objavljuje 1777. knjigu u kojoj opisuje stanje zatvora i daje (sa časnim izuzecima) tragičnu sliku o uslovima u kojima žive ljudi lišeni slobode u većini evropskih zemalja.⁸ Naporima ovog i još nekoliko engleskih filantropa koji su se zalagali za poboljšanje tih uslova, odustalo se od ukidanja kazne zatvora i povratka na način reagovanja karakterističan za Srednji vek (u kome su telesne, smrtna kazna i konfiskacija bili stubovi kaznenog sistema).

Istina, u vekovima koji su sledili, lutalo se od modela ćelijske izolacije, preko sistema progresije u kažnjavanju – do onoga što se posle Drugog svetskog rata, zahvaljujući pre svega naporima Ujedinjenih nacija (UN), oformilo kao „moderna sistem izvršenja”. Činjenica je da se način izvršenja koji je u većem delu sveta primenjen ne može uporediti sa slikama „pakla na Zemlji” kao što su izgledale prvobitne kaznonice, ali to ne znači da je razvoj do naših dana bio pravolinijski i oslobođen protivrečnih tendencija, čak i oko osnovnih pitanja kakvo je: koji je cilj izvršenja ove kazne? Zamah koji je u najrazvijenijim zemljama doživela ideja o resocijalizaciji kao svrzi kažnjavanja polako je splasnulo i opet jačaju ideje da je umesto rehabilitacije potrebno da prestupnici dobiju ono što su zaslužili i budu striktno izolovani od ostatka društva.

Sve u svemu, krajem druge decenije XXI veka penitencijarni sistem nalazio se u stanju koje su karakterisale brojne protivrečne tendencije i osporavanja. I samo njihovo nabiranje prevazišlo bi očekivani obim ovog rada, pa će ovde biti samo najkraće ukazano o čemu se radi.⁹ Zbog preglednosti, sistematizovaćemo ih na sledeći način – radi se o problemima koji se odnose na:

- a) same kaznene ustanove: ovde spadaju pitanja lokacije i arhitekture tih zavoda, njihovih kapaciteta i bezbednosti;
- b) populaciju koja je smeštena u zavode: kakva je njena struktura, kako zatvaranje utiče na lica lišena slobode, kakvi su životni uslovi u kojima se nalaze i šta sve dovodi do njihovog autodestruktivnog ponašanja;
- c) osoblje kaznenih ustanova: otvaraju se pitanja kakva su broj i struktura zaposlenih, koje su teškoće sa kojima se susreću u vršenju službe;
- d) odnos društva prema penitencijarnim ustanovama i zatvorenicima:¹⁰ radi se o sredstvima koja se izdvajaju za funkcionisanje kaznenih zavoda; o

7 Paradoks svoje vrste je da te zamerke nisu izgubile na aktuelnosti do danas – v. Đ. Ignjatović /2021/: *Kriminologija*, p. 186.

8 Prevod tog dela objavljen je i kod nas: Dž. Hauard /2015/: *Stanje u zatvorima*, pp. 15 et seq.

9 Detaljnije – v. Đ. Ignjatović /2018/: *Kontroverze kazne zatvora i ustanova za njeno izvršenje*, pp. 756–762.

10 Svesno je izbegnut termin „osuđenici” jer se u tim institucijama nalaze i pritvorena lica čiju krivicu još nije utvrdio sud (ili je možda uopšte neće ni konstatovati). Apsurd posebne vrste je da režim prema pritvorenicima mnogo oštiji od onoga koji je namenjen osuđenici.

tome kako se validiraju efekti njihovog rada; i o medijskom prikazivanju atmosfere u kojoj lica lišena slobode žive.¹¹

Detaljna analiza većine navedenih pitanja ukazala bi na mnoštvo činilaca koji su najavljaljivali da je početkom 2020. kada je proglašena pandemija K-19 penitencijarni sistem skoro svih savremenih država bio potpuno nespreman za novonastalu opasnost i da je čitav niz stvari ukazivao na mogućnost da posledice širenja bolesti budu dramatične. Poći ćemo redom po stavkama kako su ovde navedene.

Pre svega, lokacija tih ustanova u mnogim slučajevima je takva da se nalaze u gradskim jezgrima. U vreme podizanja, bile su – kako su to još pre dva veka preporučivali humanisti – na obodima gradskih naselja. Međutim, sa procesom urbanizacije, stanje se promenilo i veliki broj starih kaznenih zavoda nalaze se tamo gde im ni po kom kriterijumu nije mesto. Ovo, naravno, povećava rizik širenja zaraznih bolesti. Zatim, većina penitencijarnih sistema suočava se poslednjih decenija (više zbog retributivnog karaktera kaznenog sistema, nego zbog nedovoljnog broja ustanova) sa prenaseljenošću – broj u zavodima smeštenih zatvorenika daleko prevaziilazi njihove kapacitete.¹² Potrebe bezbednosti traže da se u mnogim slučajevima vrši transfer zatvorenika u drugu ustanovu, a to takođe povećava rizik širenja zaraznih bolesti.¹³

Populacija smeštena u kaznene zavode u većini zemalja spada, po više kriterijuma, u visoko rizične grupe ugrožene zaraznim bolestima. Pre svega, u njoj se nalazi visok procenat lica sa hroničnim bolestima (tuberkuloza i druge plućne bolesti, infektivne kožne bolesti)¹⁴ od kojih su neke doneli u kaznenu ustanovu, a druge su posledica uslova u kojima ta lica žive. Dalje, znatan broj sklon je rizičnim ponašanjima (zavisnost od psihoaktivnih supstanci (PAS) – narkotika, alkohola – i nikotina); u zavodima se nalazi i jedan broj starih čiji imuni sistem je slab, u ustanovama se nalaze i trudne i žene sa decom. Životni uslovi u znatnom broju kaznenih ustanova ne omogućavaju održavanje normalnih higijenskih potreba (u mnogima im nije čak dostupna ni tekuća voda). Izolovanost i brojne deprivacije dovode do različitih oblika prilagođavanja od kojih neki vode u samopovređivanje i samoubistvo.¹⁵

11 v. A. Jugović, D. Bogetić /2018/: Medijske konstrukcije zatvora, pp. 769 et seq.

12 Institut za istraživanje kriminaliteta i pravosudne politike je krajem marta 2020. naveo podatak da 59% država u svetu ima drastičan problem sa prenaseljenošću u svojim kaznenim ustanovama (Institute for Crime and Justice Policy Research. *World prison brief online database*).

13 Istina, transfer zatvorenih lica vrši se i zbog njihovog pojavljivanja pred sudom, što može dovesti do ugrožavanja zdravlja i drugih aktera angažovanih u okviru kaznenog sistema. Slična je situacija i sa transportom zatvorenika kojima je neophodno lečenje u specijalizovanim medicinskim ustanovama izvan zavoda, što može ugroziti i zdravstveni sistem.

14 P. Simpson, T. Butler /2020/: COVID-19 prison crowding and release policies, p. 1. Ovde bi trebalo dodati obolele od HIV– a, astme, povišenog krvnog pritiska i dijabetičare.

15 Roberto Tatarelli sa saradnicima (/1999/: Suicide in Italian prisons in 1996 and 1997 – A descriptive epidemiological study, p. 438) tvrdi da je krajem prošlog veka u Italiji broj samoubistava u kaznenim ustanovama zabrinjavajuće porastao: godine 1980. zabeleženo je 30.347 slučajeva, da bi se 1997. taj broj popeo na skoro 50.000. U knjizi koja se bavi samoubistvima zatvorenika Alison Liebling (/1992/: *Suicides in Prison*, p. 26) navodi da je u poslednjoj četvrtini prethodnog veka stopa samoubistava varirala od 456 u Švajcarskoj (14 puta viša no kod opšte populacije), preko 200 u SAD (16 puta), Kanadi (šest puta) do 52 u Škotskoj (četiri puta viša od stope zabele-

Kada se radi o zavodskom osoblju, zahvaljujući slabljenju filozofije tretmana i jačanju punitivnog i onoga što se u novijoj literaturi naziva „sekuritizacija”¹⁶ – ovo je vreme u kome se kao krajnji cilj boravka prestupnika u kaznenim ustanovama promoviše sprečavanje njihovog bekstva, pa je osnovna služba u zavodima ona koja se bavi obezbeđenjem. Ostale su u drugom planu, tako da se zdravstvene službe u većini država – čak i u zavodima sa velikim brojem zatvorenika svode na nekoliko lekara i tehničara, tek toliko da se onima koji vode penitencijarni sistem na zameri da se ne brinu o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode. Uz navedeno, svi pripadnici zavodskih službi izloženi su stresovima vezanim za posao koji obavljaju i sa tim u vezi javlja se i kod njih i „fenomen pregorevanja”. Zato nisu retki ni slučajevi njihovog autodestruktivnog ponašanja.¹⁷

Na kraju, ovom mozaiku treba dodati i to da se društvo prema tome u kakvim uslovima živi jedan broj njegovih članova koji je lišen slobode odnosi ili sa ravnodušnošću ili sa prečutnim stavom da i nisu za bolje i da ih „treba zaključati i baciti ključ”. Takva logika vodi jednoj vrsti kružnog toka koji u svakoj sledećoj fazi progredira: ako im treba „dati ono što su zaslužili” (*e. just desert*), onda tim licima sleduje oštar režim u kome treba da pate zbog onoga što su uradili. Kada izađu iz zavoda, naveći broj njih će ponoviti delo i onda će javnost još odlučnije tražiti da budu još oštrije kažnjeni ... Katastrofalne posledice principa odbacivanja – ekskomunikacije¹⁸ (umesto inkluzije) očigledne su u dobrom broju država.

Sve u svemu, u momentu kada je početkom 2020. godine proglašena pandemija virusom K19 bilo je jasno da je iz navedenih (i drugih) razloga penitencijarni sistem većine zemalja bio nespreman da se suoči sa ovom opasnošću ne samo zbog trenutnih i kadrovskih razloga, nego su mnogi od njih bili sistemske prirode.

U uslovima kada je raspolagala podatkom da globalna zavodska populacija broji preko 11 miliona ljudi i svesna da u najmanje 124 zemlje ona premašuje smeštajne kapacitete,¹⁹ Svetska zdravstvena organizacija je, kako navodi Jan Kahambing, već marta 2020. izdala interno uputstvo o tome da se u zavodskim ustanovama svim licima koja u njima borave mora redovno meriti temperatura, početi sa prevremenim oslobađanjem zatvorenika i ukinuti posete kako bi se izbeglo širenje K-19. Uputstva koja su razradila ove mere su: – smanjenje zavodske populacije; –sprečavanje

---

žene u generalnoj populaciji). Slađana Dragišić (/2018/: Suicidalno ponašanje u zatvoru, p. 791) piše da je u Srbiji stopa samoubistava 2012. iznosila 17,3 i da i kod nas zatvorenici češće vrše samoubistvo u odnosu na građane na slobodi.

- 16 Kako navodi Ole Wæver (/1993/: *Securitization and desecuritization*) radi se o tendenciji da se sva pitanja vezana za kontrolu nepoželjnih ponašanja svedu na menadžment usmeren na postizanje bezbednosti kao poželjnog stanja, a sama bezbednost se definiše kao skup pozitivnih ciljeva usklađenih sa ljudskom potrebama.
- 17 Natasha Frost je 30. aprila 2020. na sajtu američkog Nacionalnog pravosudnog instituta na primer navela da je stopa samoubistava zavodskog osoblja u toj državi 105, što je sedam puta više od broja samoubica u opštoj populaciji – v. N. Frost /2020/: *Understanding the impact of corrections officer suicide*.
- 18 O čemu je krajem prošlog veka detaljno pisao engleski radikalni kriminolog Jock Young (/1999/: *The Exclusive Society*, *passim*).
- 19 Te podatke navodi početkom maja prošle godine Talha Burki /2020/: *Prisons are „in no way equipped” to deal with COVID-19*, p. 1411.

mešanja njenih delova; – sistematsko praćenje stanja novopridošlih zatvorenika; – otvaranje bolesničkih jedinica u zavodu; – odlučan tretman bolesnika koji nemaju K-19; – psihološke intervencije koncentrisane na otklanjanje potištenosti zatvorenika i članova njihovih porodica; i – ravnopravan pristup usavršenim tretmanima namenjenim svim onim kategorijama lica koja se mogu smatrati ranjivim.²⁰

KAKO SU SE PENITENCIJARNI SISTEMI POJEDINIH DRŽAVA SUPROTSTAVILI PANDEMIJI U PRVOM TRENUTKU

U daljem izlaganju analizirana su iskustva nekoliko država na različitim kontinentima (odabrane su, kao karakteristični slučajevi – Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo, Irska, Brazil i Filipini), a zatim su analizirane mere koje su preduzete u ostalim zemljama.²¹

a) Sjedinjene Američke Države (SAD)

U penitencijarnom sistemu SAD – federalni i zavodi država članica (*prisons*), plus lokalne kaznionice (*jails*) nalazi se petina svetske zavodske populacije (2,2 miliona ljudi) – istovremeno, stanovnici te zemlje čine 5% stanovništva naše Planete. U najznačajnije karakteristike tog penitencijarnog sistema spada nesrazmerna zastupljenost crnaca i lica latinoameričkog porekla; kao i znatno veća stopa hroničnih bolesti u odnosu na opštu populaciju.²² Ako se ovom podatku doda i to da je osmina zavodske populacije (12%) starija od 55 godina, bilo je jasno da je broj lica koja bi u penitencijarnim ustanovama SAD mogla biti posebno ugrožena virusom K-19 izuzetno visok.

Treba podsetiti da se američki penitencijarni sistem u novije vreme već susreo sa sličnom situacijom. Naime, SZO je u junu 2009. proglasila pandemiju virusa H1N1 poznatijeg kao „svinjski” ili „meksički grip” koja je trajala godinu dana. Ne ulazeći u brojne kontroverze u vezi sa tom pandemijom,²³ važno je naglasiti da su američke penitencijarne i zdravstvene vlasti učinile napor da stvore planski okvir koji je trebalo da predupredi buduće pandemije. Bilo je predviđeno koji organi i na koji način će delovati i za šta će biti odgovorni, uz naglasak na zaštitu zaposlenih koji bi trebalo da nose najveći teret i zbog toga je bilo predviđeno i da se napravi plan kadrova za slučaj da se zaposleni u ustanovama ili član njegove porodice zarazi. Naravno, predviđene su i mere koje su namenjene zatvorenicima (i svima koji posećuju zavode). Laura Maruschak i saradnici pišući o ovim pripremama za pandemije koje slede posebno naglašavaju da svi moramo

20 J. Kahambing /2021/: Philippine prisons and 'extreme vulnerability' during COVID-19.

21 Budući da će u ovom broju Časopisa CRIMEN biti objavljen rad o merama primenjenim u našoj zemlji, čitaoci će moći da uporede načine na koji se reagovalo u Srbiji i u drugim državama.

22 M. Aebi, F. Miró /2021/: Crime, criminal justice and the COVID-19 crisis lockdown, p. 478.

23 Ostao je utisak, pre svega zbog posledica koje je ostavila (bolest je registrovana u 74 države sa oko 27.000 obolelih i 141 smrtni slučaj – manje od godišnjeg broja umrlih od sezonskog gripa) da je u pitanju bila ujdurma kojom je SZO omogućila farmakološkim firmama da steknu velike ekstraprofite.

biti svesni da je sprečavanje zaraznih bolesti među zatvorenicima ključ za zaštitu zdravstvenog stanja šire zajednice.²⁴

I pored ranijih iskustava,²⁵ čini se da se malo uradilo na predohrani nove zaraze. Zato krajem marta 2020. godine Peter Wagner i Emily Widra skreću pažnju javnosti na potrebu da se preduzmu hitne mere iz nekoliko razloga: a) već je utvrđeno da među zatvorenicima i osobljem ima zaraženih; b) dobar deo populacije (stotine hiljada ljudi) kojom se bavi krivično pravosuđe spada u kategoriju ugroženih; i c) treba reagovati pre no što se zaraza proširi, ne samo na 'klijente' sistema krivične pravde, nego i na sve zaposlene u njemu i na njima najbliže (oni su u visokom riziku – 40% – da obole od K-19).²⁶

Zbog toga, autori predlažu nekoliko mera koje se ne smeju odlagati: 1) i 2) smanjiti broj ljudi u sve tri vrste penitencijarnih ustanova u SAD – redukovati primjem i otpustiti što više lica koja se već nalaze u njima;²⁷ 3) eliminisati, koliko je to moguće, kontakte licem u lice; 4) učiniti zavodski zdravstveni sistem humanijim (i efikasnijim) tako što će se zaštititi i zdravlje i ljudsko dostojanstvo; 5) ne dozvoliti da ovo doba bude još stresnije za porodice kojima je sprečeno da posete zatvorenike od mere u kojoj je to zaista nužno (i sprečiti da provajderi telekomunikacionih usluga profitiraju koristeći nastalu situaciju).²⁸

Negde u isto vreme (18. marta) Pravosudni institut VERA (*VERA Institute of Justice*) konstatuje da nije pitanje da li, nego kada će se virus K-19 naći u sudovima, pritvorskim jedinicama i kaznionicama. Istovremeno, podseća zašto je rizik od širenja zaraznih bolesti u ovim poslednjima toliko visok. Pet dana kasnije (23. marta) Centri za kontrolu bolesti (*CDC*) donose interno uputstvo za postupanje tokom pandemije koje je sadržalo preporuke o pranju ruku, održavanju distance od šest stopa (1,83 m), dezinfikovanje svih stvari koje se koriste.²⁹

U traženju adekvatnih mera zaštite dosta se improvizovalo, odluke su menjane iz dana u dan; no, ipak treba napomenuti da je sadržina najvažnijih bila dostupna na vladinim sajtovima i u medijima.

Za kojim se merama u korekcionim ustanovama tom prilikom posegnulo u razdoblju? Preduzete su sledeće:

- regulisanje poseta i socijalnih kontakata: ukinute su posete zatvorenicima; kao neka vrsta kompenzacije odobreno im je dodatnih 500 minuta telefon-

24 L. Maruschak et al. /2009/: Pandemic influenza and jail facilities populations, p. S343

25 A možda baš i zbog njih.

26 Wesley Jennings i Nicholas Perez (/2020/: Immediate impact of COVID-19 on law enforcement in the US, pp. 690 et seq.) naglašavaju da su od svih radno angažovanih u pravosudnom sistemu zarazom K-19 najugroženiji zaposleni u penitencijarnim ustanovama, ali da su i pripadnici policije bili u opasnosti od zaražavanja (čak i namernog, od strane pripadnika ekstremističkih grupa).

27 Ukazuju da države članice imaju mnoštvo modaliteta za raniji otpust lica lišenih slobode.

28 P. Wagner, E. Widra /2020/: Five ways the criminal justice system could slow the pandemic.

29 Catherine Marcum (/2020/: American correctional system response to COVID-19 p. 3.) naglašava da se zbog opasnosti od zaraze pribeglo stvarima koje bi u normalnim uslovima bile neprihvatljive. Naime, boce za dezinfekciju sadržale su alkohol i one uobičajeno nisu dostupne zatvorenicima.

skih razgovora mesečno; prošireno pravo na dopisivanje, slanje meilova i video poruka. Suspendovane su posete advokata, ali im je dozvoljen kontakt sa zatvorenikom telefonom ili preko video platformi; u slučajevima kada je morao neposredno da komunicira sa klijentom, bio je dužan da se podvrgne zdravstvenoj kontroli;

- regulisanje kretanja zatvorenika unutar zavoda i između ustanova (vrlo ograničeno i uz mere zaštite);
- olakšavanje dolaska do medicinskih usluga (pre pandemije, zatvorenici su plaćali deo tih usluga – sada ne samo da je to ukinuto, nego su ohrabrivani da se jave na zdravstvene kontrole (jer je cilj da se što pre otkriju oni koji su zaraženi);³⁰
- promene u zdravstvenim protokolima za zaposlene: ovo je bilo nužno da bi se sprečilo da pripadnici zavodskih službi zaraze zatvorenike (što je zabeleženo na više mesta). Obavezni su da sve vreme u ustanovi nose maske N95, zabranjena su im putovanja van mesta boravka. Ako stanuju na naseljima gde je zabeležena „lokalna transmisija” dužni su da svaki dan kontrolišu temperaturu i izveštavaju gde su se kretali tokom poslednjih 30 dana. Ista pravila važila su i za lica koja su volonterski posećivala zavode;
- razmatranje mogućnosti ranijeg otpusta učinilaca lakših krivičnih dela: u svrhu kontrole zaraze neke od penitencijarnih administracija države su planirale ovakav zahvat za one koji su prekršili pravila uslovnog otpusta; „lakše prestupnike” osuđene za nenasilna dela. Tako je guverner Kalifornije dao nalog da se otpusti 3.500 zatvorenika koji su po izlasku iz ustanove stavljeni pod nadzor službenika probacije. A ovi poslednji su, opet, da bi se na najmanju meru sveo broj neposrednih kontakata ohrabreni da sa svim licima čije ponašanje tokom vremena kušnje proveravaju komuniciraju putem video linka.

I pored svih navedenih (i drugih) pokušaja da se izbegne najgori scenario, tokom prvih meseci od proglašenja pandemije, podaci o razmerama zaraze bili su obeshrabrujućii. Kako navode Karthik Sivashanker i saradnici, maja 2020. SAD su bile „svetski lider” u dve discipline: po broju zatvorenika (oni navode 2,3 miliona) i po broju obolelih od K-19.³¹ Steven Wolf je sa kolegama uporedio podatke za period mart – oktobar 2018. i 2020. i konstatovao da je K-19 u ovoj drugoj godini postao jedan od najčešćih uzroka mortaliteta Amerikanca (treći u uzrasnoj kategoriji 45–84 – posle srčanog udara i malignih oboljenja, a kod starijih od 85 – drugi).³²

30 Biro za kaznonice (Bureau of Prisons) je krajem aprila snabdeo penitencijarne ustanove sa 5.000 testova i obezbedio više respiratora za lokalne bolnice u kojima su se lica lišena slobode lečila od K-19. Strogi propisi su zabranjivali da se porodica obavesti o stanju zdravlja obolelih, pa je javnost saznala za „Slučaj Fleming” (po prezimenu 59 godišnjeg zatvorenika) za koga je familija samo dobila poruku sa pitanjem da li želi da preuzme njegovo telo – *ibid.* p. 5.

31 K. Sivashanker et al. /2020/: COVID-19 and decarceration.

32 Kod mlađih od 45 godina nalazi se na šestom mestu – iza overdoziranja drogama, samoubistava, stradanja u saobraćajnim nesrećama, kancera i ubistva – S. Woolf, D. Chapman, J. Hyung /2020/: COVID-19 as leading cause of death in the United States.

Ova zaraza posebno je ugrozila tzv. „nevidljive zajednice” kakve su na primer indijanska plamena u kojima je smrtnost od K-19 bila četiri puta viša od nacionalnog proseka.³³

Ovde se napominje da će u vremenu koje sledi, stanje kod starijih lica biti još kritičnije iz tri razloga: jer je K-19 smrtonosniji od dve navedene bolesti koje najčešće dovode do fatalnog ishoda; jer je broj slučajeva K-19 bar 50% veći od javno saopštenog;³⁴ za razliku od ostalih uzroka smrti, K-19 je komunikativan (kod ostalih ne postoji mogućnost transmisije bolesti na druge).

Maja 2020 Gradski savet za korekzione poslove Njujorka (*New York City Board of Correction*) obnarodovao je procenat inficiranih u ustanovama koje spadaju u nadležnost ovog tela: on je iznosio 10%, pri čemu tim brojem nisu obuhvaćeni oni koji su u međuvremenu otpušteni, premešteni ili su umrli. Stotine zaraženih registrovani su i među zatvorenicima i među osobljem ustanova – ovih drugih (budući da im je testiranje bilo dostupnije), bilo je najmanje hiljadu. Detaljna analiza u Ohađu (*Marion Correctional Institution*) pokazala još gore rezultate: od 2.500 zatvorenika, do maja 2020. njih preko 2.000 bilo je na testu na K-19 pozitivno.³⁵

Širenje virusa K-19 je kao ogledalo odrazilo sve slabosti penitencijarnog sistema SAD, ali i samog američkog društva. Nimalo slučajno, od 50 ustanova u kojima je zaražavanje bilo najveće, čak 39 je bilo deo zavodskog sistema. Tu je stepen zaražavanja 5,5 puta bio veći no van ustanova, a stopa smrtnosti tri puta veća. Rizik od takvih posledica bio je naročito izražen u populaciji muškaraca koji su pripadali manjinskim grupama – crni su bili 3,5 puta češće zaraženi od belaca, a latinoamerikanci 5,9 puta. Kako navode Mary Hughes i Nicole Prior, među umrlima u kaznenim ustanovama Njujorka crnci čine 60%, dok je u zavodskoj populaciji njihovo učešće 50%. I ranije studije o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode pokazivale su da je kod muškaraca iz manjinskih društvenih grupa više no kod ostale populacije zastupljeno zaražavanje, zloupotreba PAS i hronične bolesti kao što su povišeni krvni pritisak, dijabetes, astma i kancer.³⁶ Naravno, takvo zdravstveno stanje i činjenica da je njihov životni vek kraći nije, kako ispravno zaključuju Gay Tyler, Sam Hammer i Erin Ruel plod genetske inferiornosti nego rasne diskriminacije. Zdravstveno stanje je neposredna posledica socio ekonomskog stanja koje karakterišu so-

33 To tvrdi Owen Dyer (/2020/: COVID-09– Black people and other minorities are hardest hit in US, p. 1) navodeći posebno primer članove Navaho zajednice (*Navajo Nation*).

34 S. Woolf et al. /2020/: Excess deaths from COVID-19 and other causes. Podaci o broju umrlih od K-19 se prikrivaju, i to naročito u kaznionicama nekih od država članica SAD (poput Floride, Džordžije i Teksasa), u lokalnim zavodima i ustanovama za maloletnike. To pokazuje studija koju su sproveli istraživači sa Univerziteta Kalifornije u Los Anđelesu. Oni tvrde da je takva praksa bila odomaćena u prvim mesecima pandemije, ali i kasnije – v. TCR /2021/: States hide prison COVID-19 data. Još raširenija je praksa da se prikazuju samo zbirni podaci koji onemogućavaju da se utvrde demografski podaci o umrlima (uzrast, etnička i rasna pripadnost) koji bi pokazali koji deo zavodske populacije je najugroženiji.

35 T. Burki /2020/: *op.cit.*

36 M. Hughes, N. Prior /2021/: Impacts of incarceration on health focusing on minority males: Considerations for COVID-19 and future pandemics, p. 503.

cijalni stres, diskriminacija, neuhranjenost, loše stambene prilike i nepovoljni uslovi u sredini u kojoj žive.³⁷

U takvoj situaciji, izgledalo je da je dekarceracija najbolji način da se smanji rizik od širenja K-19 i to u odnosu na sve kategorije zatvorenika koji ne predstavljaju opasnost po sigurnost građana.³⁸ Činilo se da je ona i sa stanovišta analize odnosa cena – dobit poželjna. A onda se uvidelo da se i takva strategija može pokazati štetnom po javno zdravlje. Ako otpustite iz ustanove lica koja nemaju stambeni smeštaj, jeste smanjen rizik širenja K-19 u zavodu, ali će se ona zaraziti u sredini u kojoj se kreću. Iskustvo otpuštenih beskućnika u Los Anđelesu je to potvrdilo i zbog toga su gradske vlasti u tom gradu odlučile da otvore nekoliko rekreacionih centara (inače zatvorenih zbog K-19) kako bi se u njih smestili beskućnici.³⁹ Pokazalo se, dakle, kako to detaljno pokazuju Carlos Franco i saradnici da dekarceracija koju ne prati osmišljeni prijem otpuštenih zatvorenika u zajednicu može doneti nove probleme.⁴⁰ Isto tako, samom otpuštanju trebalo bi da prethodi priprema jer je primećeno da su dve nedelje po izlasku iz kaznionica rizične zbog velikog broja smrtnih slučajeva zbog predoziranja PAS i srčanih smetnji.⁴¹ I Brandy Henry skreće pažnju da ljudi koji su otpušteni sa izdržavanja kazne zatvora moraju biti zdravstveno zbrinuti, stambeno obezbeđeni, doći do zaposlenja i ostalih činilaca koji predstavljaju društvene determinante zdravlja.⁴²

b) Ujedinjeno Kraljevstvo (UK)

Ovo je jedna od retkih država koje su od početka pandemije redovno obavestavale o posledicama širenja zaraze. Maja 2020. godine, kako navodi Tacha Burki,⁴³ javnost je obavestena da je do tada od posledica K-19 umrlo 15 zatvorenika i pripadnika zavodskog osoblja. Istovremeno, kako navodi Chantal Edge sa kolegama, postojala je jasna svest da te ustanove imaju tri ozbiljna činioca koji mogu uticati na

37 G. Tyler, S. Hammer, E. Ruel (/2020/: Examining relationship between institutionalized racism and COVID-19, p. 524.) daju upečatljiv prikaz rasizma u zdravstvenoj sferi SAD koji je vladao tokom XIX i dobrim delom XX veka (tek od 1955. svi građani Amerike leče se po istim protokolima, ali i dalje odvojeno; ni kasnije institucionalni rasizam u oblasti zdravstva nije ukinut).

38 U tom duhu, prema podacima koje navode Emily Wang i saradnici (/2020/: Decarcerating Correctional Facilities during COVID-19, p. 61), ukupna populacija u američkim kaznenim ustanovama smanjena je zbog pandemije na nacionalnom nivou za 5%, dok se broj zatvorenika u lokalnim zavodima (*jails*) smanjio za 20%.

39 C. Marcum: *op. cit.*, p. 6.

40 C. Franco C. et. al. p.14. Ovi autori navode četiri osnovne strategije tog prijema – od osnaživanja javnog zdravlja, otklanjanja strukturalnih ranjivosti, umanjenja nejednakosti u oblasti zdravstva do stalne redukcije zavodske populacije (p. 13).

41 L. Hawks, S. Woolhandler, D. McComick /2020/: COVID-19 in Prisons and Jails in the United States, p. 1042

42 B. Henry /2021/: Reducing COVID –19 outbreaks in prisons through public health-centred policies, p. 2.

43 T. Burki /2020/: *op. cit.*

širenje zaraze (uz stanje zdravlja zatvorenika i /ne/pogodno okruženje – nezadovoljavajuće stanje u odnosu na digitalne tehnologije).⁴⁴

Britanski autori s pravom skreću pažnju na to da se u prvim mesecima malo pažnje posvećivalo uticaju pandemije na mentalno zdravlje zatvorenika. Činjenica da su u UK odmah odložena brojna suđenja (zbog nemogućnosti da se sastavi porota) ostavila je veliki broj pritvorenika u posebno osetljivom stanju stresa i nemira zbog neizvesne budućnosti. Uz sve nevolje za koje se očekivalo da će ih doneti suzbijanje K-19 (suspenzija poseta, svodenje režima na ćelijsku izolaciju – 23 sata dnevno u zatvorenom; ukidanje rekreacionih i radnih aktivnosti; prepolovljen broj zavodskog osoblja zbog zaraze, što će smanjiti broj međuljudskih kontakata zatvorenika) to je bio razlog da se autori poput Thomasa Hewsona i kolega založe za stvaranje uverenja o postojanju zajedničkih vrednosti kod lica lišenih slobode i društva. Da bi se to ostvarilo, potrebno je da zatvorenici budu bez odlaganja i na odgovarajući način informisani o svim merama koje penitencijarna administracija sprovodi; takođe, moraju se iznaći inovativni metodi pružanja podrške tim ljudima koji podrazumevaju jačanje veze između zdravstvene zaštite, krivičnog pravosuđe i vladinih agencija.⁴⁵

Posle tih prvih iskustava sa zarazom u kaznenim zavodima UK, Ministarstvo pravde (*Ministry of Justice*) i Zavodska i probaciona služba Njenog Veličanstva (*HM Prison & Probation Service*) usvajaju niz restriktivnih mera koje su uključivale obezbeđenje fizičkog distanciranja u zavodima, ograničenje kretanja zatvorenika između ustanova i izdvajanje iz zavodske populacije svih sa simptomima K-19; karantin za novopridošle i zaštita ugroženih (vulnerabilnih) kod kojih bi zaražavanje moglo da ima teže posledice. Posle prvih smrtnih slučajeva i osoblje i zatvorenici su pozvani da prijave svaki slučaj K-19 i zahvaljujući preduzetim merama sprečeni su naglo širenje bolesti i visoka stopa mortaliteta.

Potom Ministarstvo i Zavodska i probaciona služba juna 2020. donose *Nacionalni okvir za zavodske i probacione režime u doba K-19*.⁴⁶ On sadrži ‘mapu puta’ koja se odnosi na restrikcije koje će biti primenjene na zatvorena lica u praksi, uz uslov – da budu srazmerne, održive i da ih nije moguće alternirati. Namera je da se stvori najšira baza za upravnike kako bi oni mogli, u skladu sa lokalnim prilikama, donositi odluke koje će odgovarati stepenu ugroženosti. Prioritet je, dakle, da se u zavodima održi stanje bezbednog okruženja za sve koji se u njima nalaze. Uz to, predviđena je mapa puta i za vreme kada će doći do restarta jer su nadležni bili svesni da su restrikcije (iako su bile nužne za čuvanje života ljudi) imale i ozbiljne posledice. No, pisci *Nacionalnog okvira* izričito naglašavaju da ne treba očekivati da će se stvari uskoro vratiti na normalu. U nekim segmentima (povratak na stare standarde) to možda nikada neće biti moguće, pa će zbog zaštite javnog zdravlja neke restrikcije ostati nužne.

Kao ciljevi ovog dokumenta istaknuti su:

- zaštita zdravlja, minimalizovanje broja smrtnih ishoda i slučajeva bolničkog lečenja;

44 Edge C. et al. /2020/: COVID-19: digital equivalence of health care in English prisons, p. 450

45 T. Hewson /2020/: Effects of the COVID-19 pandemic on the mental health of prisoners, p. 570

46 *COVID-19: National Framework for Prison Regimes and Services*. Ovaj dokument je u međuvremenu više puta dopunjavao, poslednji put avgusta 2021.

- (unutar ustanove) održavanje bezbednosti, stabilnosti i sigurnosti kroz otklanjanje rizika od nereda, nasilja, samopovređivanja, suicida ...; i (izvan zavoda) zaštita javnosti;
- obezbeđenje zadovoljavajućih kapaciteta (smeštajnih, ekipiranje sa dovoljno osoblja i sredstava).

Ovi ciljevi operacionalizovani su kroz niz stavki: – pažljivu razradu modaliteta restrikcija u praksi koje treba prilagoditi lokalnim prilikama; – sve vreme mora se imati u vidu da je priroda kaznenih zavoda takva da su ranjive osobe u njima po prirodi stvari izložene rizicima; – socijalni kontakti (posete, obrazovne aktivnosti i sl.) moraju se obavljati uz razumna ograničenja uz njihovo postepeno labavljenje; – obaveza organa koji su usvojili dokument je da stalno budu otvoreni da komuniciraju sa osobljem, partnerima, licima lišenim slobode i njihovim porodicama koje treba redovno informisati; – planovi koje donose moraju biti elastični kako bi se mogli prilagoditi različitim okolnostima; – treba imati u vidu da ćemo dugo živeti sa virusom K-19.

Deo aktivnosti predviđen u *Okviru* je i obezbeđenje resursa na nacionalnom nivou: * sredstva zaštite trebalo bi da budu dostupna svima koji se po bilo kom osnovu nalaze u zavodu; * nužno je obezbediti fizičku distancu i redovno pranje ruku; i * testiranje i kliničko posmatranje moraju biti dostupni i zatvorenicima i zaposlenima.

Najvažniji deo dokumenta je razrada faza u zavodskom režimu uz prethodnu napomenu autora da one neće biti istovremeno primenjene u svim penitencijarnim ustanovama, da će, u skladu sa zdravstvenom situacijom (u zavodu i u društvu u celini), moći da se menjaju; takođe, primena će zavisiti i od kadrovskog stanja u samoj ustanovi i niza drugih faktora. Na stranama 4 –6 *Nacionalnog okvira* navedene su sledeće faze – idući od najrestriktivnije do najrelaksiranije:

- (5) *kompletno zaključavanje* – jedini cilj je čuvanje života lica u zavodu: vreme koje zatvorenici provode van ćelije je minimalno; hrana se deli kroz otvor na vratima; za održavanje higijene angažuju se spoljni izvršioc; nema transfera zatvorenika između ustanova;
- (4) *zaključavanje* – režim se uvodi kada je znatan broj obolelih i namenjen je zaštiti sigurnosti i normalnosti; prijem novih (prityvorenih ili osuđenih) dozvoljen je samo u određene zavode; rutinski transferi su stopirani;
- (3) *restrikcije* – ima obolelih, ali je zaraza pod kontrolom: pojačano testiranje i nadzor; primenjuje se fizička distanca; transferi se vrše po odobrenju i po procedurama nadležnih penitencijarnih vlasti; posete se obavljaju uz ograničenja koja se postepeno smanjuju; takođe, opet se drže časovi nastave i zatvorenici počinju da se radno angažuju;
- (2) *redukcija* – nema infekcije u zavodu ili je ona u začetku i mali je rizik od širenja (zbog broja lica sa imunitetom: sprovodi se testiranje; održava se minimalna distanca; posete su nešto proređene; zatvorenici se ponovo angažuju na poslovima u zajednici (izvan zavoda);
- (1) *priprema* – proverava se ima li zaraženih, vrši se testiranje i nadzor; transferi se vrše rutinski; režim je u osnovi onaj stari – kakav je bio pre pandemije.

Ključni činioci u svim fazama su izveštavanje i nadzor u pogledu sledećih okolnosti: – koji režim se primenjuje; – koje su stope zaražavanja, hospitalizacije i mortaliteta; – nivo zaposlenosti osoblja; – mogućnosti da se testiraju simptomatični slučajevi; – ima li dovoljno zaštitne opreme i sredstava; – poverljivost podataka o redu, kontroli i stabilnosti.

Slična pravila, program i restrikcije primenjuju se i na zavode u kojima su smeštena maloletna lica, kao i u probacionom sektoru (*Probation roadmap to Recovery*).⁴⁷

Budući da su i kazneni zavodi u UK bili prenaseljeni (u proseku procenat popunjenosti bio je 107%, vlada je, u nastojanju da smanji rizik zaražavanja, nameravala da predloži otpuštanje sa izdržavanja kazne zatvora oko 4.000 lica lišenih slobode: Asocijacija upravnika kaznenih zavoda smatrala je da bi ih – bez ugrožavanja bezbednosti stanovništva moglo biti otpušteno oko 15.000 (1/5 zavodske populacije).⁴⁸

c) Irska

Kazneni zavodi u ovoj državi su – uz restriktivne mere koje su na snazi i u drugim zemljama⁴⁹ – kao jednu od prvih mera preduzetih u cilju sprečavanja širenja pandemije upotrebili adaptirani vodič za praćenje kontakata (inače već primenjivan na opštu populaciju). U Irskoj je to centralna strategija koja je odabrana kako bi se penitencijarni sistem zaštitio od širenja K-19. Ovo zato što se smatra da je praćenje kontakata bitno za dugotrajno ograničavanje pandemije ne samo u zavodima i ostalim ustanovama u kojima su smeštene grupe lica, nego i u čitavom društvu.

Šema postupanja je sledeća: na vrhu se nalazi Agencija za javno zdravlje koja propisuje Program za upravljanje kontaktima, koji u praksi primenjuju timovi za praćenje komunikacije u ustanovama. Formira ih upravnik uzimajući u obzir kriterijume od kojih su najvažniji da poznaju rad na računaru i da su osposobljeni za korišćenja sistema zatvorene televizije (CCTV) u zavodu.

Na osnovu prikupljenih podataka, formira se baza u kojoj se nalaze svi kontakti (kao zatvorenika, tako i osoblje) u periodu od 48 sati od prvih simptoma bolesti. Pravi se razlika između bliskih i usputnih kontakata. Podaci za period 06. april – 22. maj 2020. pokazali su da u tom razdoblju nijedan zatvorenik nije oboleo od K-19, dok je među zaposlenima bilo 45 slučajeva. Ocena autora: ispitivanje u Irskoj je visoko pouzdan pristup kontroli širenja K-19 i njegove prevencije. Jasno je zašto se insistira da u ekipama koje sprovode ovaj postupak budu angažovani zaposleni u ustanovi koji na osnovu snimaka koje načine kamere interne televizije prepoznaju ne samo zatvorenike, nego i svakog od zaposlenih. Zahvaljujući tome, oni mogu da identifikuju i tačke povišenog rizika (*hotspots*) na kojima je problematično održavanje fizičke distance, što još jednom pokazuje da su kaznene ustanove mesta visokog rizika od zaražavanja.⁵⁰

47 *Ibid.*, p. 6.

48 T. Burki /2020/: *op.cit.*, p. 1412.

49 Kako navodi Mattea Clarke sa saradnicima (/2020/: Establishing prison led-contact tracing to prevent outbreaks of COVID-19 in prisons i Ireland), radi se o smeštaju zaraženih u posebne ćelije, privremeno ili prevremeno otpuštanje i mere koje se primenjuju u zajednici.

50 M. Clarke: *op. cit.*, p.524.

Najzad, važno je napomenuti da je Irska zemlja u kojoj je broj zatvorenika izuzetno nizak,⁵¹ a – kako navodi Alexander Söderholm – jedna je od retkih država koja nema problem sa prenaseljenošću kaznenih ustanova (njeni zavodski kapaciteti popunjeni su 85%). I pored toga, već do 10. aprila 2020. prevremeno je otpušteno 10% zatvorenika.⁵²

d) Brazil

U tematskom broju časopisa *Cadernos Saúde Pública* (CSP) posvećenom temi: K-19: doprinosi javnom zdravlju, objavljen je tekst: K-19 u kaznionicama – nerešiv izazov za javno zdravlje čiji autori su Alexandra Sánchez, Luciana Simas, Vilma Diuana i Bernard Larouze. Oni navode da se u momentu javljanja pandemije u Brazilu u kaznenim zavodima nalazilo oko 750.000 lica, što je broj koji je čak tri puta (300%) nadmašivao maksimalni kapacitet ustanova. Ćelije su bile pretrpane, sa nedovoljnom ventilacijom, a lica lišena slobode imala su ograničen pristup tekućoj vodi i loše higijenske ulove uopšte. Zdravstveni sistem unutar ustanova ni inače nije bio osposobljen da se nosi sa teškoćama kakve je izazvalo stanje zdravlja velikog broja tih zatvorenika i sa visokom stopom njihove smrtnosti. Raširena tuberkuloza, astma, dijabetes, bolesti kardiovaskularnog i bubrežnog sistema, HIV (SIDA); veliki broj starih lica u ustanovama, kao i trudnica i dece – samo su neke od kategorija zatvorenika za koje je postojala bojazan da će biti životno ugroženi pandemijom.⁵³

Stručnjaci su upozori na mogućnost da prenaseljenost ustanova dovede do tragičnih posledica: naime, oni su izračunali da je prenos virusa K-19 u opštoj populaciji 1:2–3 (jedan zaraženi inficira dvoje do troje lica), dok je u zavodskim uslovima koji su vladali u Brazilu ono 1:10; budući da je u većini zavoda u jednoj prostoriji smešteno prosečno 150 zatvorenika, u roku od dve nedelje od virusa bi obolele dve trećine, a za tri nedelje svi (100%) koji dele taj prostor. Od tog broja, petina bi se suočila sa ozbiljnim formama bolesti, a jednoj petnaestini (6%) bi morala da bude obezbeđena intenzivna nega.

U takvoj situaciji, mnogi eksperti su tvrdili da se takav scenario može izbeći samo sa rapidnim merom – dekarceracijom, odn. otpuštanjem velikog broja lica lišenih slobode iz kaznenih zavoda. A onda se u društvu razvila debata u kojoj su mnogi istakli, po autorima, lažnu dilemu: da li je važnija bezbednost društva od zdravstvenog stanja (i životne ugroženosti) zatvorenika. Brazilski nacionalni pravosudni savet preporučio je da se prema osuđenima (i optuženima) za nenasilna dela i onima koja ne predstavljaju opasnost za sigurnost društva posle izlaska iz kaznenih ustanova odredi mera kućnog zatvaranja. Ova preporuka bila je vezi sa odlukom Vrhovnog suda te zemlje koji je zauzeo stav da zatvorenici imaju pravo na iste uslove u prevenciji i lečenju bolesti kao ostali građani. Kad je taj proklamovani princip nemoguće ostvariti jer je u uslovima u kojima su lica lišena slobode nemoguće uspostaviti fizičku distancu neophodnu za smanjenje rizika od zaražava-

51 Pema podacima na sajtu *Irish Penal Reform Trust* (IPRT /2021/: Facts & Figures), stopa zatvorenika na tom Ostrvu je 76.

52 Söderholm A. /2021/: *Prisons and COVID-19- Lessons from ongoing crisis*, p. 8

53 A. Sánchez et al. COVID-19 in prisons: an impossible challenge for public health? p. 1.

nja, ako nemaju mogućnost čak ni da održe higijenu ruku – jasno je da se moraju primeniti vanredne mere. Logika kojom su se rukovodili predlagači dekarceracije bila je da strategije suprotstavljanja K-19 ne mogu svesti samo na zabranu poseta, suspendovanje transfera zatvorenika između ustanova i prekid aktivnosti koje su nosile rizik od zaražavanja.

Takvim predlozima išla je u prilog i činjenica da se kaznene ustanove nisu nigde pominjale u aktima koji su sadržali strategije prevencije i suzbijanja pandemije. To je bio očigledan dokaz da je proklamovani princip univerzalnosti zdravstvenog sistema samo puko slovo na papiru i da je takav odnos javne vlasti nešto što ugrožava zdravlje više stotina hiljada ljudi. Oni su, očigledno bili „zagubljeni” unutar zidova ustanova u kojima su smešteni.⁵⁴ Penitencijarni sistem je, u takvoj situaciji, bio prinuđen da preduzme niz mera: u Državi Rio de Žaneiro (u kojoj se broj zatvorenika kreće oko 50.000) obavezao je zdravstvene organe da o širenju zaraze u zavodima prikupljaju podatke primenom iste metodologije kao za opštu populaciju i da nadziru njeno kretanje na dnevnoj osnovi. Većina ustanova zabranila je transfer već smeštenih zatvorenika, uvela karantin u trajanju od 14 dana za sve nove zatvorenike, odvajanje onih koji imaju simptome zaraze od ostalih. Isto važi i za lica sa blagim simptomima. Budući da kapaciteti zavoda ne omogućavaju pojedinačnu izolaciju, smeštaj je vršen po modelu ‘kohort izolacije’ (oni koji imaju slične simptome i zdravstvene tegobe smeštaju se odvojeno od ostalih).⁵⁵ Oboleli su smešteni u odvojena krila ustanova, a za one koji nemaju K-19 činjeni su pokušaji da se nađu u prostorijama sa što manje lica.

Iako su činjeni napori da se što veći broj – ne samo zatvorenika, nego i zavodskog osoblja testira na K-19, kao i da se masovno sprovede vakcinisanje protiv sezonskog gripa, očigledno je da se u prvoj godini pandemije, u pokušaju da suzbije njeno širenje, penitencijarni sistem Brazila oslanjao u osnovi na izolaciju zatvorenika kojima su ukinute mogućnosti da učestvuju u kolektivnim (radnim, obrazovnim, religioznim i sportskim) aktivnostima. To je, međutim, imalo snažne emocionalne posledice i jačanje tenzija unutar ustanova. Posebno teško im je padala mera zabrane poseta, izazivajući pojačan osećaj izolovanosti i nesigurnosti, strah ne samo za svoj, nego i za život najbližih. Pokazalo se koliko je važno da imaju kontakt sa porodicom (misli se na sva sredstva komunikacije) i da budu na vreme upoznati sa merama koje uvodi zavodska administracija. Drugi važan izvor tenzija je stigmatizacija onih koji su (naravno protiv svoje volje) doprineli širenju bolesti i sprečavanje primene sile prema tim licima.

I u uobičajenim okolnostima, penitencijarni sistem mora biti pod stalnim nadzorom i kontrolom ne samo drugih institucija u okviru pravosudnog sistema, nego i subjekata civilnog društva – domaćih i međunarodnih. Koliko je to tek neophodno u uslovima pandemije kada postoji realna opasnost da se ograničenje (i inače ograničenih) prava zatvorenika pretvore u torturu (zlostavljanje, okrutno, nehumano i ponižavajuće postupanje).

54 *Ibid.*, p. 2.

55 Oni koji imaju teže oblike zaraze potpadaju pod režim urgentnog postupanja (‘Vaga Zero’) – *ibid.*, p. 3.

Na kraju, autori iznose nekoliko završnih stavova: pre svega, odluke koje se tiču zdravlja lica lišenih slobode (kao i inače, nezavisno od stanja pandemije) treba da donosi jedino medicinski sektor, a penitencijarne vlasti samo da ih sprovede. Drugo, zabluda je verovanje kako je za sprečavanje širenja K-19 rešenje totalna blokada kaznenih ustanova i kolektivna izolacija zatvorenika, uz ograničeno obaveštavanje javnosti o stanju unutar zidova ustanova. Naprotiv, neophodna je potpuno jasna i vidljiva strategija oslonjena na činjenice i nadzor uz primenu istih mera koje su namenjene generalnoj populaciji.⁵⁶

e) Filipini

Aktivisti organizacije za praćenje stanja ljudskih prava u svetu *Human Rights Watch* (HRW) izvestili su 28. aprila⁵⁷ da nadležni organi Filipina ne izveštavaju o svim smrtnim ishodima izazvanim virusom K-19 u kaznenim zavodima iz čega izvode zaključak da se bolest u tim ustanovama širi mnogo brže no što bi se to moglo zaključiti iz zvanično objavljenih podataka.

Istovremeno, oni ukazuju na problem prenaseljenosti penitencijarnih zavoda. Po zvanični podacima, popunjenost iznosi 534% jer je u ustanovama koje imaju kapacitet od 40.000 mesta smešteno 215.000 zatvorenika.⁵⁸ Zbog tolikog broja zatvorenika nema dovoljno hrane za sve; a kako su smešteni na malom prostoru, nemoguće je održavanje potrebne fizičke distance između njih; kada se tome doda da nema dovoljno sredstava i opreme za zaštitu (kao primer navodi se da su samo jednoj četvrtini lica lišenih slobode obezbeđene najjednostavnije maske za pokrivanje lica),⁵⁹ nije preterivanje kada HRW konstatuje da je situacija strašna.

To se može videti iz još jednog primera. Na Filipinima su zatvorenici koji prenose leševe umrlih od K-19 dobijali samo običnu masku za lice i rukavice iako SZO zbog zaraznosti virusa K-19 traži da lica koja obavljaju takav posao nose kompletnu opremu namenjenu licima koja se kreću u „crvenoj zoni” (čizme, skafander, vizir i ostalu opremu za potpunu zaštitu lica i ruku).

Zbog svega navedenog, HRW je zatražio od filipinskih vlasti da otpuste zatvorenike optužene i osuđene za lakša, nenasilna krivična dela, stara lica i ona koja su pod medicinskim tretmanom. Takvu peticiju Vrhovni sud ove zemlje prosledio je nižim sudovima sa preporukom da razmotre takvu mogućnost. No glavni tužilac ju je blokirao sa sledećim obrazloženjem: tačno je da je veliki broj penitencijarnih zavoda prenaseljen, ali to ne može biti osnov za ranije otpuštanje zatvorenih lica. Zaključak aktivista HRW bio je da se Filipini suočavaju sa katastrofom.⁶⁰ Zatvoreni-

56 *Ibid.*

57 HRW /2020/: Philippines: Prison Deaths Unreported Amid Pandemic.

58 U literaturi se može naći podatak da je to „najviši nivo prenaseljenosti kaznenih ustanova u svetu” – v. J. Kahambing: *op. cit.* Navodi se kako je od početka ovog veka do 2019. na Filipinima došlo do drastičnog porasta zavodske populacije.

59 Ove tvrdnje iznosi Hannah Arambulo sa saradnicima (/2021/: COVID-19: back to healthcare basics in Philippine prisons) i konstatuje da su oni koji se nalaze na dnu penitencijarne hijerarhije (zatvorenici) u svakom pogledu jednostavno zanemareni.

60 Zbog toga se i tvrdi da iz navedenih razloga u toj zemlji nema nikakve šanse da se primeni (već pomenuti) irski model praćenja kontakata lica lišenih slobode – v. H. Arambulo: *op.cit.*

ci su na osećaj da su prepušteni svojoj sudbini i da učestvuju u jednoj vrsti hazardne igre⁶¹ reagovali pogoršanjem mentalnog zdravlja i sklonošću ka samoubistvima.

Pritisak međunarodnih organizacija uticao je na vlasti ove zemlje da otvore bolničke jedinice unutar zavoda i da učine napor da smanje populaciju lica lišenih slobode. Tako je u julu 2020. iz penitencijarnih ustanova oslobođeno više od 15.000 lica zahvaljujući čemu je nivo prenaseljenosti sa 534% opao na 467, što je takođe zabrinjavajući podatak. I dalje je bilo neophodno preduzeti niz mera, pre svega psihološke prirode kako bi se pomoglo najranjivijim kategorijama zatvorenika. Tako se predlažu: – olakšanje virtuelne njihove komunikacije sa porodicama (nabavkom računarske opreme kako bi mogli da imaju „elektronske posete”); dalje otpuštanje iz zavoda učinilaca lakših dela; omogućavanje duševne podrške kroz virtuelne psihološke sesije; brižljivo uključivanje specijalista za terapije namenjene očuvanju duševnog zdravlja u odeljenja u kojima se pruža pomoć obolelima od K-19.⁶²

f) Stanje u kome su se našle i mere koje su u početku primenile ostale države?

Ni u drugim zemljama situacija nije uopšte bila ohrabrujuća: svaka od njih suočavala se sa problemima koji su ukazivali da bi pandemija mogla imati ozbiljne posledice po sve aktere koji se, po bilo kom kriterijumu, nalaze u penitencijarnom sistemu:

- U Africi, kao primer države u kojoj je stanje daleko od poželjnog najčešće se navodio Kongo: u toj zemlji broj zatvorenika za 432% premašuje kapacitete kaznenih ustanova, zbog čega im se deli samo jedan obrok dnevno. Prema navodima mirovne misije UN u centralnom kaznenom zavodu u Kinšasi u prva dva meseca 2020. najmanje 60 ljudi je umrlo od gladi. U Nigeriji, pak, pritvorena lica uopšte ne dobijaju hranu.⁶³
- Mjanmar je imao problem sa brojem zdravstvenog osoblja: na 92.000 lica lišenih slobode smeštenih u kaznene zavode i radne logore, dolazilo je 20 doktora i 80 medicinskih tehničara;
- na Haitiju je broj zatvorenika 4,5 puta prevazilazio kapacitete ustanova, sanitarni uslovi su bili katastrofalni – ne retko ova lica nisu imala pristup tekućoj vodi.⁶⁴
- Kanada je imala zabrinjavajuću starosnu strukturu zatvorenika – 1/4 bila je starija od 50 godina;
- Italija sa brojnom zavodskom populacijom (skoro 54.000 zatvorenika – od toga 8.000 u Lombardiji, koja je za prvih meseci pandemije bila najugoroženija regija), prenaseljenim ustanovama,⁶⁵ i sa skoro polovinom zavisnika

61 U junu 2020. više od 700 lica lišenih slobode kod kojih je utvrđeno prisustvo virusa K-19 je jednostavno izolovano i ostavljeno u stanju u kome nisu imali ni minimum zdravstvenog staranja – J. Kahambing: *op. cit.*

62 *Ibid.*

63 T. Burki /2020/: *op. cit.*

64 *Ibid.*

65 Ester di Giacomo i saradnici (/2020/: Italian prisons durin COVID –19 outbreak, p.1646) navode podatak da se, na primer, u zavodu Monza koji ima kapacitet od 600 nalazi 721 zatvorenik.

od narkotika, suočila se posle naredbe kojom se zabranjuju posete sa više pobuna ogorčenih zatvorenika čiji rezultat je bio smrt 14 tih lica (nekoliko od predoziranja PAS posle provale u zavodsku apoteku), dok je više policajaca i stražara povređeno. Prvog maja 2020. broj zaraženih u zavodima bio je 159, dok je od K-19 umrlo sedam lica. U takvoj situaciji, licima lišenim slobode omogućeno je da kontaktiraju sa porodicom koristeći program Skype u trajanju dužem od vremena u kojem su ranije mogli da primaju posete. Ocenjeno je da je suspendovanje terapijskih grupa bilo višestruko štetno, pa je psihološka podrška obezbeđena i zatvorenicima i zaposlenima u zavodima. Time su sprečene nove pobune i samoubistva u obe kategorije. To je, po ovim autorima, pokazalo da se infekcija u penitencijarnim ustanovama može kontrolisati ukoliko se uvažavaju potrebe zatvorenika i pruži im se podrška kako bi održali mentalno zdravlje.⁶⁶

- države sa velikim brojem migranata smeštenih u prihvatne centre koje ne smeju napuštati (i oni su faktički lišeni slobode) imale su i inače problem sa zdravstvenom diskriminacijom tih lica kojima i u redovnim uslovima nisu bili dostupni medicinski tretmani. Za izbeglice to je bila poslednja, četvrta faza u kojoj su osetile tu vrstu diskriminacije (prvu su doživeli u mestu boravka koje su bili prinuđeni da napuste; druga faza je bila razdoblje interne raseljenosti; sledeću su iskusili u trećim zemljama; četvrtu – u izbegličkim kampovima).⁶⁷ Što je još veći apsurd, njihovi sunarodnici kojima nije nostrifikovana diploma (zbog čega ne mogu da obavljaju lekarsku praksu) ne mogu da im pomognu iako su lekari i poznaju jezik kojim govore lica smeštena u izbegličkim kampovima;⁶⁸
- neke od država suočavale su se i pre pandemije sa problemom zaštite zdravlja starosedelačkih grupa čiji članovi su penitencijarni sistem država u kojima žive doživljavali tako da su odbijali čak i pomoć zdravstvenih službi. Scott Clark u publikaciji koju je izdalo kanadsko Ministarstvo pravde navodi nekoliko zabrinjavajućih podataka. Pre svega zatvorenici aboridžanskog porekla su daleko zastupljeniji u populaciji penitencijarnih ustanova (28%) od učešća u strukturi stanovništva Kanade (4,1%); kod žena je podatak još šokantniji: one čine 40% svih žena lišenih slobode. Kod maloletnika, odnos je 50%: 8%! Što još više zabrinjava, ti procenti poslednjih godina pokazuju konstantan rast.⁶⁹ Ta lica u visokom broju imaju zdravstvene probleme (kako u pogledu fizičkog, tako i mentalnog zdravlja), za-

66 *Ibid.*

67 Jedno istraživanje, koje je Carolin Rapp sa saradnicama sprovedla (/2019/: Experiences of discrimination and self-reported health, p. i84) sprovedeno u takvim kampovima u Grčkoj pokazalo je da su uglavnom žene prijavljivale da su diskriminisanе (kao najčešći razlog navodi se religiozna pripadnost) i da je njihovo zdravlje zbog toga ugroženo.

68 O ovome pišu Emilia Piętka i saradnici (/2015/: I want to do anything which is decent and relates to my profession– refugees doctors’ and teachers’ strategies to re-entering their profession in UK, p. 523). Naravno, da je sa pojavom K-19 ta situacija postala još teže shvatljiva.

69 S. Clark /2019/: *Overrepresentation of Indigenous People in the Canadian Criminal Justice System: Causes and Responses*, p. 8–10.

visni su od alkohola i narkotika, umanjene su im kognitivne sposobnosti, skloni su primeni nasilja i samoubistvu.

Na prvi pogled, time bi se mogla objasniti njihova nesrazmerna zastupljenost među „klijentima” krivičnog pravosuđa. No Clark ne prihvata ovako simplifikovano tumačenje. On smatra da se objašnjenje navedene nesrazmere krije na sasvim drugoj strani: prvobitno stanovništvo njegove zemlje je žrtva kolonijalizma uz koji je išla – socio-ekonomska marginalizacija, – sistematska diskriminacija u svakodnevnom životnim prilikama, – dvostruko lice policijskog angažovanja (kada se radi o reagovanju na nepoželjna ponašanja ovih ljudi, ono je odlučno, zasnovano na negativnim stereotipima i sistematskoj diskriminaciji – kada im treba pružiti pomoć i podršku kroz strategije policijskog angažovanja u zajednici i rešavanja problema, onda oni nisu uključeni; sudovi za ista dela mnogo češće izriču zatvorske kazne učiniocima iz starosedelačke populacije.⁷⁰

Za temu kojom se bavimo u ovom radu kao indikator položaja u kome se ovi ljudi nalaze u kanadskom društvu je moguće uzeti širenje tuberkuloze kao bolesti. Clark tvrdi da je ta činjenica direktna posledica njihove socijalne i ekonomske marginalizacije, kombinovane sa siromaštvom, beskućništvom i odsustvom odgovarajuće zdravstvene zaštite.⁷¹ Ovo važi i za druge zarazne bolesti i zbog toga su ti zatvorenici spadali u jednu od virusom K-19 najugroženijih grupa u penitencijarnim ustanovama Kanade.

Evropskim državama u vreme pandemije poseban problem zadavala je činjenica da se u njihovim kaznenim zavodima nalazi veliki broj stanaca. Kao nikada do tada, kako ističe Petra Pavlas,⁷² postalo je jasno sa koliko se dodatnih teškoća dok su lišeni slobode i inače suočavaju ti ljudi. One ne govore lokalni jezik, nemaju porodice ni bliskih prijatelja u blizini, pa ne mogu očekivati posete, pakete sa hranom, lekove i novac. Za vreme pandemije K-19 ne samo da nema poseta, nego ni rekreacije, izlaska iz ustanove, posete bibliotekama, obrazovnih i resocijalizacionih programa, radnih aktivnosti ... U takvim uslovima ne mogu se nadati ni da će njihova prava zaštititi konzularni službenici njihove države, niti predstavnici međunarodnih organizacija. U takvoj situaciji potrebno je proširiti im mogućnost da ostanu u kontaktu sa najbližima slanjem pisama, obavljanjem telefonskih poziva sa njima. Poseban problem tih lica tokom pandemije je gde će otići kada budu otpušteni sa izdržavanja kazne; najveći njihov broj bez pomoći međunarodnih organizacija⁷³ ne može se vratiti u svoju zemlju.

Najzad, stanje izazvano pandemijom dovelo je, kao i u društvu izvan kaznenih zavoda, do dodatnog ugrožavanja zdravlja već bolesnih lica. Naime, zdravstvene službe su se koncentrisale na lečenje K-19 zanemarujući druge bolesnike.⁷⁴ To se, posebno

70 *Ibid.*, pp. 13–21.

71 *Ibid.*, p. 16.

72 P. Pavlas /2021/: Invisible of the invisible – Foreign nationals in the prison and probation during COVID-19.

73 Kave su na primer *International Organisation of Migration, Prisoners Abroad, Caritas International* i druge.

74 Kako navodi Globalni fond za savladavanje HIV- a, tuberkuloze i malarije, istraživanje sprovedeno od aprila do septembra 2020. u zdravstvenim sistemima 32 države pokazalo je da je 80% ustanova koje su ranije bile zadužene za lečenje tri navedene bolesti prešlo u „kovid sistem” ili su

moglo zapaziti kod bolesnika od HIV– a koji globalno predstavljaju dvadeset peti deo (4,2%) globalne zavodske populacije. Što je još značajnije, ti zatvorenici su čak sedam puta u većem riziku da će se zaraziti od populacije izvan zavoda (kod žena, rizik je pet puta veći). Kako navodi Talha Burki, od trenutka kada je K-19 postao dominantna politička tema, zdravstveno osoblje koje je ranije bilo zaduženo za njihovo lečenje prebačeno je u *kovid* odeljenja, često bez zaštitne opreme, zbog čega su se zarazili i ne retko umirali.⁷⁵ Sa druge strane, nema sumnje da će se i smrtnost od HIV– a u godinama koje dolaze povećati. Kako navodi organizacija UNAIDS⁷⁶ pandemija K-19 je skrenula pažnju na pitanje ljudskih prava zatvorenika u kriznim situacijama i uslove u kojima ta lica žive – uz već nabrojane,⁷⁷ navodi se i – smanjena dostupnost pravde.

Kada se analizira prethodno navedeno, jasno se vidi da je jedan od najvećih problema sa kojim su se suočile penitencijarne administracije većine zemalja na početku pandemije bio prenaseljenost kaznenih ustanova. Kako bi se on bar delimično umanjio, neke od država pokušale su da ga reše rekonstrukcijom prostora tako što su (tamo gde je to bilo moguće) pregrađivale spavaonice i ćelije čime se nastojao smanjiti broj lica lišenih slobode u prostorijama u kojima borave. Takva rešenja nisu mogla značajnije uticati na stepen zaražavanja, a na prenaseljenost – nikako.⁷⁸

Izlaz nije bilo ni u ćelijskoj izolaciji – ne samo zbog toga što je bilo nemoguće arhitektonski preinačiti postojeće ustanove koje su izgrađene po modelu zajedničkog izdržavanja kazne (sa spavaonicama i zajedničkim prostorijama namenjenim desetinama, čak stotinama lica), nego i zbog toga što se sistem ćelijske izolacije (e. *solitary confinement*) pokazao kao izuzetno nehuman jer sadrži elemente torture.⁷⁹

Ni pokušaji da se stanje popravi palijativnim rešenjima – poput povećanja broja zatvorenika koji su smešteni u režim poluslobode (nešto kao „kuće na pola puta” –e. *halfway houses*)⁸⁰ u kome lica samo noć provode u zavodima, a ostatak dana van ustanove, pokazao se nedelotvornim jer je – kako govori iskustvo Brazila – samo povećao rizik širenja zaraze u penitencijarnom sistemu.⁸¹

---

zatvorene zbog čega su bolesnici ostali bez neophodne pomoći – GLOBAL FUND /2021/: Impact of COVID-19 on HIV, TB and Malaria Services.

75 T. Burki /2021/: HIV in the age of COVID-19.

76 UNAIDS /2021/: HIV and people in prisons and other closed settings.

77 Prenaseljenost, slaba ventilacija i loši sanitarni uslovi.

78 Prenaseljenost se određuje prema *Minimalnim pravilima UN* koja od 1955. traže da svakom licu lišenom slobode budu dostupna četiri kvadratna i osam kubnih metara prostora unutar ustanove, što je u mnogim penitencijarnim zakonodavstvima preuzeto kao standard. To što se ono ne poštuje i što se zbog toga zatvorena lica u mnogim zemljama Starog kontinenta zbog toga obraćaju Evropskom sudu za ljudska prava i dobijaju sporove je dokaz koliko je praksa daleko od zakonskih rešenja.

79 v. Đ. Ignjatović /2019/: Ćelijska izolacija zatvorenika kao vid ekstremne marginalizacije, pp. 1490 et seq.

80 Prve kuće na pola puta otvorene su krajem XIX veka kao prelaz iz zavodskih uslova na slobodu. Polovinom prošlog veka one su predlagane čak kao završna faza tretmana, ali su u kasnijim decenijama sa porastom retributivnosti u većini zemalja počele da gube značaj. Međutim, zbog prenaseljenosti kaznenih zavoda u nekim zemljama se njihova primena predlaže u cilju rasterećenja smeštajnih kapaciteta. Pogodne su naročito za zatvorenike koji ne moraju ostati u klasičnom režimu zatvaranja, ali im je istovremeno neophodan neki tretman – v. odrednicu koju su u Oxford Bibliografies napisali Ayana Conway i Joshua Ruffin u (/2020/: *Halfway Houses*).

81 T. Burki /2020/: *op. cit.*

Već je navedeno da je jedna od mera koju su ne samo SZO, nego i mnogi epidemiolozi, penolozi i ostali stručnjaci često pominjali kao rešenje (uz unapređenje higijene u ustanovama, redovnog kontrolisanja stanja zdravlja zaposlenih i zatvorenika, testiranje na virus i izolaciju sumnjivih) bila ranije (ili privremeno) otpuštanje dela zavodske populacije. Oko njegove primene vodile su se brojne polemike u kojima su ga protivnici povremeno anatemisali tvrdnjama da za njegovu primenu nema nikakvog pravnog osnova, da je u nekim slučajevima bilo kontraproduktivno⁸² i sličnim argumentima. Međutim, i pored ovakvih osporavanja mnoge zemlje su se opredelile za tu strategiju suprotstavljanja pandemiji. Tako je Iran otpustio preko 85.000 zatvorenika, pre svega one koji su bili narušenog zdravlja. Istu meru primenili su (uz već obrađene države) i Avganistan, Australija, Kanada, Etiopija, Nemačka, Izrael, Poljska...⁸³

I za kraj ovog dela teksta jedna zanimljiva hipoteza koja, naravno tek treba da se potvrdi ili opovrgne. Tim koji je za potrebe Svetske banke određen da izradi dokument o prvim iskustvima sa virusom K-19 i politici budućeg suočavanja sa pandemijama pošao je od interesantne tvrdnje: ova zaraza spada u „velike šokove” (e. *big shocks*) – neuobičajene i veoma negativne udare koji tangiraju (ugrožavaju) sve članove društva. Takvi događaju uče ljude koliko je korisno investirati u institucije, prilagođavanje i zaštitu od budućih opasnosti sličnih razmera. Analiza je ograničena na države na severnoj zemljinoj polulopti, i to pre svega evropske. Za razumevanje aktuelnog stanja i načina na koji su države reagovala na pandemiju, autori porede njihova iskustva sa ranijim velikim šokom koji su doživele tokom poslednjih 100 godina. Umesto očekivanog kompariranja sa Španskom groznicom,⁸⁴ autori navode Drugi svetski rat.

On je, po njima izmenio život svakog stanovnika evropskog regiona kombinacijom zala koju nikada ranije nisu doživeli: između 50 – 70 miliona izgubljenih ljudskih života – dvostruko više no u Prvom svetskom („Velikom”) ratu, izgladnjavanje, ogromne nesreće poput masovnog raseljavanja, emocionalni stres izazvan strahom za sopstveni i život članova porodice; na fizičkom planu patili su zbog izgladnjavanja, hladnoće, nezadovoljenih osnovnih životnih potreba – milioni ljudi suočili su se sa stvarnom životnom ugroženošću.⁸⁵

Pandemija 2020. je novi šok – ona je udar na globalno zdravlje, dovešće do ekonomske krize velikih razmera i utiče na živote milijardi ljudi. Analizom dostupnih podataka, autori dolaze do tvrdnje da se u prvih nekoliko meseci pandemije,⁸⁶

82 Kako navode Paul Simpson i Tony Butler (*op. cit.*), ti kritičari često su ukazivali na iskustva dve masovne amnestije u Rusiji, izvršene 1997. i 2001. kada je u nameri da se penitencijarni sistem rastereti i smanji prenaseljenost ustanova otpušten sa izdržavanja kazne zatvora veliki broj lica, pre svega obolelih od tuberkuloze. Ovaj zahvat, međutim, izazvao je nagli porast stope recidiva.

83 *Ibid.* Alexander Söderholm (*op. cit.*, *passim*) navodi da je prvih meseci 2020. Kolumbija otpustila 815 lica (procenat prenaseljenosti ustanova 20,7%), Kenija – u periodu mart – avgust iste godine 12.000 (prenaseljenost 90%); Indonezija u periodu april – avgust 40.388 (85,4%).

84 Koja je u dve već pomenute godine u Evropi odnela 2,6 miliona života (kasnije pandemije imale su još manje žrtava, nisu narušile funkcionisanje društava i predstavljale su, u stvari, epizode težih oblika sezonskog gripa).

85 Michael Lokshin, Vladimir Kochin, Martin Ravallion /2020/; Scared but Wiser. World War 2's COVID Legacy, p. 3.

86 Rad je publikovan novembra 2020.

može konstatovati negativna korelacija između broja na teritoriji evropskih država stradalih u Drugom svetskom ratu i broja smrtnih slučajeva od K-19. Drugim rečima, što je u jednoj državi više ljudi stradalo u Drugom ratu, manje je izgubljenih života zbog K-19. Iskustvo jednog „velikog šoka” uticalo je, po njima, na način na koji će se države zaštititi od onih koji slede.

Na tabeli koju su autori sastavili, vidi se da je najveći procenat stradalih u Drugom svetskom ratu imala Belorusija (25,3%), zatim slede Poljska (17,8%), Ukrajina (16,3%), Jermenija (13,6%), Rusija i Litvanija (sa 12,7%), Kazahstan (10,7%), Grčka (9,1%), Jugoslavija (8,8%) ... Interesantno je da su evropske države članice Trojnog pakta koje su započele taj rat imale manje gubitke od navedenih: Nemačka (8,3%) i Italija (1,1%); a njihove saveznice: Mađarska (5,1%) i Bugarska (0,3%).⁸⁷ Taj podatak bi mogao da kaže dosta o karakteru tog rata i njegovim ciljevima.

ZAKLJUČAK

Iskustva sa kojima su se prvih meseci pandemije suočili penitencijarni sistemi većine savremenih država na svim kontinentima (neka od njih su u radu prikazana) potvrdila su utisak o nespremnosti za suočavanje sa opasnom i visoko zaraznom bolešću i nepostojanje sveobuhvatnog i realnog plana šta činiti u takvim situacijama. Sa druge strane, pandemija je poput ogledala pokazala većinu nedostataka tog sistema kome je zaštita lica lišenih slobode jedan od poslednjih strateških ciljeva. Takvo stanje jedna je od posledica naraslog retributivizma kaznenog sistema u kome je kazna zatvora – umesto krajnjeg sredstva – dobila status osnovne mere namenjene kontroli kriminaliteta. Resocijalizacija je kao cilj poslednjih decenija ustupila mesto „bezbednosnom menadžmentu”, pa je zdravstvena služba u zavodima dobila jednu od sporednih uloga. Sve to i pored jasnih upozorenja da su prenaseljene ustanove u kojima dominiraju pripadnici marginalizovanih društvenih grupa – koji i inače u sistem ulaze sa zdravstvenim problemima – potencijalni generatori zaraza. Filozofiju uključivanja tih lica u društvo zamenilo je nastojanje da budu što duže isključeni iz njega uz prećutno podrazumevanje da nisu bolje ni zaslužili. To što u penitencijarnim zakonima savremenih država stoji da ta lica uživaju zdravstvenu zaštitu na istom nivou kao ostali građani, da imaju pravo na garantovani lični prostor unutar ustanove ... su lepi ukrasi i fraze koje nemaju nikakvog uporišta u realnosti.

I tako bi ostalo da se (prema zvaničnoj verziji) na jednoj pijaci u Kini nije pojavio oboleli slepi miš. Bolest koja se sa tog mesta proširila Planetom odslikala je svet u kome živimo bolje od svih naučnih istraživanja – svet zasnovan na obožavanju profita kao zlatnog teleta, na odsustvu empatije, diskriminaciji, pa i na rasizmu.

Kazneni i penitencijarni sistem, međutim, ovaj put nije mogao (kao u slučaju ranijih pandemija) da čeka kada će sve to proći jer se (i pored toga što su, kao i ranije, pripadnici marginalnih grupa prošli najgore) radilo o nepoznatoj bolesti koja se naglo širi i preta da ugrozi sve koji su angažovani u penitencijarnom sistemu, pa i javno zdravlje u celini. Naravno, stanje sa stopama zaražavanja i mortaliteta nije bilo isto u svim zemljama, ali je u većini prevladao stav da se nešto mora hitno učiniti. U nedostatku odgovarajućeg leka (vaccine) penitencijarne vlasti su u početku

⁸⁷ *Ibid.*, p. 21.

pokušale da (uz poboljšanje stanje higijene, nabavku zaštitne opreme i sredstava i – koliko je to bilo moguće – fizičko distanciranje ljudi) preduzmu i neke mere organizacionog i arhitektonskog karaktera. Kada se pokazalo da su one nedovoljne, posle velikih polemika i ubeđivanja, mnoge su posegnule za onim što su preporučivali stručnjaci za zaštitu javnog zdravlja i penolozi – za dekarceracijom, prevremenim (ili privremenim) otpustom sa izdržavanja kazne zatvora učinilaca lakših, nenasilnih krivičnih dela i ugroženih kategorija lica (starih, hroničnih bolesnika, majki sa decom). I onda se pokazalo da ništa što je u vezi sa zatvaranjem kao kaznom nije jednostavno i lišeno kontroverzi. Jer prevremen otpust bez prave pripreme za život na slobodi i bez odgovarajućeg prihvata kod nekih kategorija (beskućnici, marginalizovani, lica sa duševnim smetnjama i hroničnim bolestima, imigranti ...) može smanjiti rizik zaražavanja u ustanovama koje su napustili, ali zato predstavlja ozbiljnu opasnost za javno zdravlje.

Postalo je jasno da se problem ne može rešiti palijativnim merama, i da je pravi trenutak da se kazni zatvora odredi pravo mesto u kaznenom sistemu – izuzetne, krajnje mere. Njeno mesto treba da zauzmu alternative i to bi bilo jedino dobro koje je podstaknuto pandemijom. Možda bi građani, pošto su u velikom broju zemalja prošli kroz rigorozne mere poput višenedeljnog (čak i višemesečnog) „zaključavanja” tokom koga su faktički bili lišeni slobode, mogli da u većem broju podrže ovakva rešenja umesto uključivanja u kampanje penalnog populizma pod uticajem senzacionalističkih medija i političara kojima su one odlično sredstvo za održavanje predizbornog rejtinga.

LITERATURA

- Abed S. /2020/: Opinion – The long shadow of COVID-19 on extreme poverty, <https://www.devex.com/news/opinion-the-long-shadow-of-covid-19-on-extreme-poverty-98372>.
- Aebi M., Miró F. /2021/: Crime, criminal justice and the COVID-19 crisis lockdown, *Journal of Contemporary Criminal Justice* (Special Issue, Introduction) n° 4.
- Arambulo H. /2021/: COVID-19: back to healthcare basics in Philippine prisons (doi: 10.1093/pubmed/fdab056) .
- Batchway S., Fazel S. /2021/: Remaining vigilant about COVID-19 and suicide (doi: org/10.1016/ S2215-0366(21)00117-6).
- Burki T. /2020/: Prisons are „in no way equipped” to deal with COVID-19 (www.the.lancet.com).
- Burki T. /2021/: HIV in the age of COVID-19 (www.thelancet.com/infection Vol 21 June p. 775).
- Campedelli G. et al. /2020/: Disentangling community-level changes in crime trends during the COVID-19 pandemic in Chicago, *Crime Science* (<https://doi.org/10.1186/s40163-020-00131-8>).
- CDC /2021/: 1918 Pandemic (www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/).
- Clarke A. et al. /2020/: Establishing prison led-contact tracing to prevent outbreaks of COVID-19 in prisons i Ireland, *Journal of Public Health* n° 3.
- Clark S. /2019/: *Overrepresentation of Indigenous People in the Canadian Criminal Justice System: Causes and Responses*, Department of Justice Canada, Toronto.
- Conway A., Ruffin J. /2020/: Halway Houses, *Oxford Bibliographies* (doi: 10.1093/obo/9780195396607-0284).

- COVID-19: *National Framework for Prison Regimes and Services* (www.gov.uk>publications).
- di Giacomo E. et al. /2020/: Italian prisons during COVID –19 outbreak, *American Journal of Public Health* n° 1.
- Dragišić S. /2018/: Suicidalno ponašanje u zatvoru, *Sociologija* n° 4.
- Dyer O. /2020/: COVID-09– Black people and other minorities are hardest hit in US, *BMJ* (doi: 10.1136/bmj.m1483 –Published 14 April).
- Džamonja T. et al. /2021/: Iskustva i kvalitet života na početku pandemije kovida – 19 u Srbiji: kvalitativna analiza – in: *Odgovor psihologije kao nauke na izazove izazvane pandemijom kovida-19* (Džamonja T., ed.), Beograd.
- Edge C. et al. /2020/: COVID-19: digital equivalence of health care in English prisons (doi.org/10.1016/ S2589–7500(20)30164–3 – Published July 23).
- Franco C. et al. /2020/: Decarceration and community re-entry in the COVID-19 era (doi.org/ /10.1016/ S1473–3099(20)30730–1 – Published September 29).
- Frost N. /2020/: *Understanding the impact of corrections officer suicide* (www.nij.ojp.gov.).
- GLOBAL FUND /2021/: Impact of COVID-19 on HIV, TB and Malaria Services (https://www.theglobalfund.org/media/10776/covid-19_2020-disruption-impact_report_en.pdf).
- Hauard Dž. /2015/: *Stanje u zatvorima*, Beograd.
- Hawks L., Woolhandler S., McComick D. /2020/: COVID-19 in Prisons and Jails in the United States, *JAMA Internal Medicine* n° 8.
- Henry B. /2021/: Reducing COVID-19 outbreaks in prisons through public health – centred policies (doi.org/10.1016/ S2468–2667(21)00183–3 – Published August 5).
- Hewson T. /2020/: Effects of the COVID-19 pandemic on the mental health of prisoners (www.thelancet.com/psychiatry Vol 7 July).
- HRW /2020/: Philippines: Prison Deaths Unreported Amid Pandemic (www.hrw.org).
- Hughes M., Prior N. /2021/: Impacts of incarceration on health focusing on minority males: Considerations for COVID-19 and Future pandemics, *Journal of Contemporary Criminal Justice* n° 4.
- Ignjatović Đ. /2018/: Kontroverze kazne zatvora i ustanova za njeno izvršenje, *Sociologija* n° 4.
- Ignjatović Đ. /2019/: Čelijska izolacija zatvorenika kao vid ekstremne marginalizacije / Solitary confinement on inmates as a form of extreme marginalization, *Sociološki pregled* n° 3.
- Ignjatović Đ. /2021/: *Kriminologija*, 16. ed., Beograd.
- Institute for Crime and Justice Policy Research /2020/: *World prison brief online database*, (https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/occupancy-level?field_region_taxonomy_tid=All –27Mar.).
- IPRT /2021/: Facts & Figures (www.iprt.ie.).
- Jennings W., Perez N. /2020/: Immediate impact of COVID-19 on law enforcement in the US, *American Journal of Criminal Justice* (<https://doi.org/10.1007/s12103–020–09536–2>).
- Jugović A., Bogetić D. /2018/: Medijske konstrukcije zatvora, *Sociologija* n° 4.
- Kahambing J. /2021/: Philippine prisons and ‘extreme vulnerability’ during COVID-19, *Journal of Public Health* n° 2.
- Liebling A. /1992/: *Suicides in Prison*, London.
- Lokshin M., Kochin V., Ravallion M. /2020/: *Scared but Wiser. World War 2’s COVID Legacy*, World Bank, Geneva.

- Marcum C. /2020/: American correctional system response to COVID-19 – an examination of the procedures and policies used in spring 2020, *American Journal of Criminal Justice* (<https://doi.org/10.1007/s12103-020-09535-3>).
- Maruschak L. et al. /2009/: Pandemic influenza and jail facilities populations, *American Journal of Public Health* n° S2.
- Pavlas P. /2021/: Invisible of the invisible – Foreign nationals in the prison and probation during COVID-19 (<https://penalreform.org/blog/the-invisible-of-the-invisible-foreign-nationals-in/>).
- Piętka E. et al. /2015/: I want to do anything which is decent and relates to my profession– refugees doctors’ and teachers’ strategies to re-entering their profession in UK, *Journal of Refugee Studies* n° 4.
- Rapp C. et al. /2019/: Experiences of discrimination and self-reported health, *Journal of Refugee Studies* (Special Issue) n° 4.
- Sánchez A. et al. /2020/: COVID-19 in prisons: an impossible challenge for public health? *Cadernos Saúde Pública* n° 5.
- Simpson P., Butler T. /2020/: COVID-19 prison crowding and release policies, *British Journal of Medicine*, April (<https://www.bmj.com>).
- Sivashanker K. et al. /2020/: COVID-19 and decarceration (<https://doi.org/10.1136/bmj.m1865> –Published 12 May).
- Söderholm A. /2021/: *Prisons and COVID-19– Lessons from ongoing crisis*, IDPC, London.
- Tatarelli R. et al. /1999/: Suicide in Italian prisons in 1996 and 1997 – A descriptive epidemiological study, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* n° 4.
- TCR /2021/: States hide prison COVID-19 data– Study (<https://thecrimereport.org/2021/10/27/states-hide-prison-covid-19-data-study/?s=09>).
- Tyler G., Hammer S., Ruel E. /2020/: Examining relationship between institutionalized racism and COVID-19, *City and Community* n° 3.
- UNAIDS /2021/: HIV and people in prisons and other closed settings, <https://www.unaids.org/sites/default/files/>.
- UN Department of Economic and Social Affairs /2020/: COVID-19 to slash global economic output by \$8.5 trillion over next two years (<https://www.un.org/development/desa/en/news/policy/wesp-mid-2020-report.html>).
- Wagner P., Widra E. /2020/: Five ways the criminal justice system could slow the pandemic (<https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/03/27/slowpandemic/>).
- Wang E. et al. (eds.) /2020/: *Decarcerating Correctional Facilities during COVID-19 – Advancing Health, Equity and Safety*, Washington.
- Wæver O. /1993/: Securitization and desecuritization – in: *Securitization and desecuritization* (Centre for Peace and Conflict), Copenhagen (<http://www.ciaonet.org/book/lip-schutz/lipschutz13.html>).
- WHO /2020/: *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*. (WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1).
- Woolf S. Chapman D., Hyung J. /2020/: COVID-19 as leading cause of death in the United States (www.jama.com – Published December).
- Woolf S. et al. /2020/: Excess deaths from COVID-19 and other causes, March-July 2020. (doi:10.1001/jama.2020.19545).
- World Prison Brief /2021/: World Prison Brief data (<https://www.prisonstudies.org>).
- Young J. /1999/: *The Exclusive Society*, London.

Dorđe Ignjatović*

University of Belgrade, Faculty of Law

PANDEMIC COVID-19 AND THE PENITENTIARY SYSTEM –

FIRST EXPERIENCES

SUMMARY

The C-19 pandemic, as a ‘mirror of truth’, showed the true face of modern societies, characterized by a general race for profit, lack of empathy, discrimination against numerous social groups, and even manifestations of racism. In the first months, before the vaccines (never faster created) were put on the market, the public authorities of most countries opted for strict measures that included locking and fundamental changes in the lifestyle of the entire population. Considering that the functioning of many institutions has been disrupted, the penitentiary system has been facing new challenges as well.

Overcrowded institutions with a large number of persons in a health risk, with poor hygienic conditions and insufficient number of employees in health services were already a suitable environment for the spread of infectious diseases. These conditions have been neglected for decades. Now that a dangerous, easily transmitted disease has become a danger not only to prisoners, but also to prison staff, their families, and public health in general. It has become clear that something urgent needs to be done. Maintaining physical distance was usually not possible due to overcrowding, and palliative measures of organizational (expansion of the semi-freedom system) and architectural character (rearrangement of the institution’s space) did not yield results.

After a lot of controversy and resistance, most countries decided to opt for decarceration – the early release of a large number of members of endangered categories of prisoners, including perpetrators of minor, non-violent crimes. However, it turned out that – without real preparation before release and without proper acceptance by probation services (especially in the case of socially vulnerable categories of persons, homeless and immigrants) – this measure did reduce the infection rate in penitentiaries, but further jeopardized public health.

The pandemic has therefore showed that the penal system must undergo a fundamental transformation in which incarceration will be exceptional, an extreme measure to be replaced by a number of alternatives. Perhaps the citizens, after many traumatic experiences with several weeks of lockdown during which they were in fact deprived of their freedom of movement, will support more this change instead of the habit of succumbing to new waves of penal populism and retributivism.

Key words: penitentiaries, prisoners, health, staff, hygiene, racism, decarceration.

---

* Full professor, ignjat@ius.bg.ac.rs.

UDK: 343.2:[616.98:578.834(497.11)]

doi: 10.5937/crimen2103259D

ORIGINALNI NAUČNI RAD

PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 22.11.2021. / 15.12.2021.

Ivan Đokić*

University of Belgrade Faculty of Law

Dragana Čvorović**

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

CRIMINAL LEGAL CHALLENGES IN REPUBLIC OF SERBIA DURING COVID-19 PANDEMIC

Abstract: The pandemic caused by the spread of the infectious disease COVID-19, which affected the entire planet, caused not only the global health crisis, changing the usual way of life of the majority of the world's population, but also affected almost all areas of the state and social system. The health systems were most affected; however, in addition to them, the effects of measures adopted by national legislators or other competent authorities to eliminate or reduce the risk of spreading the disease have affected, *inter alia*, economic stability, but also challenged the judicial authorities given that in the new circumstances it was not easy to ensure their normal functioning. This primarily refers to the criminal justice, given the importance of cases and the need for urgent action, since it is necessary to ensure the conduct of trials and the work of all procedural entities in conditions that, at least in one period, implied drastic restrictions on some basic civil and human rights and freedoms. In that context, it is especially important to review the justification and legality of the measures introduced in the Republic of Serbia during the state of emergency with the aim of more or less normal operation of the judicial system in conditions when social life was almost completely paralyzed. In addition, there is the question of what challenges and controversial issues are generally posed before criminal law in a pandemic, as well as the analysis of data on the crime rate and the overall crime situation in the Republic of Serbia in the period since the introduction of the state of emergency and during the pandemic.

Keywords: COVID-19, pandemic, state of emergency, overall crime situation, criminal justice.

1. COVID-19 AND CRIMINAL LEGAL CHALLENGES IN REPUBLIC OF SERBIA

The global crisis which struck the entire world due to the pandemic of the COVID-19 virus has posed certain questions in the field of criminal law. In order to pre-

---

* Assistant professor, djokic@ius.bg.ac.rs.

** Associate professor, dragana.cvorovic@kpu.edu.rs.

vent and suppress the infection caused by the coronavirus, numerous by-laws are being adopted in the Republic of Serbia on a daily basis, which are also important for criminal law. These regulations generally introduce certain prohibitions or restrictions that seek to reduce the spread of infectious diseases in the population, but the problem is that these acts are being amended frequently, are non-transparent, sometimes passed by non-competent authorities, so it is not at all easy to determine what is applicable law, i.e., what is allowed and what is forbidden. Despite the fact that during the epidemic (which is still current) there were no amendments to the Criminal Code,¹ and the fact that in the Republic of Serbia no new criminal offense was introduced, almost all adopted regulations can have criminal legal significance as well, primarily because our criminal legislation has long known the criminal offense titled as failure to act pursuant to health regulations during epidemic (Article 248 of the CC), which means that failure to act pursuant to health regulations, which include many measures already adopted since the pandemic, represents criminal offense.²

Regardless of the fact that the only basic and immediate source of criminal law is the law, sometimes certain by-laws can be the source of criminal law, and only if it is about the so-called blanket criminal law norms, i.e., norms that indicate the application of another legal act as well, which may have a lower legal force than the law. Sometimes in the description of a certain criminal offense, the legislator uses expressions such as „unauthorized”, „illegal”, etc. which means that the content of the wrongdoing of a certain criminal offense cannot be directly learned from its legal definition, but another, appropriate regulation must be considered. The same applies to the criminal offense referred to in Article 248 of the CC, the description of which reads: *Whoever, during an epidemic of a dangerous infectious disease, fails to act in accordance with regulations, decisions or orders setting forth measures for its suppression or prevention, shall be punished by a fine or imprisonment for a term not exceeding three years.* The act of committing this criminal offense, which can be committed only during an epidemic of a dangerous infectious disease, is undertaken by a person who does not act in accordance with regulations, decisions or orders setting forth measures to suppress or prevent the epidemic. It is clear, therefore, that this is a provision of a blanket nature, because in order for the court to conclude that the existence of this criminal offense has been realized, it must establish that the perpetrator violated appropriate regulations, decisions or orders, which are not directly contained in the criminal legal provision itself which provides for this criminal offense. However, as already indicated, from the moment when the epidemic was declared in the Republic of Serbia (by the Order of the Minister of Health³ from March 19, 2020, since when it is possible to be responsible for committing this crime) acts that introduced certain measures in order to combat the epidemic are

1 Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019 – hereinafter referred to as: CC.

2 I. Milić /2021/: Criminal law during epidemic of infectious disease – in: *Adequacy of the state reaction to crime and use of technical devices in criminal proceedings*, Serbian Association for Criminal Law and Practice and Center for Education of Judges and Prosecutors of the Republic of Srpska, Bijeljina, pp. 97–98.

3 Order declaring an epidemic of an infectious disease COVID-19, *Official Gazette of the RS*, No. 37/2020.

numerous, they often change, but they are not always published in an appropriate way, so it is difficult not only for citizens, but also for legal experts to manage and know what is expected of them. An additional problem in this regard is that the Law on Protection of the Population from Infectious Diseases⁴ provides for non-compliance with certain measures to protect the population from infectious diseases as a misdemeanour, thus, non-compliance with certain health measures can be qualified not only as a criminal offense, but also as a misdemeanour, which complicates the work of judicial bodies. In that sense, the Decree of the Government which enables derogation from the principle of *ne bis in idem*, when it comes to certain misdemeanours and the criminal offence of failure to act in accordance with health regulations during the epidemic, whose important features are essentially identical, was declared unconstitutional by the decision of the Constitutional Court of Serbia (Decision of the Constitutional Court No. IUo-45/2020 17 September 2020).⁵

After all, the question arises whether every, even a slight non-compliance with certain measures, must be considered punishable? Especially in the case of mass violations of appropriate measures, it is not easy to ensure the full application of criminal and misdemeanour law. This is evidenced by the massive protests that lasted for days last year, organized in July, which were a reaction to the announcement of the reintroduction of curfew. It has long been known in the science of criminal law that criminal justice can function only if the application of criminal sanctions in one society is an exception, i.e., if they are applied only in relation to a small number of members of that society, because even the best organized state is not able to ensure the application of criminal law to all perpetrators of crimes.⁶ Besides, given the increased concern of citizens for their own health and the health of their loved ones, as well as the need to make available to the public accurate information about the dangers of the COVID-19, the criminal offense of causing panic and disorder became important (Article 343 of the CC), given that some citizens were arrested on suspicion that by spreading false news they caused panic among the population and severely disrupted public order and peace.⁷ Apart from the fact that the description of this crime is largely imprecise, because it abounds in terms which meaning is not easy to determine precisely („false news”, the way in which the consequence is described, „similar means” through which a more serious form is achieved), the justification of this incrimination is disputable in legal and political terms because it significantly endangers the right to free expression of opinion, and in addition, similar incrimination is not known in many European legislations.⁸

4 Law on Protection of the Population from Infectious Diseases, *Official Gazette of the RS*, No. 15/2016, 68/2020 and 136/2020.

5 M. Škulić, I. Miljuš /2021/: Participation of procedural subjects in criminal proceedings through technical devices for image and sound transmission – in: *Adequacy of state reaction to crime and the use of technical devices in criminal proceedings* (M. Simović, ed.), Bjeljina, p. 143.

6 Z. Stojanović /2020/: *Criminal law. General part*, Belgrade, p. 4.

7 Thus, in March of the previous year, a young man was arrested who spread false information through the Viber group that the gas stations will not sell fuel to individuals, and that from tomorrow one will be allowed only to go out to the store. See: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/mup-uhapsen-beogradjanin-zbog-izazivanja-panike-preko-vajber-grupe>.

8 Z. Stojanović /2021/: *Commentary of the Criminal Code*, Belgrade, pp. 1042–1045. For disseminating false information in the context of the case law of the European Court of Human Rights. A. Đukanović

In addition, some other problems arise in the field of substantive criminal law. Namely, in the conditions of limited capacity of the health system and the impossibility to provide adequate assistance to everyone in the conditions of increased number of infected citizens, the question of criteria on the basis of which to decide who will have an advantage and thus facilitate doctors in dealing with the issues of deciding on life and death.⁹ Because, it is not easy to avoid the issue of possible criminal liability of doctors (health workers in general) for negligent provision of medical care (Article 251 of the CC) in conditions when it is necessary to make an appropriate choice (for example, connect one patient to an available respirator and not another), due to insufficient resources for intensive care, it is not possible to provide adequate care to all patients. In that sense, appropriate rules are necessary that would regulate the medical procedure of triage in the conditions of a pandemic, i.e., patient classification. However, such rules, if they exist at all in the case of serious infectious diseases like this one, cannot completely cover all situations. However, there is a justified position that in extraordinary circumstances caused by a pandemic, the treatment of doctors who are faced with a difficult choice whom to provide help of the equally endangered patients, in conditions of insufficient capacity to provide the necessary care, can be justified with the institute of extreme necessity. The so-called conflict of duty, which in the comparative doctrine certain authors consider a separate basis for the exclusion of illegality also comes into consideration.¹⁰ However, many issues related to the mandatory standards of behaviour of health workers during the pandemic are still open, so in Serbian medicine, appropriate guidelines have not yet been formulated.¹¹

2. FUNCTIONING OF CRIMINAL JUSTICE SYSTEM DURING THE STATE OF EMERGENCY IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The pandemic of the infectious disease COVID-19 in general, and especially during the state of emergency, left significant consequences in the Republic of Serbia on the functioning of the criminal justice system. This is primarily due to the fact that during the state of emergency introduced due to the COVID-19 epidemic, which lasted from March 15 to May 6, 2020,¹² numerous restrictive measures were introduced, such as the ban on gatherings in public places and indoors, restrictions and bans on movement for a certain period of time, special restrictions and bans on the movement of elderly citizens, etc. as a result of which the functioning of the crim-

---

vić /2021/: Limitations on Freedom of Expression in Practice of the European Court of Human Rights and the Notion of Disinformation, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, n° 2, pp. 31–42.

9 I. Vuković /2020/: Collision of duties as a basis for justification in the circumstances of a pandemic, *Crimen – Journal of Criminal Sciences*, n° 1, p. 132.

10 I. Vuković: *ibid.*, p. 133.

11 I. Vuković: *ibid.*, p. 142.

12 The state of emergency was declared by the Decision on declaring a state of emergency, *Official Gazette of RS*, No. 29/2020. The decision was signed by the President of the Republic, the President of the National Assembly and the Prime Minister. The state of emergency was lifted by the Decision of the National Assembly, *Official Gazette of RS*, No. 65 of May 6, 2020.

inal justice system was hindered in the manner provided by the Criminal Procedure Code.¹³ Given this, the question was inevitable: How to organize the functioning of criminal justice system during a state of emergency? The answer to this question is sought in creating a basis for the use of technical devices for the transmission of images and sound in criminal proceedings and independently of the cases provided for in the CPC, in order to enable judicial authorities to perform their basic function in significantly changed and hitherto unknown circumstances. Finding a way for some kind of work of judicial bodies in the new situation burdened with numerous restrictions was necessary, given that none of the five possible cases of using technical devices for image and sound transmission in criminal proceedings provided in the CPC did not provide the possibility to undertake criminal proceedings that would enable the functioning of criminal justice system during a state of emergency.¹⁴ To that end, in order to ensure the legal functioning of the judiciary during the state of emergency as much as possible, and at the same time to eliminate the possibility of the epidemic spreading to citizens, appropriate normative measures have been taken. Two of them were of special importance. These are: Decree on the manner of participation of the accused in the main trial in criminal proceedings held during the state of emergency (2020)¹⁵ adopted by the Government of the Republic of Serbia with the co-signature of the President of the Republic with the aim of providing conditions for the functioning of the judiciary during a state of emergency and the Recommendation of the Ministry of Justice of 19 March 2020 to judicial authorities in Serbia for acting when the subject of criminal proceedings are criminal offenses of failure to act in accordance with health regulations during an epidemic and the criminal offense of transmission of a contagious disease.¹⁶

According to the Decree, during the state of emergency in criminal proceedings before the first instance court, when the presiding judge, i.e. a single judge, finds that securing the presence of the accused who is in custody at the main trial is hindered due to the danger of spreading a contagious disease, he or she could decide to ensure the participation of the defendant in the main trial through technical devices for the transmission of image and sound – *Skype*, if this was possible given the technical conditions. In other words, the Decree allowed a „distance” trial, i.e., the accused did not have to appear in court. Although he is being tried, he did not have to be in the courtroom. His participation in the main trial is secured by *Skype*, so that the accused remains in the detention unit in which he is being held. It also follows from the Decree that all other participants in the criminal proceedings, in-

13 Criminal Procedure Code, *Official Gazette of the RS*, No. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 55/2014 and 35/2019, 27/2021 – decision of the Constitutional Court and 62/2021 – decision of the Constitutional Court – hereinafter referred to as CPC.

14 S. Bejatović /2021/: Use of technical devices in criminal proceedings and adequacy of the state reaction to crime – in: *Adequacy of the state reaction to crime and use of technical devices in criminal proceedings* (M. Simović, ed.), Bijeljina, p. 127.

15 The Decree was confirmed by the Law on Confirmation of Decrees Adopted by the Government with the co-signature of the President of the Republic during the state of emergency, submitted by the Government (*Official Gazette of RS*, No. 62/2020), which entered into force on the day of its publication in the *Official Gazette of the Republic of Serbia*, i.e., on April 29, 2020, and ceased to be valid on the day of the abolition of the state of emergency, May 6, 2020.

16 <https://www.mpravde.gov.rs/sr/obavestenje/29543/poosttravanje-sankcija-za-lica-koja-prekrsmere-samoizolacije-.php>.

cluding the defence counsel, the accused's lawyer, had to be in the courtroom. Conditions covered by the Decree whose application was restricted in certain detention cases were minimal.¹⁷ The consent of the accused was not required, but the „existence of technical possibilities”, the specific goal of this method of participation of the accused („ensuring the presence of the accused in custody”) and the reason for application („aggravated presence of the accused at the main trial due to the danger of spreading infectious disease”).¹⁸ The research conducted so far has shown, above all, that during the state of emergency, a large number of plea agreements were concluded in this way, which was made possible by the fact that the defendant was in a „specially equipped room” in custody. Confidential conversation between the defendant and the defense counsel was allowed via a separate communication channel via the Skype application, which was exclusively monitored visually, but this way of using technical devices in criminal proceedings also brought with it certain shortcomings in certain cases, such as positioning the camera in court so that the defendant could only see the judge. Or there is the question of how to ensure the confidentiality of conversations between the accused and the defense counsel in such situations. That is, there is the question of who and in what way manages the technical devices by which this procedural action is undertaken, etc.¹⁹ This, as well as a large number of other, now open issues, undertaking criminal procedural activities through technical devices for image and sound transmission should be regulated by a special act (eg. the Rulebook on the use of technical devices for image and sound transmission in criminal proceedings).

In addition to the Decree, i.e., even before its adoption, on March 19, 2020, the Ministry of Justice sent to the judicial authorities in Serbia recommendations for action when the subject of criminal proceedings are failures to act in accordance with health regulations during an epidemic (Article 248 of the CC) and the criminal offense of transmitting contagious disease (Article 249 of the CC). Public prosecutor's offices were „recommended” that the competent public prosecutors propose to the court to order detention for all persons who violate the measure of self-isolation imposed on them by the competent institutions (Ministry of Health/Ministry of Interior), whereas the Directorate for Execution of Criminal Sanctions provided three special facilities in which detention will be carried out in such situations. The Ministry of Justice also recommended to the Republic Public Prosecutor to file a disciplinary report against the competent public prosecutor/deputy public prosecutor in case of non-compliance with the stated instructions (which refer to the mandatory request for detention). The recommendations of the Ministry of Justice also stipulated that „the competent authorities, when ordering detention, will not only take into account the deadlines under the Criminal Procedure Code, but also health quarantine regulations.” Immediately after receiving the recommendations in the Basic Court in Dimitrovgrad (March 31, 2020), the defendant was sentenced to the first instance conviction for the criminal offense of failing to comply

17 Conclusion of the High Judicial Council of March 18, 2020, Conclusion of the High Judicial Council of April 9, 2020.

18 M. Škulić, I. Miljuš: *op. cit.*, p. 145.

19 K. Golubović, M. Vasić, J. Spremo, M. Maljan /2020/: *Restriction of movement and trial during a state of emergency*, Belgrade, pp. 22–23.

with health regulations during the epidemic of a maximum of three years in prison, in a procedure conducted using Skype.²⁰ The verdict was pronounced on March 31, even before the Decree was passed, based on a letter from the Ministry. If we add to this the fact that on the basis of the mentioned acts, during the state of emergency, a large number of detentions were determined, then the entire issue gained even more relevance.²¹

The solutions of the two above-mentioned acts, especially the Recommendation of the Ministry of Justice and the Government Decree which enables deviation from the principle of *ne bis in idem*, when it comes to certain misdemeanours and criminal offense of failure to comply with health regulations during the epidemic (Article 248 of the CC), whose important features are essentially identical, are subject to criticism of one part of professional public, seemingly not without reason. Thus, for example it is pointed out that conducting trials on the basis of the Decree violates the provisions of Article 32 of the RS Constitution²² on the right to a fair trial.²³ This is because the right to a fair trial means that everyone has the right for an independent, impartial and already established court, fairly and within a reasonable time, to publicly discuss and decide on his rights and obligations, the grounds for suspicion, and charges against him, as well as the right to a public hearing, as part of the complex right to a fair trial,²⁴ which implies in the first place the presence of the accused at the main trial, and then effective participation in it, which is not provided by the Decree. Also, such an organized trial significantly encroaches on the core of the fairness of the trial, because in that way the equality of the parties in the procedure is endangered. Furthermore, the question could rightly be asked: What are the possibilities for making a statement regarding charges and effective defense of the accused by the Decree when the accused is not even before a judge, but before a custodian, and far from the eyes of his defense counsel?

Or, when it comes to the Ministry's Recommendations, there is the view that the „recommendation” of the Ministry of Justice could not derogate from legal, but also constitutional regulations, which are of the utmost importance for the protection of human rights. This primarily refers to Article 30, paragraph 1 of the Constitution, according to which detention may be ordered for a person for whom there is a reasonable doubt that he has committed a criminal offense, only on the basis of

20 It was the first trial conducted in that way in the Republic of Serbia during the state of emergency. In the specific case, it was a thirty-eight-year-old perpetrator who did not respect the measure of self-isolation after returning from abroad. A sentence corresponding to a special maximum is certainly an unusual case in our case law, as it is known that our courts generally impose a sentence in the first third of the prescribed sentence (Z. Stojanović /2012/: Sentencing policy in Serbia: the conflict between the legislator and case law – in: *Criminal reaction in Serbia*, Part II (Đ. Ignjatović, ed.), Belgrade, p. 3), but this probably happened due to increased general preventive influence on citizens to comply with the prescribed measures to protect against the spread of coronavirus were crucial.

21 M. Škulić, I. Miljuš: *op. cit.*, p. 145.

22 Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of RS*, No. 98/2006.

23 D. Čvorović /2016/: Implicit of Rights to a Fair Trial and Casuistry of the European Court of Human Rights, *Proceedings of the Institute for Criminological and Sociological Research*, n° 3, p. 52.

24 S. Mijalković, D. Čvorović, V. Turanjanin /2019/: Efficiency as an International Standard in Criminal Procedural Legislation of the Republic of Serbia – Toward European Union – in: *Towards a better future: Democracy, EU Integration and Criminal Justice* (G. Ilik, ed.), Bitola, p. 143.

a court decision and if detention is necessary for criminal proceedings. The court reduces the duration of detention to the shortest necessary period, having in mind the reason for detention (Constitution of the Republic of Serbia, 2006, Article 31, paragraph 1). By the way, there is no strict legal basis for such „recommendations”, because in the judicial system of Serbia it is not formally prescribed that the Ministry of Justice has such prerogatives in relation to the public prosecutor’s office, which according to Article 156 paragraph 1 of the Constitution is defined as an independent state body.

According to Article 5 of the Law on the Public Prosecutor’s Office,²⁵ the public prosecutor and deputy public prosecutor are independent in exercising their powers, and any influence on the work of the public prosecutor’s office and the handling of cases by the executive and legislature is prohibited, by using public position, the media or in any other way that may jeopardize the independence of the public prosecutor’s office, and the public prosecutor and deputy public prosecutor are obliged to refuse any action that affects the independence of the public prosecutor’s office. Accordingly, it follows that the recommendations of the Ministry of Justice aimed at the actions of the public prosecutor’s office during the state of emergency, and specifically in relation to the mandatory request for detention of defendants for certain „epidemic criminal offenses”, were completely non-binding in the formal legal sense.

Furthermore, the acts of the Ministry, according to certain understandings, could not be considered in any way, regardless of the state of emergency, a source of law in the Republic of Serbia, especially not in criminal law. In this context, the constitutional character of these acts is rightly called into question.²⁶ Finally, since the trial under the Ministry’s Recommendation was not based on law, there was a significant violation of the criminal procedure.²⁷

Without going into a further presentation of the arguments for and against this way of functioning of the criminal justice system during the state of emergency caused by the COVID-19 epidemic, two conclusions seem quite justified. First, both the Decree and the Recommendation of the Ministry of Justice should be understood as part of the efforts of the governing structures to enable the functioning of criminal justice system even during a state of emergency, at least in detention cases and cases of criminal offenses of failure to act pursuant to health regulations during epidemics. This is all the more so because undertaking certain criminal proceedings through technical devices for the transmission of images and sound is not in conflict with the European Convention for the Protection of Human Rights and the practice of the European Court of Human Rights.²⁸ Of course, provided that it is standardized and conducted in accordance with the principles of the right to a fair trial. Second, the use of technical devices in criminal proceedings during the state of emergency caused by the COVID-19 epidemic indicated the need to review the current provisions of the CPC on the scope, possibilities and conditions of use of

25 Law on Public Prosecutor’s Office, *Official Gazette of the RS*, No. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – other law, 101/2011, 38/2012 – decision of the CC, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – decision of the Constitutional Court, 117/2014, 106/2015 and 63/2016 – decision of the Constitutional Court.

26 <https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/neustavna-uredba-o-sudjenju-preko-skajpa/>.

27 M. Škulić, I. Miljuš: *op. cit.*, pp. 140–148.

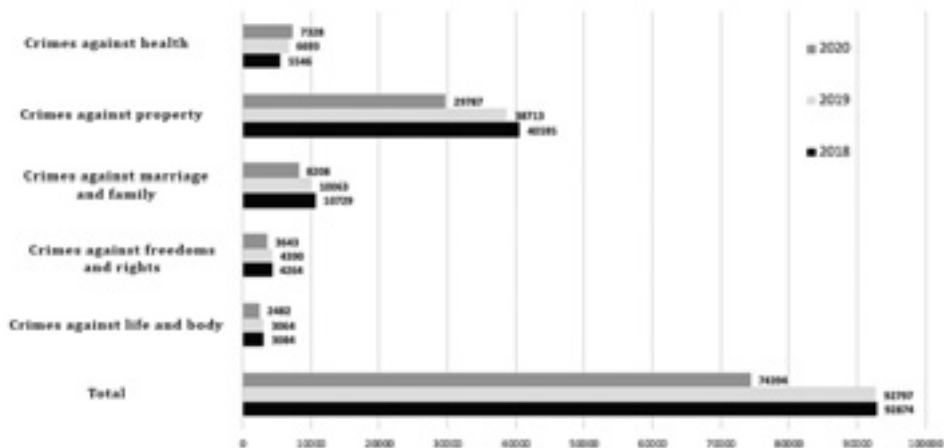
28 M. Škulić, I. Miljuš: *ibid.*, pp. 146–148.

technical devices for image and sound transmission – video link in criminal proceedings, with the aim of expanding such possibilities with clearly specifying the conditions for application.

3. COVID-19 EPIDEMIC AND THE OVERALL CRIME SITUATION IN SERBIA

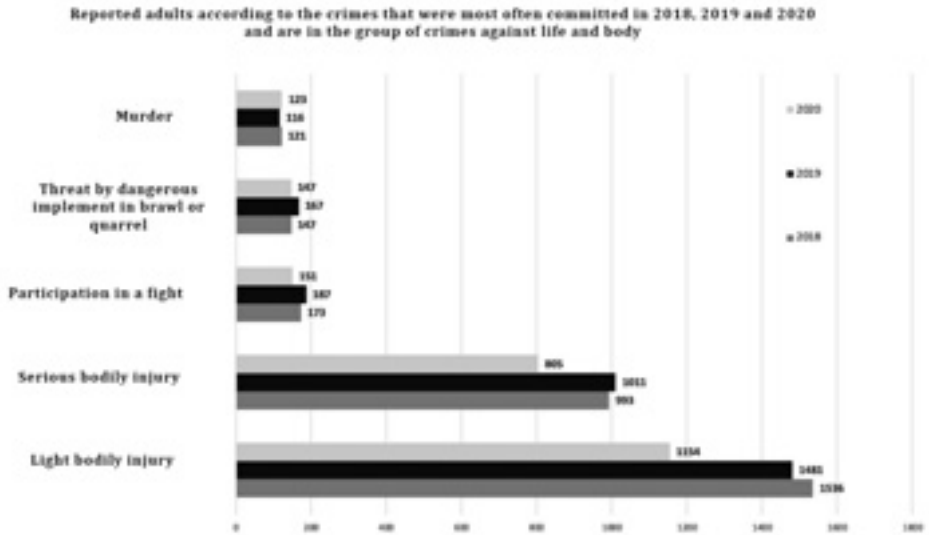
As already stated, the COVID-19 epidemic caused numerous changes in society in general (psychological, sociological, economic) which inevitably left consequences on the effectiveness of crime prevention, on the efforts of society to oppose it in the most adequate way, which also resulted in an increase in certain forms of criminal activity. Given all this, it is not surprising that in the period after the outbreak of the epidemic until today, there have been many questions related to the adequacy of the state reaction to crime in general. One of them is the question of the impact of the epidemic on crime situation in general, as well as on its individual forms. The answer to this question should be sought in the official statistical indicators of the movement of both criminality in general and its individual forms in the time that preceded the epidemic and in the time of the epidemic, i.e., in the period 2018–2020, and this is observed from the aspect of the most frequently committed criminal offenses (criminal offenses against life and body, against freedoms and rights of man and citizen, against property, against marriage and family, against sexual freedom and against human health).²⁹

The total number of criminal charges against adults in 2018, 2019 and 2020 and the total number of criminal charges for crimes against life and body, against freedoms and rights, against marriage and family, against property, against human health

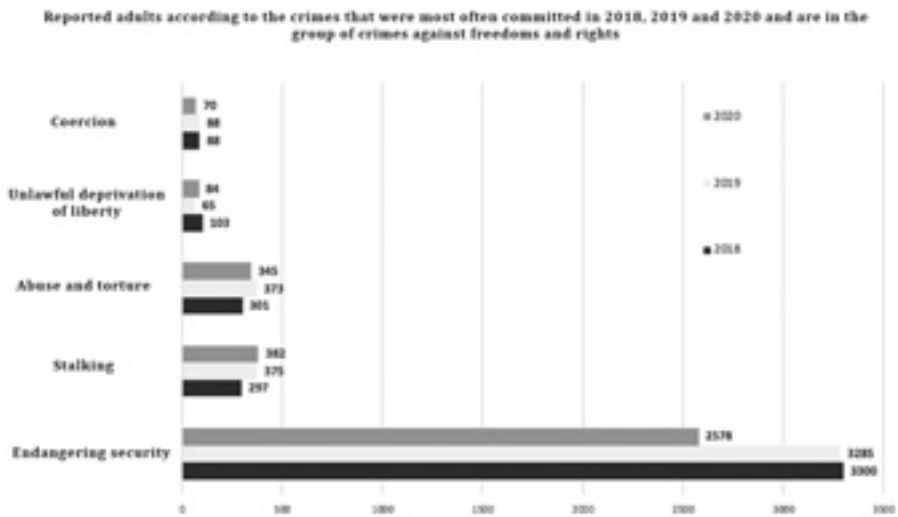

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

²⁹ See: Statistical Office of the Republic of Serbia, Adult perpetrators of criminal offences in the Republic of Serbia 2018–2020.

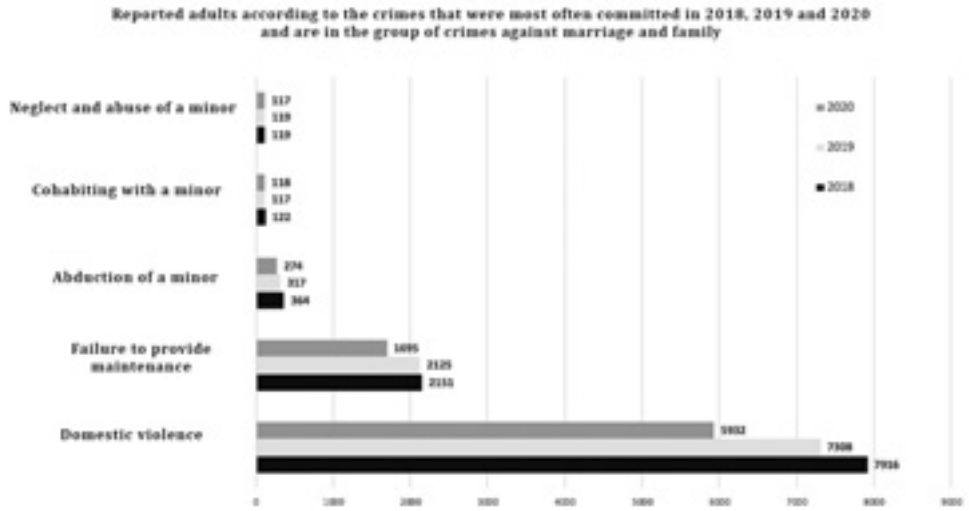

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

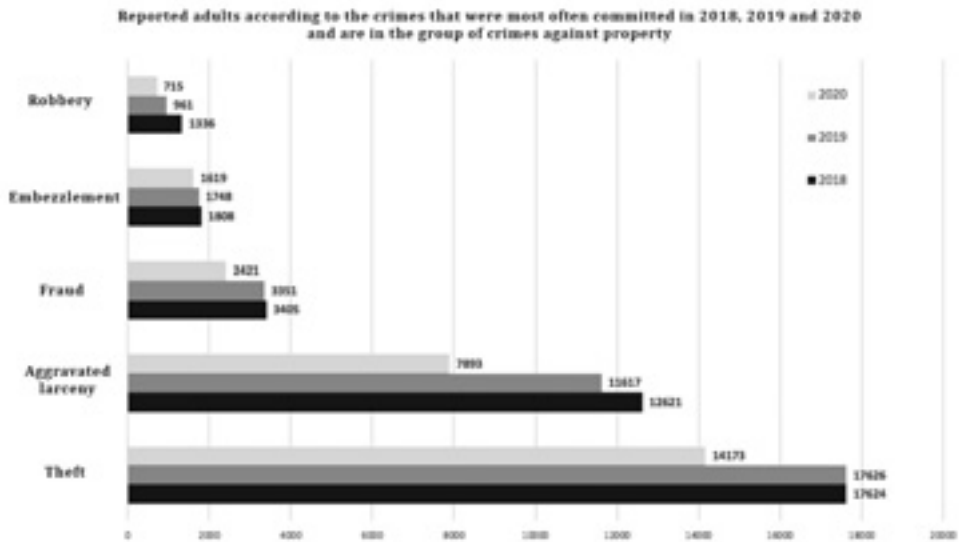

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

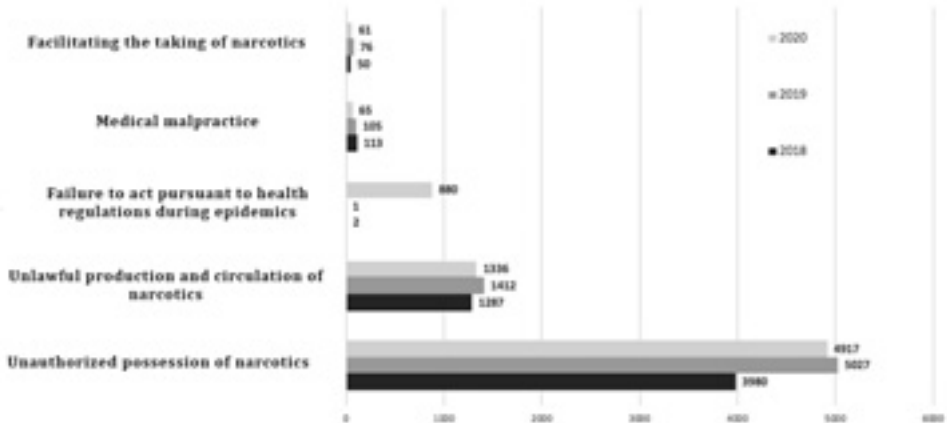

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

Reported adults according to the crimes that were most often committed in 2018, 2019 and 2020 and are in the group of crimes against human health

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2018, 2019, 2020

The presented statistical data show a decreasing trend when it comes to the total number of reported criminal offenses for 2018, 2019, 2020 (in 2018, there were 92,874 reported criminal offenses, and in 2020, 74,394). In relation to the total number of reported criminal offenses, in the past three years, the most frequently reported criminal offenses are against property, namely in 2018 – 40,595, in 2019 there were 38,713, while in 2020 there were 29,787 of these criminal offenses. Immediately after this group of criminal offenses, according to the number of reports, there are criminal offenses against marriage and family, 10,719 in 2018, in 2019 10,063, and in 2020 8208. The greatest public attention, which is logical given the current epidemic, was caused by the criminal offense of failure to act pursuant to health regulations during the epidemic, which belongs to the group of criminal offenses against human health, and which ranks third in the number of reported offenses in 2018 – 5546 criminal offenses against health, in 2019 there were 6693 reports, and in 2020 – 7328. Then follow the criminal offenses against sexual freedom and the criminal offenses against life and body. Furthermore, it is extremely interesting to note that, unlike the total number of reported criminal offenses in 2020 in relation to 2018 which is on the decline, criminal offenses against health in 2020 show an increasing trend.

Observed from the aspect of other criminal offenses, the situation is as follows: when it comes to the group of criminal offenses against life and body, the most commonly reported criminal offenses in 2018, 2019 and 2020 are the following: light bodily injury, serious bodily injury, participation in a fight, threat by dangerous implement in brawl or quarrel and murder, with the most frequently reported criminal offense of light bodily injury, 1536 of reported persons in 2018, in 2019 there were 1481, and in 2020 there were 1154 reported persons, while the least reported criminal offense was murder with 121 reported persons in 2018, 116 in 2019

and 123 reported persons in 2020. It is interesting that only when it comes to the criminal offense of murder, there is an increase in reports in 2020, which could, among other things, be a consequence of the epidemic. When it comes to the group of criminal offenses against the freedoms and rights of man and citizen in 2018, 2019, 2020, the most frequently reported persons are for criminal offenses of endangering security, stalking, abuse and torture, unlawful deprivation of liberty, coercion, of which the most common criminal offense is endangering security, there are 2578 reported persons in 2020, 3285 in 2019 and in 2018 3300 reported persons. The lowest number of reports was for the criminal offense of coercion, 70 in 2020, 88 reported persons in 2019 and 88 in 2018. The issue of violent crime, especially the criminal offense of domestic violence, has been one of the current issues for many years when it comes to the functioning of the legal system of a country in general. Namely, domestic violence as a global phenomenon has become the subject of even more intense discussion not only in the professional public, but also much wider, due to the outbreak of the COVID-19 epidemic and concerns about the possible increase in the number of criminal offense due to negative effects on the psychophysical condition of individuals, caused by measures introduced to prevent the spread of the virus. In accordance with the above statistical indicators, we can conclude that in the past three years, from the group of criminal offenses against marriage and family, persons reported the following offenses: domestic violence, failure to provide maintenance, abduction of a minor, cohabitation with a minor, neglect and abuse of a minor. As it was to be expected, the criminal offense of domestic violence was mostly reported, 5932 reported persons in 2020, 7308 in 2019 and 7916 reported persons in 2018, while the criminal offense of cohabiting with a minor was the least reported, with the exception of 2020 where there is one less reported person for the criminal offense of neglect and abuse of a minor.

As it was pointed out, in the total number of reported criminal offenses, the most reported offenses belong to the group of criminal offenses against property. Namely, when it comes to criminal offenses against property, the most reported persons are for criminal offenses of theft, aggravated larceny, fraud, embezzlement, destruction and damage to another's property, with the most reports filed for the criminal offense of theft: 14,173 in 2020, 7626 of reported persons in 2019 and 17,624 in 2018. The fewest reports were for the criminal offense of robbery.

The current situation caused by the COVID-19 epidemic highlighted in expert and critical analyses the group of criminal offenses against human health, i.e., the criminal offense of failure to act pursuant to health regulations during the epidemic.³⁰ Concerns about violations of prescribed measures, the transmission of contagious diseases and the increase in the commission of criminal offenses against health were particularly emphasized. If the stated concern was justified, i.e., was there really an increase in the commission of the said criminal offense in 2020 can be best seen through the presented statistical indicators and comparative analysis with the reports for the mentioned offense in 2019 and 2018. Namely, in the mentioned group of criminal offenses, most reports were for the offenses of unauthorized possession of narcotics, unauthorized production and distribution of nar-

30 I. Milić /2021/: *op. cit.*, p. 99.

cotics, failure to act pursuant to health regulations during the epidemic, medical malpractice, facilitating the taking of narcotics, with the criminal offense of failure to act pursuant to health regulations during the epidemic in terms of the number of reports in 2020 being among the five most frequently reported criminal offenses, while in 2018, 2019 there are only one or two persons who have been reported for the said offense, but due to comparative analysis and consideration of the current situation, it was shown in 2018 and 2019 as well.

Based on the presented indicators, it can be concluded that the COVID-19 epidemic did not affect the increase in criminal offenses, i.e. there is a clear decline in the number of most crimes, except for these crimes against human health, which, as expected, include the crime of failure to act according to health regulations. Even according to certain data from the Ministry of Internal Affairs, during the state of emergency, a significant drop in the crime rate was recorded compared to the same period last year. More precisely, for the period of a month and a half, from March 15 to May 1, about 60% fewer criminal offenses were recorded than in the same period of the previous (2019) year. First of all, due to the ban on movement and the introduction of curfew in the observed period, the number of committed property criminal offenses was significantly reduced. Only the number of murders and rapes remained almost the same for the identical period in the previous year.³¹

4. CONCLUSION

The spread of coronavirus around the world has led to an urgent response by national systems, which have largely closed their borders or tightened entry controls, with a series of measures to mitigate the harmful effects of the pandemic. Despite the fact that the danger of the virus has been present for almost two years, life is returning to normal slowly, but many restrictions still apply. Thus, in the Republic of Serbia, the ban on gathering in public places in closed and open space of a certain number of persons is still in force, with the provision that other introduced anti-epidemic measures must be respected.³² However, these measures cannot be compared with drastic restrictions, primarily freedom of movement, which were valid for almost two months last year, when the state of emergency was in force. In that context, the effort of the governing structures to ensure the efficient functioning of the criminal justice system in the changed conditions is especially important. However, the manner in which this was done in the Republic of Serbia, as explained

31 <https://www.politika.rs/sr/clanak/454357/Tokom-vanrednog-stanja-zabelezen-pad-kriminala-od-60-odsto>.

32 Currently, the ban on gatherings applies to more than 500 people, with the distance between the people present having to be at least 2 m, i.e. one person can be present every 4 m². Exceptionally, more than 500 people can gather if the permission of the Crisis Response Team for the Suppression of Infectious Diseases COVID-19 is obtained beforehand, as well as during the gathering at a sporting event organized within the registered official competitions, provided that the number of people present at a sporting event held in an open space may not exceed 50% of the capacity of the facility in which the sporting event is held, or 30% of the capacity when the sporting event is held indoors. Order prohibiting gatherings in the Republic of Serbia in public places indoors and outdoors, *Official Gazette of RS*, No. 60 of June 16, 2021.

in the central part of the paper, also opened questions about the justification and harmonization of new measures with acts of higher legal force, because in order to intensify repression that should keep citizens obedient and prevent mass violations of health regulations, some fundamental values of each, basically democratic, criminal justice system were jeopardized. In addition, the lack of transparency of legal acts which introduce certain prohibitions and restrictions in order to reduce the spread of the infection, and whose non-compliance entails criminal liability, has caused legal uncertainty, because often these acts are not mutually harmonized or are adopted by non-competent bodies and beyond the usual procedure to be promulgated in an appropriate manner.³³

The analysis of official statistical data showed that the number of certain criminal offenses (primarily those that are regularly the most represented in the structure of crime, namely property criminal offenses) during the state of emergency in the Republic of Serbia is significantly lower than in previous years. On the other hand, precisely because of the large number of newly introduced health regulations, non-compliance with which is a criminal offense during an epidemic of a dangerous infectious disease, an increase in the number of committed criminal offenses against human health was recorded, primarily criminal offenses under Article 248 of the CC.

REFERENCES

- Bejatović S. /2021/: Use of technical devices in criminal proceedings and adequacy of the state reaction to crime – in: *Adequacy of the state reaction to crime and use of technical devices in criminal proceedings* (Simović M., ed.), Serbian Association for Criminal Law and Practice, Bjeljina.
- Čvorović D. /2016/: Implicit of Rights to a Fair Trial and Casuistry of the European Court of Human Rights, *Proceedings of the Institute for Criminological and Sociological Research*, n° 3.
- Đukanović A. /2021/: Limitations on Freedom of Expression in Practice of the European Court of Human Rights and the Notion of Disinformation, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, n° 2.
- Golubović K., Vasić M., Spremo J., Maljan M. /2020/: *Restriction of movement and trial during a state of emergency*, Lawyers' Committee for Human Rights – Yucom, Belgrade.
- Mijalković S., Čvorović D., Turanjanin V. /2019/: Efficiency as an International Standard in Criminal Procedural Legislation of the Republic of Serbia – Toward European Union – in: *Towards a better future: Democracy, EU Integration and Criminal Justice* (Ilik G., ed.), Republic of North Macedonia, Faculty of Law, St. Kliment Ohridski University, Bitola.
- Milić I. /2021/: Criminal law during epidemic of infectious disease – in: *Adequacy of the state reaction to crime and use of technical devices in criminal proceedings*, Serbian Association for Criminal Law and Practice and Center for Education of Judges and Prosecutors of the Republic of Srpska, Bijeljina.
- Statistical Office of the Republic of Serbia. No. 195 (2021), <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20211195.pdf>
- Statistical Office of the Republic of Serbia. No. 202 (2019), <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201202.pdf>

33 I. Milić: *op. cit.*, p. 110.

- Statistical Office of the Republic of Serbia. No. 192 (2018), <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20191192.pdf>
- Stojanović Z. /2012/: Sentencing policy in Serbia: the conflict between the legislator and case law – in: *Criminal reaction in Serbia*, Part II (Ignjatović Đ., ed.), Belgrade: Faculty of Law, University of Belgrade.
- Stojanović Z. /2020/: *Criminal law. General part*, Belgrade.
- Stojanović Z. /2021/: *Commentary of the Criminal Code*, Official Gazette, Belgrade.
- Škulić M., Miljuš I. /2021/: Participation of procedural subjects in criminal proceedings through technical devices for image and sound transmission – in: *Adequacy of state reaction to crime and the use of technical devices in criminal proceedings* (Simović M., ed.), Bijeljina: Serbian Association for Criminal Law and Practice.
- Vuković I. /2020/: Collision of duties as a basis for justification in the circumstances of a pandemic, *Crimen – Journal of Criminal Sciences*, n° 1.

LEGAL REGULATIONS AND OTHER ACTS

- Constitution of the Republic of Serbia, *Official Gazette of RS*, No. 98/2006.
- Criminal Code, *Official Gazette of the RS*, No. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.
- Criminal Procedure Code, *Official Gazette of the RS*, No. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 55/2014 and 35/2019, 27/2021 – decision of the CC and 62/2021 – decision of the Constitutional Court.
- Decision of the Constitutional Court No. IUo-45/2020, 17 September 2020.
- Decision on declaring a state of emergency, *Official Gazette of the RS*, No. 29/2020.
- Decree on the manner of participation of the accused at the main trial in criminal proceedings held during the state of emergency, *Official Gazette of RS*, No. 49/2020.
- European convention on human rights, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, August 19, 2021.
- Law on Protection of the Population from Infectious Diseases, *Official Gazette of the RS*, No. 15/2016, 68/2020 and 136/2020.
- Law on Public Prosecutor's Office, *Official Gazette of the RS*, No. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – other law, 101/2011, 38/2012 – decision of the CC, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – decision of the CC, 117/2014, 106/2015 and 63/2016 – decision of the Constitutional Court.
- Order declaring an epidemic of the infectious disease COVID-19, *Official Gazette of the RS*, No. 37/2020.
- Recommendations of the Ministry of Justice of March 19, 2020, <https://www.mpravde.gov.rs/sr/obavestenje/29543/postravanje-sankcija-za-lica-koja-prekrse-mere-samoizolacije-.php>.

Ivan Đokić*

Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet

Dragana Čvorović**

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd

KRIVIČNOPRAVNI IZAZOVI U REPUBLICI SRBIJI ZA VREME PANDEMIJE COVID-19

REZIME

Pandemija uslovljena širenjem zarazne bolesti COVID-19 koja je zahvatila čitavu planetu prouzrokovala je ne samo globalnu zdravstvenu krizu, promeniivši uobičajeni način života većine svetske populacije, već je ostavila uticaj na gotovo sva područja državnog i društvenog sistema. Pored onog koji je najviše pogođen, a to je zdravstveni sistem, efekti mera koje su nacionalni zakonodavci, ili druga nadležna tela usvajali s ciljem otklanjanja ili umanjenja opasnosti od širenja bolesti, pogodili su između ostalog i ekonomsku stabilnost, ali i stavili pred izazove pravosudne organe, s obzirom da u novonastalim okolnostima nije bilo lako obezbediti njihovo normalno funkcionisanje. To se pre svega, s obzirom na značaj slučajeva i potrebu hitnog postupanja, odnosi na krivično pravosuđe, gde je potrebno obezbediti obavljanje suđenja i uopšte rad svih procesnih subjekata u uslovima koji su, barem u jednom periodu, podrazumevali drastična ograničenja nekih od osnovnih građanskih i ljudskih prava i sloboda. U tom kontekstu u radu je preispitana opravdanost i zakonitost mera koje su u Republici Srbiji uvedene u vreme trajanja vanrednog stanja s ciljem koliko-toliko normalnog odvijanja rada pravosudnog sistema u uslovima kada je društveni život bio gotovo u potpunosti paralisiran. Osim toga, ukazano je i na osnovna sporna pitanja koja se uopšte postavljaju pred krivično pravo u uslovima pandemije, uz analizu podataka o stopi i stanju kriminaliteta u Republici Srbiji u periodu od uvođenja vanrednog stanja i uopšte za vreme trajanja pandemije.

Uprkos tome što je opasnost od virusa prisutna bezmalo dve godine život se laganim koracima vraća u normalu, ali mnoga ograničenja i dalje važe. Tako je i u Republici Srbiji i dalje na snazi zabrana okupljanja na javnim mestima u zatvorenom i otvorenom prostoru određenog broja lica, s tim što se moraju poštovati i druge uvedene protivepidemiološke mere. No, te se mere ipak ne mogu porediti sa drastičnim ograničenjima, pre svega slobode kretanja, koja su važila u periodu od gotovo dva meseca prošle godine, kada je na snazi bilo vanredno stanje. U tom kontekstu, naročito je od značaja učinjen napor vladajućih struktura da se u promenjenim uslovima obezbedi efikasno funkcionisanje krivičnog pravosuđa. Međutim, način na koji je to urađeno u Republici Srbiji, kao što je objašnjeno u ovom radu, otvorio je i niz pitanja o opravdanosti i usklađenosti novih mera sa aktima više pravne snage, jer se njima u cilju pojačane represije koja bi trebalo građane da drži u pokornosti i spreči masovno kršenje zdravstvenih propisa, bitno odstupa od nekih temeljnih vrednosti svakog, u osnovi demokratskog, krivičnogpravnog sistema. Pored toga, nepreglednost pravnih akata kojima se u cilju smanjenja širenja zaraze uvode određene zabrane i ograničenja, a čije nepoštovanje povlači i krivičnopravnu odgovornost, uslovlila je pravnu nesigurnost, jer često ti akti nisu međusobno usklađeni, ili su doneseni od strane nenadležnih organa i mimo uobičajene pro-

---

* Docent, djokic@ius.bg.ac.rs.

** Vanredna profesorka, dragana.cvorovic@kpu.edu.rs.

cedure da budu obnarodovani na odgovarajući način. Analiza zvaničnih statističkih podataka pokazala je da je broj određenih krivičnih dela (pre svega onih koja su redovno najviše zastupljena u strukturi kriminaliteta, a to su imovinski delikti) u periodu trajanja vanrednog stanja u Republici Srbiji znatno manji u odnosu na nekoliko ranijih godina. S druge strane, upravo zbog velikog broja novouvedenih zdravstvenih propisa, čije nepoštovanje za vreme epidemije opasne zarazne bolesti predstavlja kažnjivo delo, zabeležen je porast broja izvršenih krivičnih dela protiv zdravlja ljudi, a pre svega inkriminacije iz člana 248. KZ.

Ključne reči: COVID-19, pandemija, vanredno stanje, stanje kriminaliteta, krivično pravo-suđe.

Natalija Lukić*

Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet

PANDEMIJA COVID-19 I KRIMINALITET U SRBIJI 2020. GODINE

Apstrakt: Predmet rada je analiza stanja kriminaliteta u Srbiji 2020. godine sa ciljem utvrđivanja eventualnog uticaja pandemije korona virusa (Covid-19) na kriminalitet. U tu svrhu korišćeni su različiti podaci. Autorka najpre vrši analizu stope prijavljenih lica za celokupni kriminalitet u državi kao i po regionima, a predstavljena je i stopa pojedinih krivičnih dela. Radi dobijanja preciznije slike, predstavljeni su i podaci iz policijskih evidencija za najveće gradove u Srbiji po mesecima u 2020. godini. Pored toga, urađena je i prognoza kretanja pojedinih krivičnih dela za grad Beograd i tako dobijeni podaci upoređeni sa stvarno registrovanim krivičnim delima. Zaključeno je da je došlo do smanjenja kriminaliteta i to u većoj meri kod imovinskih nego nasilnih krivičnih dela. Procenat smanjenja varira i među regionima i među analiziranim gradovima. Što se tiče prognoziranja pojedinih krivičnih dela, najveće procentualne razlike i to upravo u periodu vanrednog stanja ustanovljene su između predviđenih i registrovanih krivičnih prijavi za zloupotrebu položaja odgovornog lica, krađu i nasilničko ponašanje.

Ključne reči: pandemija, Covid-19, kriminalitet, prognoza, kriminologija životne sredine.

UVOD

Pandemija koju je 2020. godine izazvao korona virus (Covid-19) uticala je na sve segmente društvenog života. Pored posledica na zdravstvenom, političkom, ekonomskom i kulturnom planu, stanje izazvano virusom SARS-Cov-2 uticalo je i na kriminalitet. Odvijanje „najvećeg prirodnog eksperimenta kada je kriminalitet u pitanju”, kako je to istakao Markus Felson, vrlo brzo po uvođenju ograničenja kretanja širom sveta podstaklo je kriminologe na istraživanja ne bi li pokušali da odgovore na pitanje koje se logično postavilo: Da li je i u kojoj meri pandemija Covid-19 uticala na kretanje kriminaliteta. Saopštenje Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije o prijavljenim, optuženim i osuđenim punoletnim kao i maloletnim licima za 2020. godinu pokazuje manji broj registrovanih učinilaca u obe kategorije u poređenju sa prethodnim godinama. Na prvi pogled rekli bismo da je to stanje svakako posledica pandemije, ali bi izvođenje zaključaka samo na osnovu apsolut-

* Docent, natalija.lukic@ius.bg.ac.rs.

nog pokazatelja merenog brojem učinilaca bilo previše pojednostavljeno. Cilj ovog rada je shodno tome da učini pokušaj detaljnije analize. U prvom delu autorka daje pregled dosadašnjih rezultata empirijskih istraživanja o povezanosti pandemije Covid-19 i kriminaliteta i ukazuje na kriminološke teorije koje bi bile primenljive za objašnjenje promena u kretanju kriminaliteta. Drugi deo rada posvećen je analizi stanja kriminaliteta u Srbiji 2020. godine. Pored interpretacije podataka o godišnjem stanju kriminaliteta koji je u pomenutim saopštenjima objavio Republički zavod za statistiku, autorka se u radu bavi i analizom podataka iz policijskih evidencija o određenim krivičnim delima u Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu u periodu 2015–2020. godine. Za razliku od podataka pravosudne statistike koji su objavljeni na godišnjem nivou, policijske evidencije o podnetim krivičnim prijavama analizirane su na mesečnom nivou kako bi se dobila preciznija slika o kretanju kriminaliteta.

1. UTICAJ PANDEMIJE COVID-19 NA KRIMINALITET

U pokušaju objašnjenja uticaja pandemije na kriminalitet, kriminolozi prave paralele sa delovanjem prirodnih katastrofa na kretanje kriminaliteta.¹ Analiza sprovedenih istraživanja ukazuje da su rezultati različiti, odnosno moguće je uočiti da jedan broj autora tvrdi da prirodne katastrofe utiču na porast određenih tipova kriminaliteta, a posebno imovinskog, dok sa druge strane ima i mišljenja da je to mit i da prirodne katastrofe zapravo dovode do smanjenja kriminaliteta. U literaturi je dosta pažnje posvećeno uraganu Katrina i kakve je posledice pustošenje imalo na kretanje kriminaliteta. Leitner je sa saradnicima, na primer, zaključio da je u Nju Orleansu došlo do pada kriminaliteta, dok su krivična dela poput razbojništva i provalne krađe ostala na istom nivou iz perioda pre uragana, a zabeležen je veći broj ubistava.² Povećan broj ubistava dovodi se u vezu sa reorganizacijom ilegalnih tržišta narkoticima, jer su se posle uragana pojavili novi trgovci i došli u sukob sa konkurencijom.³ Velika oluja Sandy koja je pogodila Njujork i Nju Džerzi dovela je do pada ukupnog kriminaliteta, ali je zato zabeležen veliki broj provalnih krađa, a na meti su bile prodavnice kao i banke.⁴ Sa druge strane, više autora ukazuje na porast solidarnosti među građanima nakon prirodnih katastrofa, što rezultira i nižim stopama kriminaliteta. Tako je, na primer, ispitivanje sprovedeno u Čileu posle zemljotresa 2010. godine ukazalo da je katastrofa delovala pozitivno na planu jačanja socijalnih veza u zajednici i shodno tome doprinela boljoj neformalnoj socijalnoj kontroli i manjoj stopi imovinskog kriminaliteta.⁵ U istraživanju o uticaju prirodnih katastrofa na stvaranje mitova

1 M. Marie Esposito, A. King /2021/: New York City: Covid-19 and quarantine and crime, *Journal of Criminal Psychology*, vol. 11, n° 3, p. 207; C. E. B. Cannon et al. /2021/: COVID-19, Intimate Partner Violence and Communication Ecologies, *American Behavioral Scientist*, vol. 65, n° 7, pp. 993–995.

2 Prema: M. Marie Esposito, A. King: *op.cit.*, p. 207.

3 K. Frailing, D. Wood Harper /2017/: *Toward a Criminology of Disaster, What We Know and What We Need to Find Out*, New York, p. 88.

4 K. Frailing, D. Wood Harper: *ibid.*

5 J. García Hombrados /2020/: The lasting effects of natural disasters on property crime: Evidence from the 2010 Chilean earthquake, *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol. 175, p. 115.

o porastu kriminaliteta ukazuje autor Nogami koji je analizirao nesaglasnost između predstava ispitanika o kriminalitetu nakon zemljotresa kao i nuklearne katastrofe u Fukušimi i stvarno registrovanog kriminaliteta. Dok su zvanični podaci ukazali na pad kriminaliteta u oblastima koje su najviše bile pogođene, mišljenje građana bilo je zapravo suprotno.⁶ U studiji koja je analizirala uticaj prirodnih katastrofa u Sjedinjenim Američkim državama u periodu od 2004–2015. godine zaključeno je da ti događaji (a bilo ih je više hiljada u navedenom periodu) utiču na smanjenje kriminaliteta uopšte kao i na imovinski i nasilnički kriminalitet.⁷ Srbija je, na primer, 2014. godine bila pogođena poplavama, ali nije bilo istraživanja koja bi ispitivala eventualni uticaj te situacije na kriminalitet. Broj krivičnih prijava 2014. godine bio je neznatno veći u poređenju sa prethodnom, ali jeste zabeležen porast krivičnih prijava za krivična dela protiv imovine za skoro 10%.

Navedeno ukazuje da bi izvođenje zaključaka o uticaju prirodnih katastrofa na kriminalitet trebalo da bude zasnovano na ispitivanju ne samo opšte stope kriminaliteta već i na analizi određenih tipova kriminaliteta, pa čak i konkretnih krivičnih dela. Dalje, pojedini autori s pravom ističu da stanje kriminaliteta u periodu nakon katastrofe zavisi i od situacije koja joj je prethodila. Naime, ako se na primer radi o socijalno dezorganizovanoj sredini možemo očekivati veći porast kriminaliteta i obratno. Pored toga, u obzir se moraju uzeti i faktori kao što su siromaštvo, nezaposlenost, socijalna nejednakost, odnosno trebalo bi ispitati da li prirodne katastrofe utiču na njih a posredno i na sâm kriminalitet.

U skladu sa navedenim su i mišljenja pojedinih autora da pandemiju Covid-19 ne treba izjednačavati sa prirodnim katastrofama, jer za razliku od njih virus ne dovodi do fizičkog uništavanja sredine i nije fizički lociran. Umesto toga, pandemija je pre svega uticala na ljudske aktivnosti.⁸

Dosadašnja istraživanja o uticaju pandemije na kretanje kriminaliteta ukazuju na neujednačene rezultate. To je razumljivo ako se ima u vidu da istraživači analiziraju podatke u različitim vremenskim periodima, da poređenja izvode na osnovu prethodne ili više godina unazad, kao i da se predmet analize razlikuje u smislu da neki ispituju promene u kretanju ukupnog kriminaliteta, dok se mnogi fokusiraju na pojedine tipove ili čak određena krivična dela. Takođe, države su imale različite pristupe u ograničavanju kretanja ljudi što je moglo uticati na stanje kriminaliteta.

Uz oscilacije koje su rezultat pomenutih faktora, može se uočiti da je u različitom rasponu u većini istraživanja utvrđen pad kriminaliteta u prvih nekoliko meseci po uvođenju vanrednog stanja. Tako, na primer, Boman i Gallupe navode da je širom Amerike zabeležen manji broj poziva upućenih policiji. U Čikagu je taj pad iznosio oko 25%, a u Vašingtonu 20% u prvom mesecu vanrednog stanja.⁹ Procenat

6 T. Nogami /2015/: The myth of increased crime in Japan: A false perception of crime frequency in post-disaster situations, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 13, pp. 302–303.

7 C. Berrebi, A. Karlinsky, H. Yonah /2021/: Individual and Community Behavioral Responses to Natural Disasters, *Natural Hazards*, vol. 105, p. 1556.

8 M. P. J. Ashby /2020/: Initial evidence on the relationship between the coronavirus pandemic and crime in the United States, *Crime Science*, vol. 9, n° 6, p. 3.

9 J. H. Boman IV, O. Gallupe /2020/: Has COVID-19 Changed Crime? Crime Rates in the United States during the Pandemic, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45, pp. 538–539.

smanjenja varira među gradovima, dok analiza pojedinih krivičnih dela pokazuje da su neka beležila izrazit pad, a druga su bila u porastu. Podaci za Njujork u prvih 19 nedelja karantina pokazuju da je oko 30% krivičnih dela bilo u porastu u poređenju sa prethodnom godinom, dok je preostalih 70% učinjeno u manjoj meri. Zabeležen je porast sledećih dela: ubistvo, nedozvoljeno korišćenje vatrenog oružja, krađa motornog vozila kao i provalna krađa.¹⁰ Rosenfeld i Lopez su ispitali uticaj kovida u 27 američkih gradova. Došli su do zaključka da je veliki broj krivičnih dela smanjen: krađe, krivična dela u vezi sa drogama, provalne krađe u prostore u kojima se stanuje, dok je zabeležen porast telesnih povreda i ubistava.¹¹ Ashby je na osnovu policijskih podataka za 16 američkih gradova radio analizu vremenskih serija za nekoliko krivičnih dela: teži oblici napada na javnom mestu, teži oblici napada u naseljima gde se stanuje, provalne krađe u privatne nekretnine, provalne krađe na drugim mestima isključujući obijanja motornih vozila, krađa motornih vozila, krađa iz motornih vozila. Bitna odstupanja u odnosu na prognozirano kretanje nije ustanovljeno za teže oblike napada na javnom mestu, za nasilje u privatnom okruženju uključujući i nasilje u porodici dok je broj provalnih krađa kao i krađa stvari iz motornih vozila smanjen samo u pojedinim gradovima.¹² Za područje Kvinslenda u Australiji je rađena analiza kretanja imovinskog kriminaliteta u periodu 2014–2020. godine i zaključeno da su osim prevare sva druga imovinska krivična dela obuhvaćena studijom beležila pad.¹³

Gerell, Kardell, Kindgren navode da je u Švedskoj u prvih pet nedelja nakon uvođenja zabrana koje i nisu bile toliko stroge, došlo do pada kriminaliteta od oko 8%. Što se konkretnih krivičnih dela tiče, pad je zabeležen kod džeparenja, provalnih krađa u privatne nekretnine i u komercijalnom sektoru, dok nije bilo promena u odnosu na razbojništvo kao i dela u vezi sa opojnim drogama.¹⁴ Langton i saradnici analizirali su policijske evidencije iz 42 policijska okruga u Engleskoj i Velsu i zaključili da je kod 12 od ukupno 14 analiziranih krivičnih dela zabeležen izrazit pad. Suprotno je utvrđeno kod krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama. Ovi autori takođe navode da se razbojništvo i nasilna dela brže vraćaju u normalu posle naglog pada, što nije slučaj sa nekim imovinskim krivičnim delima kao što je provalna krađa, što objašnjavaju činjenicom da se većina ljudi i dalje ograničeno kreće uprkos postepenom ukidanju restriktivnih mera.¹⁵

Posebna pažnja posvećena je i analizi uticaja pandemije Covid-19 na nasilje u porodici. Pri tome, zasebno se ispituje kretanje nasilja među partnerima, zlostavljanje dece i starih lica. U meta-analizi koju su sproveli Kourti i saradnici rezultati su prikazani po geografskom kriterijumu i prema podeli nasilja u porodici na međupartnersko nasilje i zlostavljanje dece. Korišćeni su podaci o SOS pozivima, policijske evidencije kao i lekarski nalazi. Podaci za Severnu Ameriku pokazuju da je po-

10 M. Marie Esposito, A. King: *op.cit.*, p. 210.

11 J. L. Payne, A. Morgan, A. R. Piquero /2021/: Exploring regional variability in the short-term impact of Covid-19 on property crime in Queensland, Australia, *Crime Science*, vol. 10, p. 6.

12 M. P. J. Ashby: *op.cit.*, pp. 8–15.

13 M. P. J. Ashby: *ibid.*, pp. 16–18.

14 Prema: B. Stickle, M. Felson /2020/: Crime Rates in a Pandemic: The Largest Criminological Experiment in History, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45, p. 527.

15 S. Langton, A. Dixon, G. Farrel /2020/: Six months in: pandemic crime trends in England and Wales, *Crime Science*, vol. 10, n° 6, pp. 1–16.

rast zabeležen i zavisno od mesta kreće se od 12–20% u poređenju sa prethodnom godinom.¹⁶ Sa druge strane, podaci o zlostavljanju dece pokazuju pad (u Čikagu na primer za 67% manje). No, autori primećuju da to ne mora odražavati stvarno stanje jer deca nisu išla u predškolske i školske ustanove koje često prve primete simptome zlostavljanja. U Evropi ima različitih rezultata. Tako se, na primer, za ukupno nasilje u porodici u Švajcarskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu navodi da je zabeležen pad. No, autori tvrde da je to rezultat nemogućnosti kupovine alkoholnih pića¹⁷ kao i neprijavlivanja od zbog straha žrtava. U Nemačkoj je, na primer, zabeležen porast svih oblika međupartnerskog nasilja. Sa druge strane, zlostavljanje dece takođe kao i u Severnoj Americi beleži pad od 40%.¹⁸ Cannon i saradnici ukazuju da je na primer, u Vuhanu u Kini u februaru 2020. godine zabeleženo tri puta više slučajeva nasilja u porodici u poređenju sa istim periodom prethodne godine, a slični podaci dobijeni su iz Brazila, Španije i Italije.¹⁹ Kada je u pitanju zlostavljanje starih lica, prave se paralele sa prirodnim katastrofama i ukazuje da bi na porast nasilja u odnosu na tu kategoriju lica uticaj moglo imati socijalno distanciranje kao i znatno ređe posete medicinskog osoblja i socijalnih radnika starim licima.²⁰ Navedeno važi čak i u institucionalnom okruženju jer je smanjen broj zaposlenih, posete porodice redukovane ili zabranjene.²¹

Pandemija Covid-19 uticala je i na pojavu krivičnih dela koja su sa njom u tesnoj vezi. Pored nepridržavanja restriktivnih mera, što pod zakonom predviđenim uslovom pored prekršaja takođe može biti i krivično delo, u literaturi se ističe da je vanredno stanje i strah građana od prenošenja virusa uticalo i na pojavu prevarnih radnji u vezi sa korona virusom. Benson i saradnici su istraživali u kojoj meri je rasprostranjena viktimizacija prevarom u vezi sa virusom, a koja se odnosi na prodaju, na primer, lažnih lekova ili falsifikovanih testova za utvrđivanje inficiranosti virusom i sl. Sproveli su onlajn anketu koju je popunilo više od 2000 ljudi. Oko 42% od onih koji su platili uslugu ili kupili proizvod (ukupno ih je bilo oko 25% uzorka) je smatralo da su bili žrtve potrošačke prevare.²²

2. TEORIJSKA OBJAŠNENJA

Pregled rezultata sprovedenih istraživanja ukazuje da je posebno u prvih nekoliko meseci po ograničenju kretanja, došlo do pada kriminaliteta. Postavlja se pitanje kako to objasniti, odnosno koje kriminološke teorije mogu biti primenljive?

- 16 A. Kourti et al. /2021/: Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review, *Trauma, Violence and Abuse*, p. 11.
- 17 Drugi opet ističu da je u prvom periodu vanrednog stanja došlo do porasta kupovine alkoholnih pića. Vidi: B. K. Payne /2020/: Criminals Work from Home during Pandemics too: a Public Health Approach to Respond to Fraud and Crimes against those 50 and above, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45, p. 572.
- 18 B. K. Payne: *ibid.*, p. 21.
- 19 C. E. B. Cannon et al.: *op.cit.*, p. 995.
- 20 A. Elman et al. /2020/: Effects of the COVID-19 Outbreak on Elder Maltreatment and Response in New York City: Initial Lessons, *Journal of Applied Gerontology*, vol. 39, n° 7, p. 691.
- 21 B. K. Payne: *op.cit.*, p. 571.
- 22 J. P. Kennedy, M. Rorie, M. L. Benson /2021/: Covid-19 frauds: an exploratory study of victimization during a global crisis, *Criminology and Public Policy*, pp. 1–51.

Zasigurno da nije došlo do naglog siromašenja ili da su ljudi odjednom dobili bolju samo-kontrolu.²³ Kako je očigledno da je ograničenje kretanja uticalo na svakodnevne aktivnosti ljudi u obzir dolazi primena sledećih teorijskih postavki: teorija rutinske aktivnosti, teorija racionalnog izbora, teorija o obrascima zločina, teorije koje u prvi plan ističu značaj socijalne dezorganizacije, teorija o društvenom pritisku.²⁴ Polazeći od činjenice da nijedna teorija nije sama po sebi dovoljna da objasni promene celokupnog kriminaliteta, u nastavku rada ukazaćemo na teorije koje bi mogle da posluže kao objašnjenje određenih imovinskih i nasilnih krivičnih dela kao i krivičnih dela u oblasti privrednog poslovanja.

Teorija racionalnog izbora, teorija rutinske aktivnosti, teorija o obrascima zločina, a delimično i teorije o socijalnoj dezorganizaciji navode se kao teorijska postavka kriminologije životne sredine. Za razliku od opšte kriminologije koju zanima kriminalno ponašanje pojedinaca, grupa, organizacija ili institucija kao i reakcija pravosudnog sistema, odnosno *društvena* distribucija kriminaliteta, viktimiteta ili prestupnika u jednom društvu ili šire, kriminologija životne sredine usmerena je na razumevanje *prostorne* distribucije. Taj kriminološki pravac analizira kriminalni događaj kao i distribuciju kriminalizacija, viktimizacija ili prestupnika po gradovima, okruženjima ili manjim jedinicama analize kao što su, na primer, ulice. Fizičke i socijalne karakteristike ovih prostora vide se kao potencijal koji može poslužiti objašnjenju različite distribucije kriminaliteta.²⁵ Kada je u pitanju teorija racionalnog izbora, životno okruženje je to koje sadrži informacije relevantne za donošenje odluke. Učinilac, na primer, na osnovu prethodnih lokacija na kojima je izvršio krivično delo bira sledeću, te stoga postaje jasno zašto su neki objekti meta ponovljenih napada.²⁶ Pojedini autori navode da se može očekivati efekat pomeranja i da će, na primer, potencijalni učinilac krivičnog dela umesto krađe u prodavnici odeće koja je zatvorena za vreme vanrednog stanja, krivično delo izvršiti u prehrambenoj prodavnici koja je otvorena.²⁷ No, treba imati u vidu da istraživanja pokazuju da je efekat pomeranja delimičan, odnosno da su strategije situacione prevencije po nekim procenama efektivne u oko 75%.²⁸ Navedeno bi išlo u prilog napred navedenim rezultatima koji pokazuju da su krađe znatno manje vršene u vreme pandemije. Pored toga, činjenica da su samo određeni objekti radili mogla je uticati na veću kontrolu koja je u njima vršena. Uostalom, i ograničenje broja posetilaca zbog sprečavanja širenja virusa mogla je delovati preventivno na vršenje krivičnih dela.

Možda još veći značaj u razumevanju pada kriminaliteta u vreme pandemije ima teorija rutinske aktivnosti koja ističe tri bitna uslova za razumevanje zločina:

23 B. Stickle, M. Felson: *op.cit.*, p. 528.

24 J. Mitchell Miller, A. Blumstein /2020/: Crime, Justice and the COVID-19 Pandemic: Toward a National Research Agenda, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45, p. 518; B. Stickle, M. Felson: *op.cit.*, pp. 528–532.

25 G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson /2018/: Environmental Criminology, Scope, History and State of the Art – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, pp. 2–3.

26 L. Summers, R. T. Guerette /2018/: The Individual Perspective – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, pp. 86–87.

27 J. L. Payne, A. Morgan, Alex. R. Piquero: *op.cit.*, p. 5.

28 L. Summers, R. T. Guerette: *op.cit.*, p. 88.

pogodna meta, motivisani prestupnik, odsustvo čuvara. Tvorcima teorije Marcus Felson i Lawrence Cohen navode sledeće: „Kako ilegalne aktivnosti moraju da se zasnivaju na drugim aktivnostima, prostorna i vremenska struktura rutinskih legalnih aktivnosti bi trebalo da ima značajnu ulogu u određenju lokacije, tipa, i količine ilegalnih aktivnosti u jednoj zajednici ili celom društvu”.²⁹ Tako se, na primer, nasilje u porodici u velikom broju slučajeva vrši u prostoru u kome stanuju učinilac i/ili žrtva,³⁰ zbog čega bi se mogao očekivati porast tih dela, ali bi sa druge strane, zbog socijalnog distanciranja mogao opasti broj slučajeva u kojima članovi porodice ne žive u istom domaćinstvu (na primer, nasilje izvršeno prema bivšim supružnicima³¹ u javnom prostoru ili prema partnerima u emotivnoj vezi³²). Zabrana rada objektima kao što su tržni centri, brojne prodavnice, noćni klubovi, restorani i slično uticala na je drastično smanjenje potencijalnih meta za izvršenje pretežno imovinskih krivičnih dela kao što su krađe, ali i nasilnih poput na primer nanošenja telesnih povreda zbog socijalnog distanciranja.³³ Ukidanje linija saobraćajnog prevoza smanjilo je prilike za džepne krađe itd. Ovi objekti su u kriminologiji životne sredine označeni kao generatori zločina. Generatori zločina su mesta u kojima ima puno ljudi koji tu dolaze ne da bi vršili krivična dela, već zbog drugih razloga (mesta za zabavu, šoping centri, sportski stadioni itd.). Ta mesta nisu pogodna za izvršenje svih krivičnih dela. Što je više ljudi, rastu i mogućnosti za džepne krađe i krađe, dok se smanjuju mogućnosti za razbojništvo. Sa druge strane, krivična dela kao što su ubistvo ili silovanje mogu se vršiti u blizini generatora zločina kada, na primer, učinilac odluči da prati žrtvu posle napuštanja objekta.³⁴ Od generatora zločina ra-

- 29 L. E. Cohen, M. Felson /2010/: Social Change and Crime Rate Trends, A Routine Activity Approach (1979) – in: *Classics in Environmental Criminology* (M. A. Andresen, P. J. Brantingham, J. Bryan Kinney, eds.), Burnaby, p. 192.
- 30 Istraživanje koje su sproveli Boxall i saradnici u slučajevima među-partnerskog nasilja pokazuje da se delo najčešće vrši u prostoru u kome stanuju zajedno žrtva i učinilac (39%), u prostoru u kome stanuje samo žrtva (20%), drugom privatnom prostoru (16%). Potom dolaze javna i polujavna mesta (29%). Vidi: H. Boxall et al. /2018/: Understanding Domestic Violence Incidents using Crime Scripts Analysis, *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, n° 558, p. 9.
- 31 Po nekim procenama, između trećine i polovine slučajeva ubistava žena u kontesktu porodičnog nasilja odnosilo se na žrtve koje su već bile razvedene ili su izrazile žejnu da se razvedu od nasilnika. Prema: S. Karin Bø Vatnar, C. Friestad, S. Bjørkly /2021/: Intimate Partner Homicide – in: *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (J. Devaney et al., eds.), New York, p. 374.
- 32 U pitanju je nasilje koje je u literaturi označeno kao tinejdžersko ili nasilje među partnerima u emotivnoj vezi (dating/youth intimate partner violence). Cilj je da se ukaže da nasilje među partnerima ne mora biti vezano samo za punoletna lica. Vidi na primer: S. Korkmaz /2021/: Youth Intimate Partner Violence – in: *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (J. Devaney et al., eds.), New York, p. 155.
- 33 Nasilna dela u velikoj meri vrše se u javnom prostoru i to često na ulicama. Za razliku od ubistava koja se u preko 60% vrše u zatvorenim prostorima, telesne povrede se, na primer, po nekim procenama u više od polovine slučajeva vrše na otvorenom prostoru. Više u: K. D. Harries /2010/: Intraurban Crime Patterns – in: *Classics in Environmental Criminology* (M. A. Andresen, P. J. Brantingham, J. B. Kinney, eds.), Burnaby, p. 175. Prema podacima Britanskog upitnika o kriminalitetu, oko četvrtine svih slučajeva nasilnih krivičnih dela kod kojih se žrtva i učinilac ne poznaju odvija se vikendom u večernjim ili noćnim časovima u/ili ispred noćnih klubova. Prema: F. Brookman /2005/: *Understanding Homicide*, London, p. 69.
- 34 A. Newton /2018/: Macro-Level Generators of Crime, including Parks, Stadiums and Transit Stations – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, pp. 503–505.

zlikuju se mesta koja privlače prestupnike, odnosno u koja učinio odlaze upravo da bi izvršili krivično delo. To može biti ulica, bar, kvart u kome se odvija prostitucija, ilegalna trgovina narkoticima i sl.³⁵ Imajući u vidu da se nisu svi pridržavali restriktivnih mera,³⁶ može se očekivati da će na ovakvim mestima biti manji pad učinjenih krivičnih dela u poređenju sa generatorima zločina. Stav da bi krivična dela koja se odvijaju na ulicama (*street crime*) trebalo da budu manje zastupljena, osim krivičnih dela u vezi sa narkoticima,³⁷ potvrđuju pojedina istraživanjima o kojima je već bilo reči. Navedeno bi se takođe moglo primeniti u odnosu na maloletničku delinkvenciju. Tako je u jednoj longitudinalnoj studiji sprovedenoj u Hagu koja je obuhvatila više od 800 maloletnika ustanovljeno da na vršenje krivičnih dela utiču sledeće okolnosti: 1) prisustvo vršnjaka, 2) odsustvo odraslih; 3) prisustvo na javnom mestu, 4) nestrukturisane aktivnosti, 5) korišćenje alkohola, 6) korišćenje kanabisa, 7) nošenje oružja.³⁸

U literaturi se posebno naglašava element teorije rutinske aktivnosti koji se odnosi na odsustvo čuvara. Nadziranje u kontekstu ove teorije podrazumeva bilo koji oblik vremensko-prostorne kontrole ljudi ili imovine od strane drugih koji bi mogli da spreče izvršenje krivičnog dela i odnosi se prvenstveno na neformalnu socijalnu kontrolu.³⁹ Tako se, na primer, navodi da se može očekivati pad provalnih krađa izvršenih u prostorima za stanovanje jer najveći broj ljudi ostaje kod kuće sa uvođenjem vanrednog stanja. Sa druge strane, treba očekivati veći broj provalnih krađa u prostorima u kojima se ne stanuje.⁴⁰ Svakako da navedene postavke teorije rutinske aktivnosti zavise i od drugih faktora. Tako na primer Felson, dajući primer Los Anđelesa, objašnjava da je u velikim gradovima u kojima je imovina rasuta po velikom prostoru otežana efektivna kontrola policije. Provalne krađe svojstvenije su takvim metropolama, jer kuće omogućavaju prilaz sa svih strana, pružaju privatnost sa dvorištem, mladi po pravilu žive odvojeno od starih, razvedeni ljudi stanuju sami što znači da zbog velike disperzije ljudi u velikom broju domaćinstava ostaje mali broj potencijalnih čuvara.⁴¹ U drugačijem okruženju situacija uopšte ne mora biti ista. Kao primer ćemo navesti testiranje teorije rutinske aktivnosti u Saudijskoj Arabiji i glavnom gradu Rijadu. Za razliku od Los Anđelesa, u Rijadu mali udeo imovinskog kriminaliteta čine provalne krađe što se objašnjava činjenicom da je svega 13% žena zaposleno, a kako su one najčešće kod kuće postoji kontinuirani neformalni nadzor.

35 A. Newton: *ibid.*, pp. 499–500.

36 Jedno istraživanje o poštovanju restriktivnih mera ukazalo je da su ljude koji su se pridržavali nametnutih mera odlikovale sledeće karakteristike: obrazovani, žene, lica sa visokom percepcijom rizika, poverenjem u rad države, i osećajem za moralnu odgovornost. Vidi: W. E. Leal et al. /2021/: Where, When and By Whom: An Exploratory Analysis of COVID-19 Public Health Violations, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, p. 5.

37 J. Mitchell Miller, A. Blumstein: *op.cit.*, p. 520.

38 F. M. Weerman et al. /2018/: Studying Situational Effects of Setting Characteristics, Research Examples from Study of Peers, Activities and Neighborhoods – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, p. 616.

39 D. M. Reynald /2018/: Guardianship – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, pp. 716–717.

40 J. L. Payne, A. Morgan, A. R. Piquero: *op.cit.*, p. 5.

41 M. Felson /2011/: *Zločin i svakodnevni život*, Beograd, pp. 59–60.

Učinioci krivičnih dela su se stoga preusmerili na krađu motornih vozila (skoro 50% svih imovinskih krivičnih dela čini upravo to krivično delo) koje najčešće vrše tokom dana na ulicama ili noću ispred kuća gde su automobili parkirani.⁴² Prema tome, zabrana kretanja u slučaju Los Anđelesa može pojačati neformalni nadzor zbog većeg broja ljudi kod kuće i smanjiti provalne krađe, dok bi u Rijadu mogla uticati na promene u broju ukradenih vozila, ali ne bitno i na provalne krađe.

Teorija o obrascima zločina naslanja se na teoriju o rutinskim aktivnostima imajući u vidu da njeni tvorci ukazuju na značaj svakodnevnih aktivnosti pojedinaца koje omogućavaju sticanje svesti o prostoru koji se koristi i pogodnosti koje taj prostor pruža za izvršenje zločina.⁴³ Krivično delo ne mora biti rezultat planiranja, već u mnogim slučajevima rezultat situacionih okolnosti, odnosno prilike koja se ukazala kao povoljna.⁴⁴ Tako, na primer, u istraživanju o provalnim krađama, Rengert i Wasilchick ukazuju da provalnici detaljno analiziraju u kom delu grada mogu imati najviše šansi za realizaciju zločina, a dela najčešće vrše u blizini njihovih mesta stanovanja.⁴⁵ Prema postavkama ovog shvatanja, učinioci će delo izvršiti najpre u sredini koju poznaju zato što: 1) poznavanje okoline znači i prepoznavanje mogućnosti za izvršenje krivičnih dela; 2) poznavanje smanjuje rizik otkrivanja i hapšenja. Svest o životnoj sredini razvija se prvenstveno u odnosu na čvorište aktivnosti (mesto stanovanja, radno mesto, mesta rekreacije) i puteva koji se uobičajeno koriste kako bi se kretalo između tih čvorišta.⁴⁶ To su individualna čvorišta, dok je o opštim čvorištima odnosno generatorima zločina već bilo reči. Za većinu prestupnika, kao i inače za najveći broj pojedinaca, glavno čvorište jeste mesto stanovanja. Prema empirijskim proračunima, šanse za izvršenje krivičnog dela se smanjuju kako se udaljenost od mesta stanovanja učinioca povećava. Put od mesta stanovanja do mesta izvršenja krivičnog dela označava se kao put zločina i navodi se da je kraći kod nasilnih dela, i to pre svih nasilja u porodici, dok je kod ostalih nasilnih dela približniji putu do imovinskih krivičnih dela. Ako učinilac očekuje veliku nagradu, taj put će biti znatno duži.⁴⁷ Shodno navedenom, moglo bi se pretpostaviti da će zbog uvedenih restrikcija kretanja veći pad biti zabeležen kod imovinskih krivičnih dela.

Lisa Tompson ukazuje da navedene teorije primarni značaj daju prostornoj, dok donekle zanemaruju vremensku komponentu zločina. Ona, doduše, naglašava da su rutinske aktivnosti ljudi uslovljene i vremenskim jedinicama. Za razliku od objašnjenja kriminaliteta na godišnjem i višegodišnjem nivou za koje nam nije dovoljna kriminologija životne sredine, sve navedene teorijske koncepcije mogu u

42 N. Ibrahim Alotaibi et al. /2019/: How Well Does Western Environmental Theory Explain Crime in the Arabian Context? The Case Study of Riyadh, Saudi Arabia, *International Criminal Justice Review*, vol. 29, pp. 22–23.

43 P. J. Brantingham, P. J. Brantingham /2010/: Nodes, Paths and Edges, Considerations on the Complexity of Crime and the Physical Environment (1993) – in: *Classics in Environmental Criminology* (M. A. Andresen, P. J. Brantingham, J. Bryan Kinney, eds.), Burnaby, p. 278.

44 P. J. Brantingham, P. J. Brantingham: *ibid.*, p. 288.

45 G. F. Rengert, J. Wasilchick /2010/: The Use of Space in Burglary – in: *Classics in Environmental Criminology* (M. A. Andresen, P. J. Brantingham, J. B. Kinney, eds.), Burnaby, pp. 259–261.

46 L. Summers, R. T. Guerette: *op.cit.*, p. 91.

47 L. Summers, R. T. Guerette: *ibid.*, p. 95.

manjoj ili većoj meri objasniti varijacije u kriminalitetu na dnevnom ili sezonskom nivou. Tako, na primer, navodi rezultate drugih studija koje pokazuju da su razbojništva kao i druga nasilna dela češća u večernjim i noćnim časovima. U letnjim mesecima je zbog boravka većeg broja ljudi u javnom prostoru povećana međusobna interakcija, što uzrokuje i porast nasilnih dela. Kao primer navodi Stokholm u kome je u periodu maj-oktobar broj silovanja za 2/3 veći u odnosu na ostatak godine.⁴⁸ Dakle, i vremenska komponenta bi trebalo da ostvari uticaj na kriminalitet u vreme pandemije i to pre svega u vreme vanrednog stanja kada je u večernjim časovima bilo zabranjeno kretanje.

Pored teorija koje smo naveli i koje se svrstavaju, po stavovima većine autora, u pravac kriminologije životne sredine, u razumevanju kriminaliteta u vreme pandemije od uticaja bi mogla biti i teorija društvenog pritiska. Prvobitno Mertonovo određenje devijantnog ponašanja kao simptoma stanja u kome postoji suprotnost između kulturom nametnutih ciljeva i nemogućnosti da se ostvare legalnim sredstvima kasnije je dopunio Robert Agnew tako da se pod društvenim pritiskom ne podrazumevaju samo pozitivno vrednovani ciljevi (na primer profit), već to može biti i uklanjanje pozitivnog stimulusa (na primer napuštanje posla) ili negativni stimulus kao što je, na primer, viktimizacija.⁴⁹ Za nasilje u porodici u vreme pandemije navodi se da eventualni porast tih dela može biti posledica povećanog stresa, anksioznosti i brige kako zbog promenjenih životnih okolnosti, tako i zbog straha od eventualnog gubitka posla.⁵⁰ Teorija društvenog pritiska može delimično poslužiti i kao objašnjenje krivičnih dela u oblasti privrednog poslovanja. Naime, pandemija je uticala na ograničavanje poslovanja privrednih subjekata, što znači da su mnogi bili pod pritiskom zbog finansijskih problema.⁵¹ Za sâm početak pandemije bi, čini se, veći uticaj u objašnjenju mogla imati teorija rutinske aktivnosti zbog smanjenja prilika za vršenje krivičnih dela. Dugoročnije posmatrano, teorija društvenog pritiska mogla bi poslužiti kao objašnjenje eventualnog porasta privrednih krivičnih dela po ukidanju vanrednog stanja zbog finansijskih poteškoća uzrokovanih pandemijom.

3. KRIMINALITET U SRBIJI 2020. GODINE

3.1. *Deskriptivni podaci*

Da bismo ustanovili stanje kriminaliteta u Srbiji 2020. godine najpre ćemo predstaviti podatke o kretanju kriminaliteta u zemlji u poslednjoj deceniji. Pored sveukupnog kriminaliteta, ukazaćemo i na trend krivičnih prijava za tačno određena krivična dela: krađa, teška krađa, razbojništvo, ubistvo i teško ubistvo, nasilje u porodici, nasilničko ponašanje i zloupotreba položaja odgovornog lica.

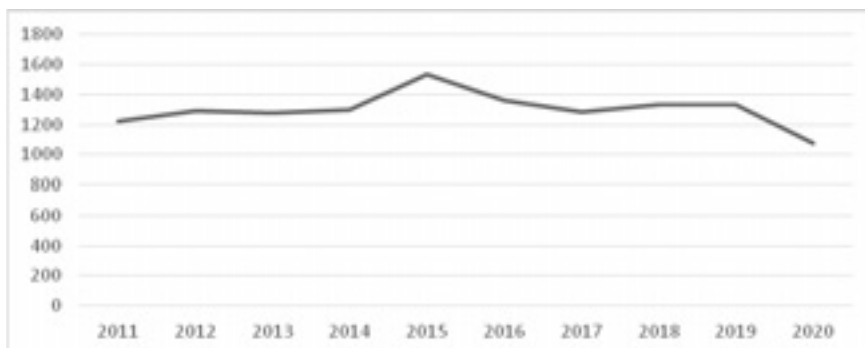
48 L. Tompson, T. Coupe /2018/: Time and Opportunity – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (G. J. N. Bruinsma, S. D. Johnson, eds.), Oxford, Oxford University Press, pp. 691–715.

49 Đ. Ignjatović /2009/: *Teorije u kriminologiji*, Beograd, pp. 84–85.

50 C. E. B. Cannon et al.: *op.cit.*, p. 1001.

51 O uticaju finansijske krize na kriminalitet kompanija: N. Lukić /2021/: *Kriminalitet kompanija*, Beograd, p. 118.

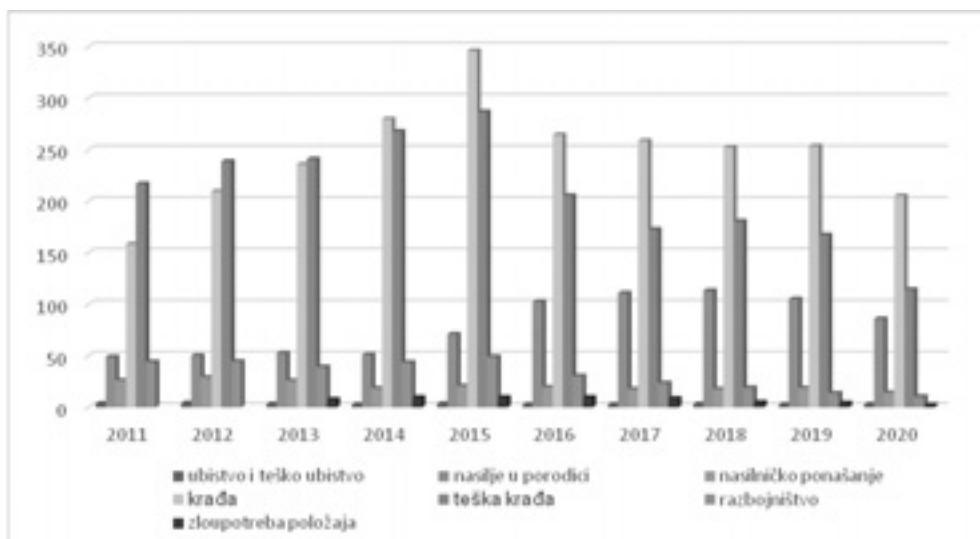
Grafik 1: Stopa prijavljenih punoletnih lica u periodu 2011–2020. godine

Izvor: Republički zavod za statistiku

Na grafiku br. 1 možemo videti da je stopa prijavljenog kriminaliteta u Srbiji u poslednjoj deceniji u principu stabilna, i da u proseku iznosi 1300 prijavljenih lica na 100.000 stanovnika. U 2020. godini zabeležen je pad koji iznosi 18.6% u odnosu na prosek u periodu 2011–2019. godine, a 23.9% u odnosu na 2019. godinu. U skladu sa istraživanjima koja su navedena u prvom delu rada u nastavku ćemo prikazati stopu prijavljenih lica za tačno određena krivična dela.

Grafik 2: Stopa prijavljenih punoletnih lica za određena krivična dela u Srbiji (2011–2020)

Izvor: Republički zavod za statistiku

Najpre možemo zaključiti da je, osim kod ubistva i teškog ubistva za koja smo stopu računali zajedno, kod svih ostalih analiziranih krivičnih dela zabeležen određeni pad. Najveći (skoro 50%) beleži krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica. Kod imovinskih krivičnih dela najveći pad zabeležen je kod teške krađe.

Posmatrano u odnosu na 2019. godinu pad iznosi približno 32%. Sledi razbojništvo⁵² sa učešćem manjim za približno 25%, a potom i krivično delo krađe koje je za skoro 20% bilo manje prijavljivo u 2020. u poređenju sa godinom koja je prethodila. Kada su u pitanju nasilna krivična dela statistički podaci pokazuju sledeće: najveći pad beleži nasilničko ponašanje (23.5%), a zatim nasilje u porodici (18%). Što se prvog dela tiče jasno je da su zabrane javnih okupljanja uticale na smanjenje socijalnih kontakata i shodno tome i situacija u kojima bi u javnom prostoru nasilničko ponašanje moglo biti učinjeno. Sa druge strane, kod nasilja u porodici je pitanje u kojoj meri broj prijava zaista odražava stvarno stanje imajući u vidu da je uvođenje vanrednog stanja moglo otežati žrtvama prijavljivanje policiji učinilaca sa kojima stanuju. Uostalom, podaci o pozivima žena organizacijama za pružanje podrške u slučajevima nasilja u porodici ukazuju na porast broja žrtava u prvom mesecu vanrednog stanja kojih je, kako se navodi, bilo tri puta više nego uobičajeno.⁵³ Konačno, jedina nasilna krivična dela kod kojih je zabeležen porast bila su ubistva uključujući osnovni oblik kao i teška ubistva. Zabeležen je porast od 16% u odnosu na 2019. godinu. Treba, međutim, naglasiti da stopa od 2.9 koliko je zabeleženo u 2020. godini ne odstupa značajnije u odnosu na desetogodišnji prosek stope ubistava i teških ubistava koja se kreće oko vrednosti 3.

Iako je nesporno da je vanredno stanje doprinelo promenama u kretanju stope analiziranih krivičnih dela, treba imati u vidu da je pad kod nekih krivičnih dela beležen i godinama unazad. Ako razmatramo krivično delo nasilja u porodici videćemo da do značajnog porasta krivičnih prijava dolazi od 2016. godine (u odnosu na 2015. godinu porast iznosi skoro 44%) što se može objasniti primenom Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.⁵⁴ Od 2016. godine beleži se kontinuirani porast prijavljenih učinilaca sve do 2019. godine u kojoj je zabeležen pad od približno 7%. Po mišljenju pojedinih autora to bi mogao biti prvi pozitivan efekat Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.⁵⁵ Drugi primer je razbojništvo. U periodu 2011–2015. godine prosečna stopa tog krivičnog dela bila je oko 44, dok je u periodu 2016–2019. godine ta vrednost prepolovljena na prosečno 22, ali pri čemu je bitno napomenuti da se u poslednjih nekoliko godina beleži kontinuirani pad. Prema tome, moglo bi se očekivati, i da nije bilo pandemije, da bi do određenog procenta smanjenja svejedno došlo. Slično bi se moglo reći i za tešku krađu čija stopa takođe od 2016. godine beleži znatno manje vrednosti u poređenju sa godinama pre toga.

Što se distribucije kriminaliteta po regionima tiče, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku broj podnetih krivičnih prijava smanjen je u odnosu na 2019. godinu najviše u regionu Šumadije i Zapadne Srbije (za 25.4%), potom u regionu Južne i Istočne Srbije (za 21.9%), Beogradskom regionu (za 18.5%) i konačno u regionu Vojvodine (za 12.7%). Pogled na konkretna krivična dela pokazuje neujednačenost. Tako, na primer, kada se radi o ubistvu i teškom ubistvu u Beogradskom regionu broj

52 Razbojništvo je u grupi krivičnih dela protiv imovine, ali ima i elemente prinude, što ga po kriminološkim klasifikacijama svrstava u nasilnički kriminalitet. No, i kod ovog dela bitan element čini namera da se pribavi protivpravna imovinska korist.

53 <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopštenje-za-javnost-zastita-i-podrska-zenama-zrtvama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>, 8. novembar 2021.

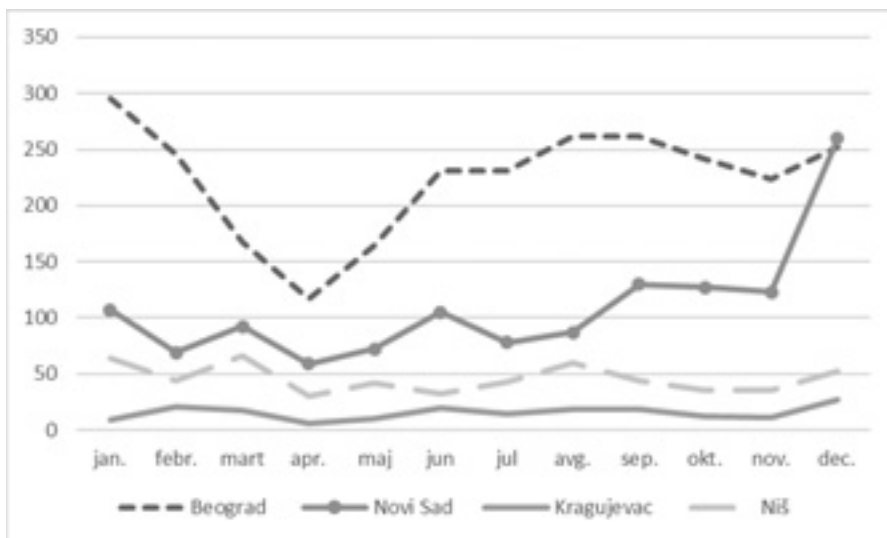
54 *Službeni glasnik RS*, br. 94/2016.

55 D. Kolarić /2021/: Jedan osvrt na primenu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Republici Srbiji – in: *Kaznena reakcija u Srbiji XI* (Đ. Ignjatović, ed.), Beograd, p. 190.

prijava smanjen je za 10% u odnosu na 2019. godinu, a u regionu Vojvodine za 5%. U Južnoj i Istočnoj Srbiji prijavljen je isti broj lica kao i 2019. godini, dok je u regionu Šumadije i Zapadne Srbije zabeleženo povećanje od čak 77%.⁵⁶ Kod druga dva analizirana nasilna krivična dela u svim regionima se beleži manji broj prijavljenih. U slučaju nasilja u porodici procenat smanjenja kreće se od najmanje 11% u Vojvodini, do najviše 38.3% u Beogradskom regionu. Što se nasilničkog ponašanja tiče, u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji je pad bio najmanje izražen (23%), a najviše u regionu Vojvodine (43.2% prijava manje). Nejednaki procenti smanjenja primetni su i u odnosu na imovinska krivična dela. Krađa je u Beogradskom regionu manje prijavljivana za 7% slučajeva, dok je u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji bilo za oko trećine manje slučajeva no u 2019. godini (36%). Kod teške krađe razlike nisu bile u toj meri upadljive i kretale su se od 25% smanjenja u Vojvodini do 42% u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji. Razbojništvo je bilo skoro na približnom nivou u Južnoj i Istočnoj Srbiji (za 5.5% manje), dok je na primer u Beogradskom regionu manje za 35% u odnosu na 2019. godinu. Zloupotreba položaja odgovornog lica manja je za 11.4% u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji, dok je u ostalim regionima znatno manje registrovanih krivičnih prijava (u Vojvodini 48.6%, Južnoj i Istočnoj Srbiji 52.6%, a u Beogradu 64.7%).

Na sledećim graficima dali smo prikaz kretanja broja krivičnih prijava po mesecima u 2020. godini za tri krivična dela: krađa, teška krađa i nasilje u porodici. Ta dela odabrana su zbog veličine apsolutnih brojeva. Naime, kod njih je u svakom mesecu u svakom analiziranom gradu bilo makar 5 prijavljenih lica, dok na primer kod nekih dela (ubistvo, razbojništvo) ima meseci u kojima nije bilo nijedne prijave zbog čega bi i grafici bili manje pregledni.

Grafik 3: Broj prijavljenih punoletnih lica za tešku krađu po mesecima u 2020. godini u gradovima Srbije

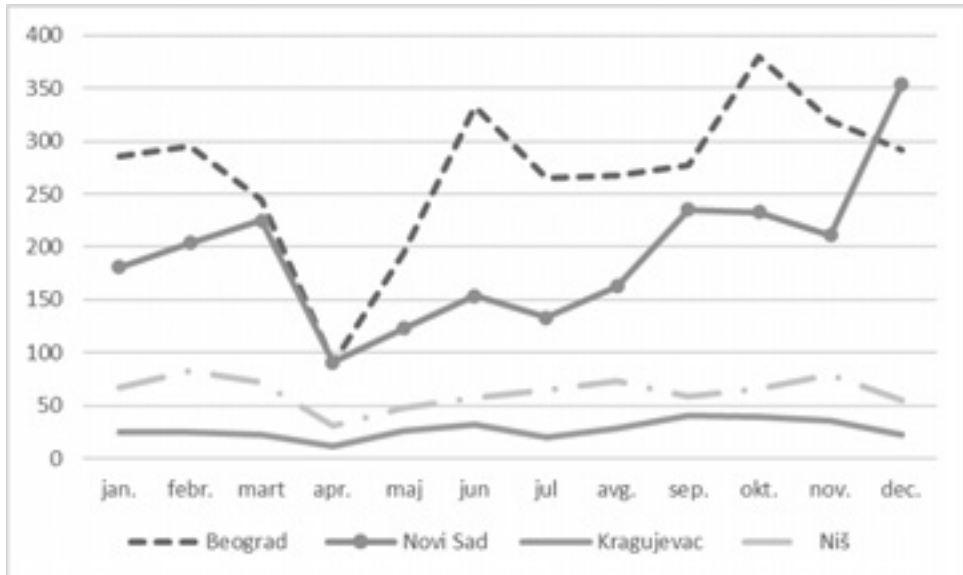

Izvor: MUP

⁵⁶ Kako se radi o manjim apsolutnim brojevima, treba imati u vidu da i mali porast broja prijava rezultira velim procentualnim razlikama. Broj prijavljenih ubistva i teških ubistava u regionu Šumadije i Zapadne Srbije 2020. godine bio je 55, a, na primer, 2016. godine taj broj bio je 61.

Na grafiku br. 3 predstavili smo broj prijavljenih punoletnih lica za krivično delo teške krađe. Podaci su prikazani za četiri grada u državi: Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš. Cilj je bio da se vidi kretanje krivičnih dela po mesecima u 2020. godini kako bi se ustanovile eventualne razlike u periodu vanrednog stanja (od 15. marta do 6. maja⁵⁷) u odnosu na početak godine i period nakon ukidanja vanrednog stanja. Treba napomenuti da se ovde radi o policijskim evidencijama, odnosno o krivičnim prijavama koje podnosi MUP. Znatno preciznija slika mogla bi se dobiti kada bismo raspolagali i podacima o krivičnim prijavama koje podnose ostali subjekti (oštećeni građani, drugi građani, javna tužilaštva, inspekcije itd.). No, kako se pravosudna statistika u našoj državi vodi isključivo na godišnjem, a ne i na mesečnom nivou, to nije bilo moguće. Podatke smo predstavili u apsolutnim brojevima, jer nam nije bio cilj da poredimo stopu krivičnih dela između gradova, već da vidimo kako se u svakom gradu kretao broj prijavljenih po mesecima. Na grafiku br. 3 uočljivo je da je najmanji broj krivičnih prijava za tešku krađu podnet upravo u aprilu mesecu, pri čemu je u svakom gradu to ujedno i bio najmanji broj prijavljenih tokom svih dvanaest meseci. Možemo takođe primetiti da se već tokom juna broj prijavljenih vraća na vrednosti približne onima iz perioda januar-februar 2020. godine.

Grafik 4: Broj prijavljenih punoletnih lica za krađu po mesecima u 2020. godini u gradovima Srbije

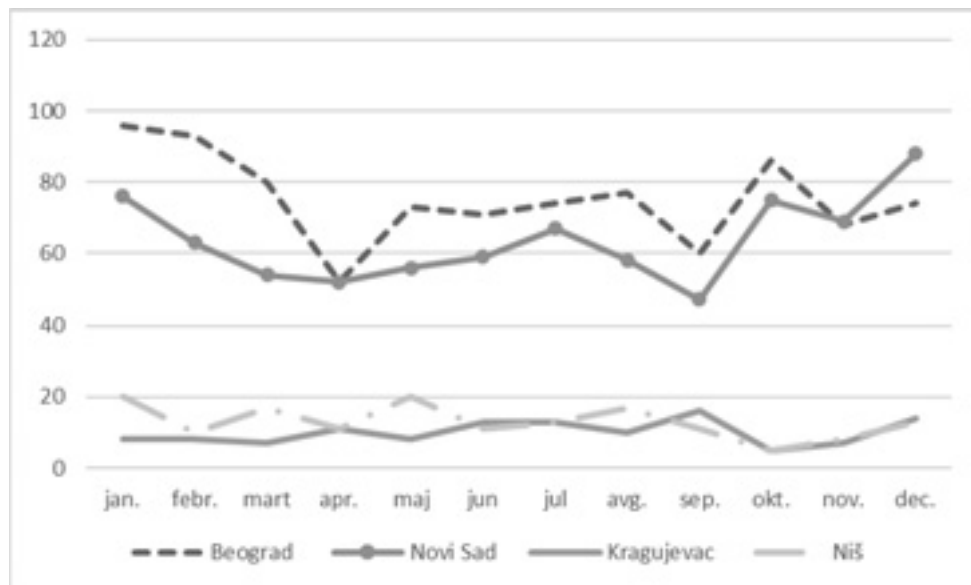
Izvor: MUP

I kada je u pitanju krivično delo krađe (grafik br. 4), možemo zaključiti da je najmanji broj prijavljenih lica zabeležen u svakom gradu upravo u aprilu mesecu

2020. godine, kao i da se već dva meseca nakon ukidanja vanrednog stanja vrednosti vraćaju na nivo februara-marta iste godine. Konačno, na grafiku br. 5 predstavili smo i podatke za nasilje u porodici. Za razliku od krađe i teške krađe, nasilje u porodici jedino u Beogradu beleži najmanje vrednosti u aprilu (za 35% manje u odnosu na mart), dok je u ostalim gradovima najmanji broj slučajeva zabeležen u drugim mesecima u godini. Tako je, na primer, u Novom Sadu u martu i aprilu zabeleženo 15% manje slučajeva u odnosu na februar, ali najmanje je slučajeva nasilja u porodici registrovano u septembru. U Kragujevcu je bilo preko 50% više (u pitanju su mali apsolutni brojevi: 11 u aprilu naspram 7 u martu i 8 u februaru). U Nišu je u aprilu bilo manje slučajeva u poređenju sa martom ali se i ovde u osnovi radi o malim apsolutnim brojevima (11 naspram 17), a najmanje prijava registrovano je u oktobru (5).

Analize i u drugim istraživanjima pokazale su da je smanjenje kriminaliteta bilo neujednačeno među gradovima u okviru iste države kao i kada je u pitanju komparacija više država. Navedeno svakako zahteva dodatne analize, a kao moguća objašnjenja pominju se sledeći faktori: strogost u primeni restriktivnih mera, socio-ekonomske karakteristike sredine, stopa kriminaliteta, strah od kriminaliteta, prisustvo policije itd.⁵⁸

Grafik 5: Broj prijavljenih punoletnih lica za nasilje u porodici po mesecima u 2020. godini u gradovima Srbije

Izvor: MUP

58 A. E. Nivette et al. /2021/: A global analysis of the impact of Covid-19 stay-at-home restrictions on crime, *Nature Human Behaviour*, n° 5, p. 7.

3.2. Prognoza kriminaliteta

U sledećem delu radu vršili smo prognozu kretanja krivičnih prijava za sledeća krivična dela: ubistvo i teško ubistvo (zajedno), nasilje u porodici, nasilničko ponašanje, krađa, teška krađa, razbojništvo i zloupotreba položaja odgovornog lica. Prognoza za svako od navedenih krivičnih dela vršena je na osnovu podataka MUP-a od januara 2015. godine zaključno sa februarom 2020. godine, a prognozirane su očekivane vrednosti krivičnih prijava za period mart-decembar 2020. godine. Zbog ograničenosti u pogledu dužine rada, odlučili smo da analizu radimo samo za grad Beograd. Takođe, glavni grad je izabran i zbog činjenice da se oko 20% svih krivičnih prijava u Republici Srbiji odnosi upravo na Beograd. Cilj je bio da prognozirane vrednosti uporedimo sa stvarno registrovanim krivičnim delima u periodu mart-decembar 2020. godine da bismo pokušali da ustanovimo eventualne razlike.

O uticaju godišnjih doba i klime na kretanje kriminaliteta kao i konkretnih krivičnih dela govorili su još predstavnici kartografske škole.⁵⁹ I savremena istraživanja ukazuju na značaj godišnjih doba u kretanju kriminaliteta, ali za razliku od kartografske škole, koja je ukazala da se nasilna krivična dela češće vrše u letnjim mesecima, a imovinska krivična dela u zimskim, novija istraživanja sve više potvrđuju da se najveći broj krivičnih dela vrši u letnjim mesecima. Teorijsko obrazloženje pronalaze u teoriji rutinskih aktivnosti.⁶⁰

Za procenu u kojoj meri se trendovi krivičnih dela registrovanih tokom pandemije koronavirusa razlikuju u odnosu na očekivane vrednosti korišćena je ARIMA analiza. ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average) je metod za analizu i predviđanje podataka vremenskih serija. Zasnovana je na tome da se informacije u prošlim vrednostima vremenske serije mogu koristiti za predviđanje budućih vrednosti. Akaike Information Criterion (AIC) je korišćen za izbor optimalnog ARIMA modela, a uzet je 95% interval poverenja kako bi se održao razuman nivo nesigurnosti u proceni vrednosti.

Za analizu podataka je korišćen statistički softver EViews 11.

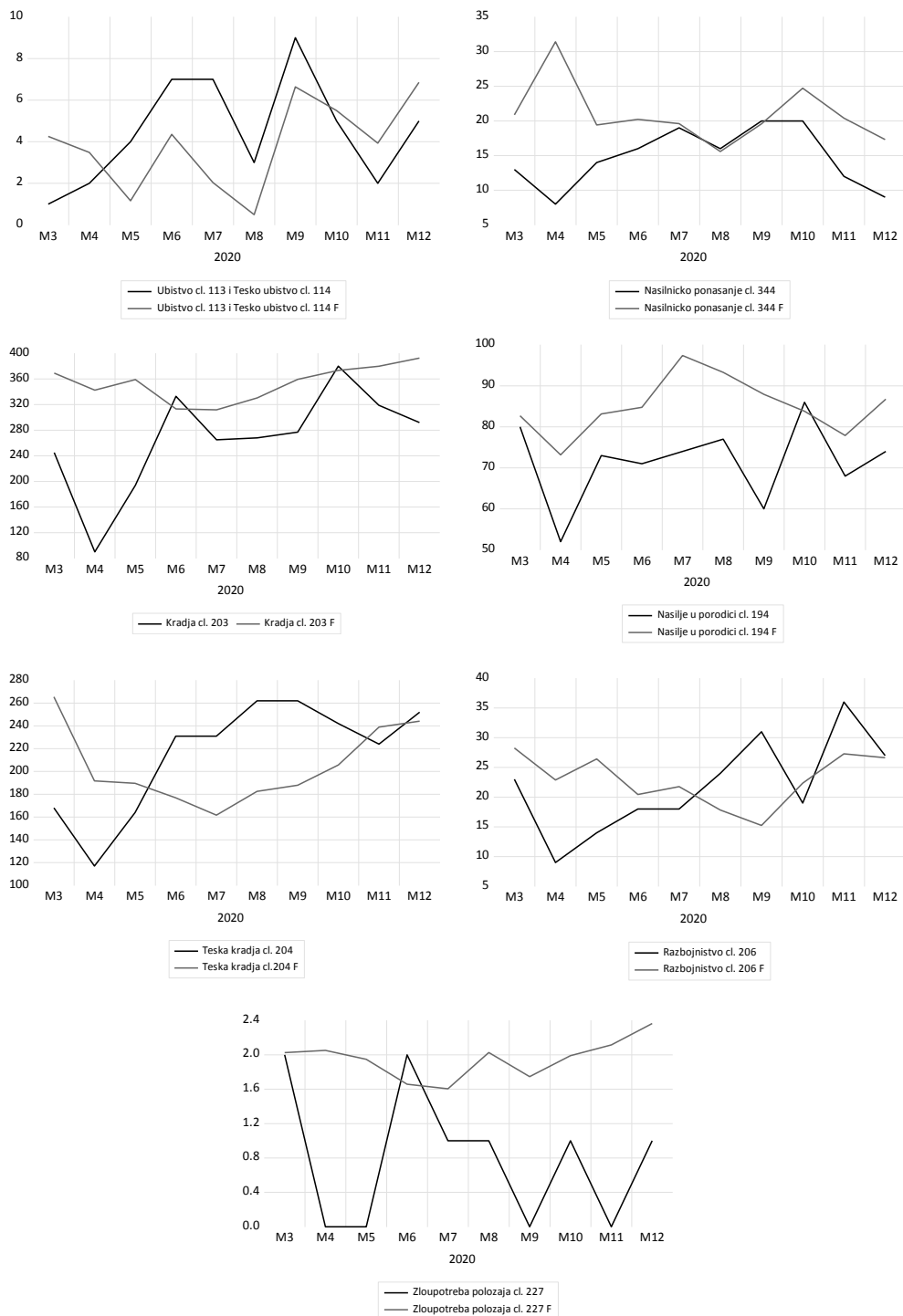
Rezultati pokazuju (slika A) ukazuju na sledeće: ubistvo i teško ubistvo vršeno je u većoj meri nego što je prognozirano u periodu maj-oktobar, dok je u periodu vanrednog stanja situacija bila obratna, odnosno registrovano je manje ubistava nego što je predviđeno. Za nasilje u porodici je opet drugačije. Registrovane krivične prijave bile su ispod prognoziranih vrednosti, ali treba imati već pomenute razloge zbog kojih su žrtve moguće prijavljivale nasilje manje nego u 2019. godini. Kod nasilničkog ponašanja vidimo da je upravo najveće razmimoilaženje prognoziranih i registrovanih vrednosti u vreme vanrednog stanja, dok od jula meseca dola-

59 Đ. Ignjatović: *op.cit.*, pp. 31–32. Kartografska škola imala je uticaj i na našim prostorima pa su tako, na primer, u pravosudnim evidencijama kriminaliteta u Kraljevini Jugoslaviji bili objavljeni i podaci o osuđenim za određene grupe krivičnih dela po mesecima u godini.

60 D. McDowall, C. Loftin, M. Pate /2012/: Seasonal Cycles in Crime and Their Variability, *Journal of Quantitative Criminology*, n° 28, pp. 407–408. Autori su u opsežnom istraživanju koje je obuhvatilo 88 američkih gradova u periodu od 24 godine zaključili da godišnja doba imaju uticaj na kretanje kriminaliteta, da postoji i uticaj temperature, kao i da među gradovima ima razlika.

Slika A:

zi do približavanja tih vrednosti. Kod krivičnih dela protiv imovine vidimo takođe diskrepanciju između prognoziranih i realizovanih vrednosti u periodu vanrednog stanja i to ponajpre u aprilu. Ta neujednačenost najveća je kod krivičnog dela krađe. Kod svih tih dela od juna-jula dolazi do porasta podnetih krivičnih prijava, a kod teške krađe i razbojništva registrovani slučajevi i prevazilaze prognozirane vrednosti. Moguće je da su učinioci tih krivičnih dela po okončanju vanrednog stanja u većoj meri vršili krivična dela upravo zbog određenog perioda „mirovanja” njihovih kriminalnih karijera. Konačno, kada je u pitanju zloupotreba položaja odgovornog lica vidimo da se broj prijavljenih lica kreće ispod prognoziranih vrednosti. Treba, međutim, imati u vidu činjenicu da su 2018. godine stupile na snagu izmene Krivičnog zakonika⁶¹ kojima je uvedeno više novih inkriminacija u grupi krivičnih dela protiv privrede. U tom kontekstu bi se mogao objasniti pad stope ovog krivičnog dela upravo od 2018. godine. Naime, očekivano je da su pravosudni organi određeni broj slučajeva posle stupanja na snagu pomenutih zakonskih izmena podvodili pod nova krivična dela umesto pod zloupotrebu položaja odgovornog lica čija je radnja široko određena i može obuhvatiti niz različitih situacija. Zbog toga je i očekivano da prognozirane vrednosti za mart-decembar 2020. godine budu više jer se procena radi na osnovu krivičnih prijava i u vreme pre zakonskih izmena.

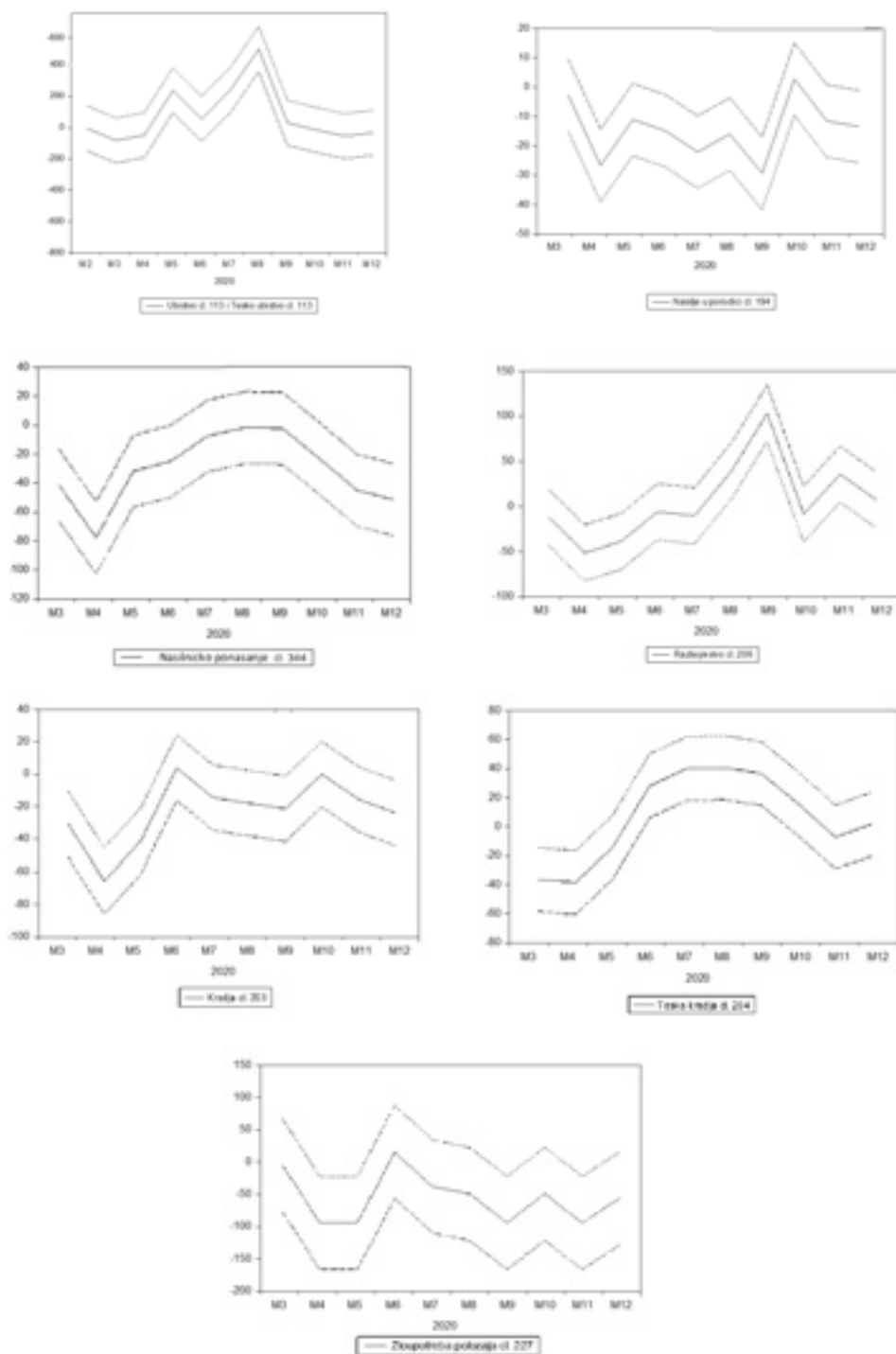
Slika B prikazuje procentualnu razliku (crna linija) između zabeleženih krivičnih dela za mart-avgust 2020. godine koristeći 95% intervala poverenja (isprekidana linija) u odnosu na očekivani trend (prognozirane vrednosti).

Analiza krivičnih dela ubistva i teškog ubistva pokazuje da se u periodu mart-april procentualna razlika kreće malo ispod vrednosti 0, što znači da je u tom periodu bilo nešto manje ubistava nego što je prognozirano.⁶² Sa druge strane, od maja meseca primetno je da je prijavljeno više ubistava nego što je prognozirano, a taj procenat iznosi čak 400% u avgustu. Posle toga, predstavljene vrednosti se opet približavaju 0, što znači da nije bilo velikih odstupanja u odnosu na prognoze. Kod nasilja u porodici proizlazi da je sve do oktobra bilo oko 10–20% manje prijavljenih slučajeva nego što je bilo očekivano, a u oktobru neznatno više nego što je prognozirano. Nasilničko ponašanje je u aprilu prijavljivano 70% manje u odnosu na prognoze. Tokom jula-septembra taj procenat približava se 0, ali i dalje imamo manji broj prijava nego što je očekivano i potom od oktobra opet značajnije manje prijavljenih lica. U decembru je taj broj za oko 40% manji. Krivično delo krađe u aprilu je prijavljivano za 70% manje nego što je očekivano. Teška krađa u istom mesecu za 40% manje. Iako je krađa već u junu registrovana u većem broju (za otprilike 10%) nego što je očekivano, ubrzo ponovo dolazi do manjeg broja krivičnih prijava. Teška krađa, sa druge strane, beleži procenat veći nego što je očekivano sve do novembra. Što se razbojništva tiče i ono je u aprilu prijavljivano za 50% manje nego što je prognozirano i tek od avgusta vidimo veće vrednosti, a u septembru je za 100% više izvršeno nego što je očekivano. Konačno, što se zloupotrebe položaja odgovornog lica tiče u aprilu i maju je skoro 100% manje prijava u odnosu na prognoze. Tokom juna se situacija drastično menja ali sve do kraja godine imamo ipak manji broj krivičnih prijava nego što je očekivano.

61 *Službeni glasnik RS*, br. 94/2016.

62 Slična situacija bila je i najvećem broju evropskih gradova, što pokazuju rezultati studije u kojoj je vršena analiza za nekoliko krivičnih dela u 27 gradova. Prema: A. Nivette et al.: *op.cit.*, p. 3.

Slika B

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kriminologija životne sredine kroz prizmu različitih teorija koje čine njenu osnovu pokazuje da u razumevanju kriminaliteta moramo uzeti u obzir kako svakodnevne ljudske aktivnosti i njihovo obavljanje između čvorišta utiče na vršenje krivičnih dela. Autorka je na osnovu već postojećih istraživanja o povezanosti aktuelne pandemije i kriminaliteta koja su sprovedena u drugim državama, kao i na osnovu već pomenutog kriminološkog pravca analizirala stanje kriminaliteta u Srbiji u 2020. godini. U deskriptivnoj analizi korišćena su dva izvora podataka: u odnosu na godišnju statiku i dinamiku kriminaliteta pravosudne statističke evidencije, a u odnosu na mesečni nivo policijske evidencije kriminaliteta. Drugi deo analize podrazumevao je korišćenje statističkih metoda u vršenju prognoze određenih krivičnih dela u Beogradu za 2020. godinu na osnovu podataka iz perioda 2015–2019. godine.

Deskriptivna analiza potvrđuje da je u Republici Srbiji stopa ukupnog kriminaliteta za okvirno 20% manja u poređenju sa 2019. godinom. Najmanji pad zabeležen je u Vojvodini (12.7%), a najveći u regionu Šumadije i Zapadne Srbije (25.4%). Predmet analize bila su pored toga i pojedina krivična dela: ubistvo i teško ubistvo, nasilničko ponašanje, nasilje u porodici, krađa, teška krađa, razbojništvo i zloupotreba položaja odgovornog lica. Osim ubistva i teškog ubistva, čiju smo stopu zbirno računali, sva ostala krivična dela zabeležila su pad u 2020. godini, a najviše zloupotreba položaja odgovornog lica, teška krađa i razbojništvo. Pad je zabeležen i kod dva analizirana nasilna krivična dela: nasilničko ponašanje i nasilje u porodici. Posmatrano na nivou regiona, uočljive su razlike u procentualnom padu svih navedenih krivičnih dela. Podaci iz policijskih evidencija za četiri grada u državi (Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš) predstavljeni su u apsolutnim brojevima po mesecima u 2020. godini. Izabrali smo tri krivična dela: krađa, teška krađa i nasilje u porodici. Kod imovinskih dela u svim gradovima najmanji broj krivičnih prijava zabeležen je u aprilu mesecu kada je na snazi bila odluka o vanrednom stanju. Već od sredine godine uočljiv je trend porasta krađa i teških krađa u svim gradovima. Nasilje u porodici ne sledi takav trend. Jedino je u Beogradu u aprilu mesecu zabeležen najmanji broj podnetih krivičnih prijava, dok je u ostalim gradovima u periodu septembar-oktobar zabeleženo najmanje slučajeva. Polazeći od drugih istraživanja koja su procenu kriminaliteta u godini kada je počela pandemija radila na osnovu sprovedenih prognoza, isti metod smo primenili za grad Beograd. I ovde se pokazalo da su ubistva i teška ubistva vršena u većoj meri nego što je prognozirano. Suprotno je kod ostalih krivičnih dela, a najveća razlika između registrovanih i prognoziranih vrednosti je kod krivičnih dela zloupotrebe položaja odgovornog lica, krađe kao i nasilničkog ponašanja i to upravo u aprilu mesecu. Nasilje u porodici i razbojništvo takođe je manje prijavljivano nego što su bile prognoze.

Sve navedeno ukazuje da su promenjene okolnosti u svakodnevnim aktivnostima ljudi u 2020. godini imale svoj odraz i na stanje kriminaliteta. Promene su najuočljivije u odnosu na imovinska krivična dela. Dakle, smanjene prilike za vršenje tih krivičnih dela, bez obzira da li su planirana ili rezultat situacionih okolnosti, doprinele su manjem broju registrovanih slučajeva. Sa druge strane, krivična dela koja su

više vezana za privatnu sferu i čije su žrtve bliska lica ili poznanici kao što su nasilje u porodici ili u određenoj meri i ubistvo nisu sledila takav trend. Naprotiv, vidimo da su ubistva učinjena u većoj meri, ali treba imati u vidu da ukupan broj slučajeva nije znatno premašio vrednosti koje su zabeležene prethodnih godina. No, smanjenje stope prijavljenih lica najizrazitije je u periodu nakon uvođenja vanrednog stanja. Po njegovom ukidanju dolazi do porasta broja krivičnih prijava za većinu analiziranih krivičnih dela što daje potvrdu za primenu teorije rutinske aktivnosti, ali isto tako je moguće da je ekonomski pritisak kojim su mnogi pojedinci bili izloženi uticao na pojačano vršenje krivičnih dela nakon relaksacije restriktivnih mera, što bi išlo u prilog teoriji o društvenom pritisku. Uprkos činjenici da je došlo do pada kriminaliteta, evidentne su razlike između gradova kao i regiona što ukazuje da u budućim istraživanjima treba usmeriti pažnju ka faktorima kojima bi se u tom pogledu pružila dodatna pojašnjenja.

LITERATURA

- Alotaibi Ibrahim N. et al. /2019/: How Well Does Western Environmental Theory Explain Crime in the Arabian Context? The Case Study of Riyadh, Saudi Arabia, *International Criminal Justice Review*, vol. 29.
- Ashby M. P. J. /2020/: Initial evidence on the relationship between the coronavirus pandemic and crime in the United States, *Crime Science*, vol. 9, n° 6.
- Berrebi C., Karlinsky A., Yonah H. /2021/: Individual and Community Behavioral Responses to Natural Disasters, *Natural Hazards*, vol. 105.
- Boman IV J. H., Gallupe O. /2020/: Has COVID-19 Changed Crime? Crime Rates in the United States during the Pandemic, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45.
- Boxall H. et al. /2018/: Understanding Domestic Violence Incidents using Crime Scripts Analysis, *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, n° 558.
- Brantingham P. J., Brantingham P. J. /2010/: Nodes, Paths and Edges, Considerations on the Complexity of Crime and the Physical Environment (1993) – in: *Classics in Environmental Criminology* (Andresen M. A., Brantingham P. J., Bryan Kinney J., eds.), Burnaby.
- Brookman F. /2005/: *Understanding Homicide*, London.
- Bruinsma G. J. N., Johnson S. D. /2018/: Environmental Criminology, Scope, History and State of the Art – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.), Oxford, Oxford University Press.
- Cannon C. E. B. et al. /2021/: COVID-19, Intimate Partner Violence and Communication Ecologies, *American Behavioral Scientist*, vol. 65, n° 7.
- Cohen L. E., Felson M. /2010/: Social Change and Crime Rate Trends, A Routine Activity Approach (1979) – in: *Classics in Environmental Criminology* (Andresen M. A., Brantingham P. J., Bryan Kinney J. eds.), Burnaby.
- Elman A. et al. /2020/: Effects of the COVID-19 Outbreak on Elder Maltreatment and Response in New York City: Initial Lessons, *Journal of Applied Gerontology*, vol. 39, n° 7.
- Esposito Marie M., King A. /2021/: New York City: Covid-19 and quarantine and crime, *Journal of Criminal Psychology*, vol. 11, n° 3.
- Felson M. /2011/: *Zločin i svakodnevni život*, Beograd.

- Frailing K., Harper Wood D. /2017/: *Toward a Criminology of Disaster, What We Know and What We Need to Find Out*, New York.
- Harries K. D. /2010/: Intraurban Crime Patterns – in: *Classics in Environmental Criminology* (Andresen M. A., Brantingham P. J., Bryan Kinney J., eds.), Burnaby.
- Hombrados García J. /2020/: The lasting effects of natural disasters on property crime: Evidence from the 2010 Chilean earthquake, *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol. 175.
- Ignjatović Đ. /2009/: *Teorije u kriminologiji*, Beograd.
- Kennedy J. P., Rorie M., Benson M. L. /2021/: Covid-19 frauds: an exploratory study of victimization during a global crisis, *Criminology and Public Policy*.
- Kolarić D. /2021/: Jedan osvrt na primenu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Republici Srbiji – in: *Kaznena reakcija u Srbiji XI* (Ignjatović Đ, ed.), Beograd.
- Korkmaz S. /2021/: Youth Intimate Partner Violence – in: *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (Devaney J. et al., eds.), New York.
- Kourti A. et al. /2021/: Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review, *Trauma, Violence and Abuse*.
- Langton S., Dixon A., Farrel G. /2020/: Six months in: pandemic crime trends in England and Wales, *Crime Science*, vol. 10, n° 6.
- Leal W. E. et al. /2021/: Where, When and By Whom: An Exploratory Analysis of COVID-19 Public Health Violations, *Journal of Contemporary Criminal-Justice*.
- Lukić N. /2021/: *Kriminalitet kompanija*, Beograd.
- McDowall D., Loftin C., Pate M. /2012/: Seasonal Cycles in Crime and Their Variability, *Journal of Quantitative Criminology*, n° 28.
- Mitchell Miller J., Blumstein A. /2020/: Crime, Justice and the COVID-19 Pandemic: Toward a National Research Agenda, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45.
- Newton A. /2018/: Macro-Level Generators of Crime, including Parks, Stadiums and Transit Stations – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.) Oxford, Oxford University Press.
- Nivette A. E. et al. /2021/: A global analysis of the impact of Covid-19 stay-at-home restrictions on crime, *Nature Human Behaviour*, n° 5.
- Nogami T. /2015/: The myth of increased crime in Japan: A false perception of crime frequency in post-disaster situations, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, vol. 13.
- Payne B. K. /2020/: Criminals Work from Home during Pandemics too: A Public Health Approach to Respond to Fraud and Crimes against those 50 and above, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45.
- Payne J. L., Morgan A., Piquero A. R. /2021/: Exploring regional variability in the short-term impact of Covid-19 on property crime in Queensland, Australia, *Crime Science*, vol. 10.
- Rengert G. F., Wasilchick J. /2010/: The Use of Space in Burglary – in: *Classics in Environmental Criminology*, (Andresen M. A., Brantingham P. J., Bryan Kinney J., eds.), Burnaby.
- Reynald D. M. /2018/: Guardianship – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.), Oxford, Oxford University Press.
- Stickle B., Felson M. /2020/: Crime Rates in a Pandemic: The Largest Criminological Experiment in History, *American Journal of Criminal Justice*, vol. 45.
- Summers L., Guerette R. T. /2018/: The Individual Perspective – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.), Oxford, Oxford University Press.

- Tompson L., Coupe T. /2018/: Time and Opportunity – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology*, (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.), Oxford, Oxford University Press.
- Vatnar Karin Bø S., Friestad C., Bjørkly S. /2021/: Intimate Partner Homicide – in: *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse* (Devaney J. et al., eds.), New York.
- Weerman F. M. et al. /2018/: Studying Situational Effects of Setting Characteristics, Research Examples from Study of Peers, Activities and Neighborhoods – in: *The Oxford Handbook of Environmental Criminology* (Bruinsma G. J. N., Johnson S. D., eds.), Oxford, Oxford University Press.

Natalija Lukić*

University of Belgrade, Faculty of Law

COVID-19 PANDEMIC AND CRIME IN SERBIA IN 2020

SUMMARY

This paper examines crime in Serbia in 2020 when the actual Covid-19 pandemic has started. The first part of the paper is dedicated to presentation of relevant literature which analyzed crime during the pandemic in different countries. Further, the author gives and in depth analyses the theoretical background, first and foremost theories of environmental criminology, that could explain changes of crime due to the different social circumstances. The second part of the paper deals with crime rate in Serbia in 2020 in comparison to previous years. Data used stem from two sources. Firstly, annual crime rate is calculated by using judicial statistics whereas monthly presentation of criminal charges is based on police statistics. This is due to the fact that judicial statistics in Serbia contain only annual crime data. Secondly, the author has used ARIMA program to make crime forecasts for the capital city of the Republic of Serbia and for this analysis police statistics have been used.

Results show that the general crime rate in Serbia has dropped for 20% in comparison to 2019. Variations between state regions are observable and for example Vojvodina region records the decrease of 12.7% whereas Šumadija and Western Serbia the decrease of 25.4%. Also, crime rate was calculated for several criminal offences: homicide and aggravated homicide, rape, domestic violence, violent behaviour, theft, aggravated theft, robbery, abuse of power of the responsible person in the economy. Apart from homicide and aggravated homicide (the crime rate calculated together), all other criminal offences recorded a decline in 2020 in comparison to 2019 and this was especially evident for the abuse of power of the responsible person in the economy, aggravated theft and robbery. With respect to police statistics, we presented monthly data of criminal charges for three criminal offences (theft, aggravated theft, domestic violence) in 2020 for four cities: Belgrade, Novi Sad, Kragujevac and Niš. The data are presented in absolute numbers. When it comes to theft and aggravated theft, the lowest number of criminal charges in all cities was recorded in April, when the decision on the state of emergency was in force. Since the middle of the year and after the abolishment of the state of emergency, there has been a noticeable trend of increasing of

criminal charges for theft and aggravated theft in all cities. Domestic violence hasn't followed such a trend. Only in Belgrade the lowest number of filed criminal charges was recorded in April, while in other cities this happened in the period September-October. Finally, the author uses ARIMA model to make comparison between expected and recorded criminal charges for homicide and aggravated homicide, rape, domestic violence, violent behaviour, theft, aggravated theft, robbery, abuse of power of the responsible person in the economy in the city of Belgrade. We used police data for the period January 2015-February 2020 as a base for crime forecasts for the period March-December 2020. In the lockdown homicide and aggravated homicide were recorded slightly less than expected whereas these crimes were evidently higher in the period May-August. All other criminal offences recorded lower values than expected. The greatest discrepancy was noticed in the lockdown (April-May). The recorded value was almost for 100% lower for abuse of power of the responsible person in the economy than expected, 70% for violent behaviour and theft, 50% for robbery and 40% for aggravated theft. The recorded number of criminal charges for domestic violence was for 25% lower in April than expected. After the lockdown, all criminal offences recorded higher values but, except from homicide and aggravated homicide, these values were still generally lower than predicted.

Key words: pandemic, Covid-19, crime forecasts, environmental criminology.

UDK: 343.81:[616.98:578.834(497.115)

doi: 10.5937/crimen2103301D

PREGLEDNI ČLANAK

PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 25.10.2021. / 15.12.2021.

Nebojša Draganović*

Penitentiary in Sremska Mitrovica

PREVENTING THE SPREAD OF COVID-19 INFECTION AT THE PENITENTIARY FACILITY IN SREMSKA MITROVICA

Abstract: The article points out how the largest penitentiary in the country and one of the largest institutions of this type of facility has faced the Covid 19 pandemic from the outbreak to the present days. Although the Institution was relatively unprepared for the infection of this extent, in cooperation with the competent health authorities and based on the decisions of the competent authorities in the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, the rapid spread of the disease was prevented and satisfactory results have been achieved so far. At one point, the number of positive cases for the virus was 380, but luckily, the symptoms were lighter. The basic method of action at that point was strict isolation and thanks to its application, no convicted person in the institution has fall for the disease. It is interesting that persons deprived of their liberty during the pandemic were engaged in the production of protective masks not only for the purposes of the institution within the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, but also for the needs of health care institutions in Sremska Mitrovica and throughout the Republic of Serbia.

Key words: pandemic, isolation, therapy, vaccination, convicted persons.

INTRODUCTION

The Penitentiary in Sremska Mitrovica is one of the largest prisons in Southeast Europe. It was created in the period 1895 – 1900 by the decree of Francis Joseph I and at the suggestion of the then Ban Kuen Hedervari. It was one of the most modern buildings in the then Austro-Hungarian monarchy with steam heating, electric lighting and developed industry, agriculture and livestock. This Penitentiary has always had more convicts in large numbers, given the actual capacity, so it was difficult to maintain the level of hygiene and health care at the required level.

The appearance of infectious diseases and the fight against them is not new within these walls. Throughout its history, tuberculosis, malaria, dysentery, typhus and cholera ruled in the penitentiary at that time. At the end of the 19th century,

---

* Deputy Warden, nebojsa.draganovic@uiks.gov.rs .

there was a serious spread of malaria among convicts who were a pillar of flood defense at that time in Sremska Mitrovica. The activity of convicted persons increased after the withdrawal of the Sava River into its trough. Wetland soil remained, suitable for the development of malaria-transmitting mosquitoes. Suddenly, a large number of people suffering from malaria appeared, and the mortality rate was high. Fate wanted the convicted person Andrija Anik to be in the prison in Sremska Mitrovica just then, who before coming to the prison worked on finding a cure for malaria and received a Certificate of Recognition from the Institute of Public Health in Rumenci on August 27, 1939. Thanks to this discovery, his sentence was forgiven. The drug was called „RADIZIN”.

The worst was in the Penitentiary in Sremska Mitrovica during the great wars, when man as a human being was not taken into account and when measures for the protection of life were not applied. At that time, there were many deaths due to the neglect of life and health by the first Austro-Hungarian state and later the Independent State of Croatia. The victims of neglect were mostly Serbs.

It is interesting to say that Milan Jovanović Batut was born in Sremska Mitrovica in 1847. He graduated from the Medical Faculty in Vienna in 1878 and dedicated his research to hygiene and bacteriology. He studied in Paris, Munich, London and Berlin, and he knew Louis Pasteur personally. He later founded the Medical Faculty in Belgrade. Today, the Institute of Public Health of Serbia is named after him and is the leading institution for the fight against the Covid 19 pandemic.

MEASURES TAKEN TO PROTECT PRISONERS AND EMPLOYEES

The Covid 19 pandemic was received unpreparedly by the Sremska Mitrovica Penitentiary. No one expected that a flu-like infection would have planetary proportions, that is, it would turn into a pandemic with a large number of infected and dead people. At the time of the pandemic, we counted 2,000 convicts in penal conditions and 630 employees. With the numerous instructions of the director of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, the warden of the Central Prison Hospital in Belgrade, but above all the Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanović Batut” and the Infectious Diseases Clinic of the Clinical Center of Serbia, and with our maximum efforts, we managed to strongly oppose the impending plague.

We have prepared facilities for the needs of isolation or quarantine for the infected and raised the work of the health service of the institute to an extremely high level. We have provided enough protective equipment: non-contact thermometers, protective masks made of certified materials, spacesuits, nipples, hats, coats, visors, but also disinfectants and a sufficient amount of medicines for potentially infected convicts. We determined the points for entering in the Penitentiary where our responsible and conscientious workers worked. No one could pass unless his temperature was measured, if he did not pass through the des-barrier and without protective equipment. We have also provided a large number of rapid antigen tests

and finally enough vaccines from several manufacturers, so we have successfully vaccinated over 70% of our protégés. We managed to maintain the system at a high level with a certain number of ill convicts, who had milder symptoms and received adequate therapy. We also had a number of infected convicts with an asymptomatic clinical picture of COVID 19. Regardless of the clinical picture, the infected were in quarantine, isolated for 14 days. Vaccination is on a voluntary basis and all those who applied were vaccinated. All these events around the COVID 19 Pandemic were a great challenge for us at the Penitentiary in Sremska Mitrovica, not only for the employed, but also for persons deprived of their liberty.

The first information about the existing seasonal flu, but also the appearance of a new corona virus later called Covid 19, we received on February 14, 2020. in the form of an order from the director of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, Dejan Carević. The order states that all managers of Penitentiary Institutions and District Prisons must be informed about the new situation and strengthen hygiene and disinfection measures in the institutions they manage. Shortly afterwards, instructions and recommendations for the application of protection measures by the Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanovic Batut” received regarding the new situation as well as the procedure in case of persons with symptoms of respiratory diseases.

In order to prevent a possible epidemic of „Corona virus” in penal conditions, the Director of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions issues a new order to all wardens of penitentiaries and district prisons on March 11, 2020, stating all measures ordered by the Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanovic Batut” and the Infectious Diseases Clinic of the Clinical Center of Serbia.

The measures mention, among other things, the procurement of a sufficient number of non-contact thermometers, the required amount of disinfectants, and the construction of checkpoints. No one with a high temperature is allowed to enter the institution. Also, newly arrived convicts must be placed in the Penitentiary for two weeks with increased health supervision. They are postponed until further out-of-prison benefits with the possibility of receiving packages, all group visits to the Penitentiary are postponed and escorts of convicts are reduced, more frequent hand washing, disinfection of floors, equipment, work surfaces and protective masks and gloves are recommended.

According to the following order, the Director of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions prohibits visits to convicts for 14 days, so that detainees can be visited by lawyers for half an hour with the application of all protection measures if a trial is scheduled for the next seven days. In order for an employed worker to enter on the Penitentiary, he first had to wear a mask, disinfect hands and shoes at the entry point, measure temperature with a non-contact thermometer and only then go to the workplace.

If the employees of the Penitentiary in Sremska Mitrovica were diagnosed with Covid 19 infection based on a doctor's prescription, they would be sent on sick leave for at least 14 working days, which was paid 100%. Employees who were in direct contact with infected persons (wife, husband, father, mother, etc.) based on

the recommendation of the competent authorities, were in home isolation for up to seven days. After the expiration of the isolation, a quick antigen test was performed, and only after a negative result, the employee returned to his workplace. Also, we took into account the employees of the Institute who have been suffering from chronic diseases for a long time (Diabetes-diabetes mellitus, Asthma-asthma, etc.), we introduced shift work where possible and minimized the number of employees in working-rooms.

People trained to work at checkpoints also wear masks and gloves, and in critical places, visors and protective suits. Critical places are the reception of new convicts, detainees and offenders, but also the facility for the reception of ill convicts (hospitals) and the kitchen with dining room. At these places, disinfection of premises and objects is performed every two hours.

We were in constant contact with the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, the Special Prison Hospital Belgrade, the Institute of Public Health of Serbia „Dr Milan Jovanovic Batut”, the Infectious Diseases Clinic of the Clinical Center and the Institute of Public Health in Sremska Mitrovica.

At the very beginning of the Covid 19 pandemic, there was a great problem in the procurement of protective equipment, no one had it, and huge quantities were needed. Considering that there is a sewing plant „Textile Studio” in the Penitentiary in Sremska Mitrovica, the regular program of work in textile production was stopped and all forces were redirected on March 12, 2020. for the production of protective masks, protective suits, protective caps, coats, nipples and other protective equipment. At that time, twenty-two convicts were hired who underwent certified training in the textile studio and a large number of volunteers, convicts who reported to work on their own in order to speed up the production of protective equipment. Under the expert supervision of instructors, up to 3,800 pieces of protective masks were produced daily in a period when they could not be obtained anywhere.

We managed to satisfy our needs, the needs of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions, the Central Prison Hospital in Belgrade, as well as other penitentiaries and district prisons. The Penitentiary in Nis and the Penitentiary for Women in Požarevac were also engaged in the production of protective equipment. To date, we have produced almost half a million pieces of various protective equipment to combat the Covid 19 pandemic.

To our satisfaction, we forwarded a numerous of masks to the City Hospital and other health institutions in Sremska Mitrovica because they did not have them and the hospital was full of infected patients.

At the beginning of December 2020, we learned from a member of the security service from the semi-open department of „Zelengora” that the convicted person would not report that he had lost his sense of taste and smell, so that he would not be banned from receiving packages. He did not have a fever and subjectively felt good. The mentioned convicted person tried to avoid isolation or quarantine for 14 days and thus keep certain benefits that follow him in regular circumstances.

It was an alarm on the basis of which the warden Aleksandar Alimpić ordered that all convicts be tested with a quick antigen test, regardless of whether they have symptoms of infection or not. After the organized action in the entire Penitentiary, there were about 200 positive persons in the semi-open wards and about 180 convicts in the closed part of the institution. These were infected persons without a clinical picture or with a weak clinical picture. We gave the appropriate therapy to everyone who needed it. We determined the room for isolation – quarantine, both in the semi-open and open and in the closed part of the institution, and accommodated the infected, intensified the maximum measures of disinfection and health care and literally froze the entire system for 14 days.

The vast majority of convicts who were isolated due to the infection took the Covid 19 pandemic seriously and actively and conscientiously participated in the implementation of measures to protect life and health in this emergency situation. They showed their responsible behavior with a great response to vaccination, but also with their relentless work in the „Textile Studio” on the production of protective equipment to combat the Covid 19 pandemic. It can be concluded that convicts showed established, everyday life in the Penitentiary. They accepted the fact that the entire population is in crisis and uncertainty due to the Covid 19 pandemic, based on interviews with people employed by the Office as well as on the media available to them.

In the implementation of the measure of isolation in convicted persons, no cases of extreme dysfunctional behavior have been registered, which would be a consequence of the manifestation of inadequate emotions such as unhealthy anger and depression. Feelings of sadness and helplessness were most often linked to the circumstance of not being able to make normal contact with family members, when visits were forbidden. Later, when visits were approved with appropriate measures, it often happened that some convicts suggested to their family members not to visit during the pandemic and not to be exposed to the danger of infection. During the isolation, convicts most often complained about boredom, i. e. the absence of certain activities that enabled them to spend time in a structured way in the Penitentiary: daily going to sports fields and staying two hours in the fresh air, working in metal, wood and other facilities, participation in certain group forms of work, specialized programs, sections, etc.

Convicted persons were quarantined with food brought to an improvised dining room, and part of the health service worked only in quarantine in full protective equipment. None of the employees entered the closed part of the Penitentiary except in emergencies, viz. when the presence was necessary. The Security Service was exempted. Also, no one could move without protective equipment. After the expiration of the isolation, several more sporadic cases of infection appeared, so that on January 22, 2021, there were no more positives for the corona virus.

The Health Service at the Penitentiary in Sremska Mitrovica consists of the Head of the Health Service, five full-time general practitioners, three general practitioners under contract and ten specialist specialists under contract. Twenty-two medical technicians are also permanently employed. In the Penitentiary there is a

facility for the reception of sick convicts and two clinics, while in the external wards there are also two clinics. If the health problem is bigger, it is solved by sending the sick convicted person to the Special Prison Hospital in Belgrade, the Hospital in Sremska Mitrovica or to a specialized health institution if, according to the doctor's assessment, the current situation requires it.

So far, about 540 convicts have been treated for this infection, including 50 convicts with previously diagnosed chronic diseases (Diabetes mellitus, Asthma, AIDS-Syndrome d'immunodéficience acquise, Heart disease – CVD, Jaundice – icterus, Tumor-Carcinoma, etc.). The total number of chronically ill convicts in the Penitentiary in Sremska Mitrovica is over 300, some are accommodated in regular accommodation with prescribed therapy and some are in the facility for accommodation of ill convicts, under the expert supervision of specialists.

All Covid 19-positive convicts received adequate therapy. Vitamin therapy was given to everyone and antipyretics, antibiotics and corticosteroids were prescribed by specialists from the Covid Center of the General Hospital in Sremska Mitrovica based on the clinical picture, laboratory findings and roentgen (X-ray) findings.

It also happened in this Penitentiary that the convicted person succumbed to a disease from which he had been suffering for a long time, but so far in no case, based on the doctor's report, was the cause of death Covid infection 19.

Due to the new situation, we have provided a sufficient amount of protective equipment and disinfectants, medicines, a large amount of rapid antigen tests and vaccines from several manufacturers.

In March 2021, we performed a voluntary vaccination of 826 convicts with „Astra Zeneka” vaccine, and then at the beginning of May with 360 „Sinofarm” vaccine, all without complications. Vaccination continued and was organized twice a month for all convicts who wanted it.

Currently, over 70% of the convicted population has been vaccinated and we do not have critically ill cases since. Convicts who wanted it were also vaccinated against seasonal flu. Vaccination was also organized for the employees of the Penitentiary in Sremska Mitrovica, willingly. Based on the favorable epidemiological situation in Penitentiary Institutions and District Prisons, on May 12, 2021, the Director of the Administration for the Enforcement of Penal Sanctions Dejan Carević lifts the ban on the use of out-of-prison benefits and employment for persons serving prison sentences vaccinated against Covid virus 19 and persons who have undergone the virus in accordance with certain criteria specified in the order. Convicted persons were provided with a telephone conversation more than usual and visual contact with their families via the Internet (Skype) provided. At the Penitentiary in Sremska Mitrovica, we are still seriously implementing protection measures against the spread of the Covid 19 pandemic, and we are resolving the occurrence of sporadic cases of infection in convicts who are asymptomatic or with mild symptoms by the established method and without problems. Every convicted person who wants and applies for vaccination will be vaccinated as soon as possible.

CONCLUSION

This Covid 19 pandemic from the very beginning until today, leaves us a great experience in the fight against infectious and contagious diseases, new knowledge about the behavior of convicts in isolation and work organization in the absence of more employees due to infection and absence of persons who were in contact with an infected person.

This huge new experience shows us, above all, how to behave professionally and responsibly in extreme, unusual situations, and in order to protect health, both our own and the health of the people around us.

Nebojša Draganović*

Kazneno-popravni zavod u Sremskoj Mitrovici

KAKO SPREČAVAMO ŠIRENJE COVID-19 INFEKCIJE U KAZNENO-POPRAVNOM ZAVODU U SREMSKOJ MITROVICI

REZIME

U tekstu je ukazano na to kako se najveći kazneno-popravni zavod u zemlji i jedna od najvećih ustanova ovog tipa suočila sa pandemijom Covid 19 od saznanja za novu zaraznu bolest do ovih dana. Iako je Zavod bio relativno nespreman za zarazu ovog obima, u saradnji sa nadležnim zdravstvenim vlastima i na osnovu odluka nadležnih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija sprečeno je brzo širenje bolesti i do sada su postignuti zadovoljavajući rezultati. U jednom trenutku broj pozitivnih na virus iznosio je tri stotine osamdeset, ali na sreću simptomi su bili lakši. U momentu nastanka pandemije brojali smo 2.000 osuđenih lica u penalnim uslovima i 630 zaposlenih radnika. Uz stalne instrukcije direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, upravnika Centralne zatvorske bolnice u Beogradu ali pre svega Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut” i Infektivne Klinike Kliničkog centra Srbije i uz naše maksimalne napore uspjeli smo da se snažno suprotstavimo predstojećoj pošasti. Osnovni metod delovanja u tom trenutku bila je stroga izolacija i zahvaljujući njenoj primeni do sada ni jedno osuđeno lice u zavodu nije podleglo ovoj bolesti. Trenutno je vakcinisano preko 70% osuđeničke populacije i nemamo teško obolelih. Zanimljivo je da su lica lišena slobode tokom pandemije angažovana na proizvodnji zaštitinih maski ne samo za potrebe zavoda u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, nego i za potrebe zdravstvenih ustanova u Sremskoj Mitrovici i širom Republike Srbije.

Ključne reči: Pandemija, izolacija, terapija, vakcinacija, osuđena lica.

---

* Zamenik upravnika, nebojsa.draganovic@uiks.gov.rs .

Ostali prilozi / Other contributions

UDK: 32.019.5:323.28
343.341

doi: 10.5937/crimen2103309I

ORIGINALNI NAUČNI RAD

PRIMLJEN / PRIHVACEN: 11.11.2021. / 15.12.2021.

Aleksandra Ilić*

University of Belgrade, Faculty of Security Studies

DISCOURSE ON MODERN TERRORISM

Abstract: In this paper author discusses the characteristics of discourse on modern terrorism. When it comes to the terrorism ordinary people gain knowledge mostly through media. The influence of specific image of terrorism is not limited to citizens who live in countries which faced with a terrorist threat or concrete attack but goes further to the different part of the world, some of them very far from the possibility of terrorist attack. Demystification of discourse on modern terrorism begins with analysis of the phenomenological dimension of modern terrorism, in terms of being defined and assigned. We can talk about two different approaches: older and newer, in understanding the terrorism. The new approach gains momentum with the events of 11 September and took shape after similar events on European continent. At the core of understanding of modern terrorism is the discourse on religious-based Islamic terrorism. Specific discourse on modern terrorism affects how it is understood by the general public, and it influences, in particular, the creation of stereotypes about a modern terrorists and the spread of fear of terrorism. The formation and maintenance of stereotypes about modern terrorism, which emphasizes the role of Islam and members of the Islamic community in planning and carrying out terrorist actions, creates a growing gap among people, especially in countries affected by terrorist attacks. The discourse on modern terrorism also implies an appropriate perception of the risk of terrorism all over the world. From that point of view risk of terrorism is real and constant. Similar situation is in Serbia and in that sense the results of limited research about perception of terrorism in Serbia presented in work show to a certain extent the existence of such global influence.

Key words: discourse, perception, modern terrorism, fear, stereotypes.

INTRODUCTION

The perception of some phenomena is sometimes more important than their actual characteristics and proportions. Since the possibility of direct knowledge and understanding of such things is limited, we are forced to obtain information indirectly. The most common way of indirect information is media content on a topic that interests us. Terrorism belongs to phenomena that are unknown to most citi-

---

* Assistant professor, alex.mag.ilic@gmail.com .

zens which create an image of it thanks to media reporting. Although the majority of people do not have direct experience with terrorist attacks it is obvious that terrorism has an explicit potential to alarm the general public. The mere possibility that a terrorist act can be performed has a more powerful impact on the public's perception than an objective risk analysis. Media's interest and overzealous dedication to reporting on terrorist attacks have resulted in catastrophic images in people's consciousness whenever terrorism is mentioned – sudden death of numerous innocent people, usually random passers-by.

Although terrorism is not a new phenomenon, the terrorist attack on the United States of America (hereinafter: USA) that occurred exactly two decades ago (September 11, 2001) marked a turning point in terms of understanding this phenomenon on a global scale. From that moment, the establishment and maintenance of an appropriate global discourse on „new or modern terrorism” began. It is a discourse on a qualitatively new phenomenon in relation to the previous forms in which terrorism manifested itself. Such a turn implied the creation of a pattern of a typical terrorist event in which the roles of attackers and victims were assigned, and the appropriate motive also found its place. The media coverage of primarily Western media has adapted to this pattern and has begun to send appropriate messages to the general public. In other words, a specific discourse on modern terrorism has been established.

In this paper the dominant discourse on modern terrorism will be discussed in a way how Michel Foucault defines that term: as a group of statements that makes up the language, that is, the way of presenting knowledge on a certain topic, at a certain historical moment¹. The existence of a certain discourse means that there is an established way of thinking about a specific topic in a given social community, which is manifested through numerous statements, texts or sources². Understanding the dominant discourse on terrorism is connected to understanding of media reporting on terrorism. In order to analyze and understand media reporting on terrorism, special attention should be paid to the definition of discourse, which is the verbal expression of ideology, or one of the battlefields where power struggles take place. Identifying dominant ideologies should help analyze the way the media reports on terrorism³. The power inherent in discourse mainly belongs to those who at a given moment in society have a dominant position in economic or political terms⁴. That means the discourse is not only a bearer of meaning, but also a geopolitical and strategic tool.

1 S. Hall /1992/: The west and the rest: discourse and power – in: *Formation of Modernity* (S. Hall, B. Gieben, eds.), Cambridge, cited according to: K. Tompson /2003/: *Moralna panika* [orig. Tompson K. /1998/: *Moral Panics*], Beograd, pp. 33, 34.

2 A. Ilić /2017/: *Mediji i kriminalitet-kriminološki aspekti*, doctoral dissertation defended at Faculty of Law, University of Belgrade, Beograd, p. 101.

3 A. Ilić: *op. cit.*, pp. 104, 105.

4 L. J. McMullan /2006/: News, Truth, and the Recognition of Corporate Crime, *Revue canadienne de criminologie et de justice pénale*, n° 2, vol. 48, p. 910.

The analysis of the dominant discourse will be done by comparing the traditional and current approach in defining terrorism in order to notice the differences in dealing with terrorism in previous period and today. In that sense, special attention will be given to the discourse on religious-based Islamic terrorism which is being equaled with the „new terrorism” and which targets Western democracy, i.e. the value symbols of Western society. The imposition of an appropriate discourse globally, created numerous consequences like the specific perception of Muslims. On the other hand, although it seems that acts of terrorism in the last two decades on the territory of Europe and North America are more frequent than during the 20th century, the statistics say the opposite. Regardless of the imperfect methodological procedure, the statistical approach is crucial for monitoring and analyzing the phenomenology of terrorism as well as for unraveling the inadequacy of the dominant discourse on new terrorism. The misperception of terrorism in modern terms leads to the neglect of dealing with other types of terrorism which occur almost on a daily basis in different latitudes and which leave grave consequences on the local population, as can be seen through the numerous examples in Africa.

Specific perception of modern terrorism leads to creation of different stereotypes about modern terrorists which influence the behavior of people in everyday life, in different situations and sometimes making lives very hard of those targeted by such stereotypes. Fear of modern terrorism is also one of the consequences of dominant discourse but also connected with the process of globalization of risks.

Globalization of a certain perception of terrorism, and the fear thereof, directly impact the understanding and behavior of people who live in no risk countries when it comes to terrorism although it is not certainly the only factor that manifests the influence. Having in mind all possible limitations, the results of a research conducted on how terrorism is perceived in Serbia and connection between global discourse and that perception will be presented in this paper as a important starting point for further research.

1. TERRORISM – THE TRADITIONAL DEFINITION VERSUS THE DOMINANT DISCOURSE ON MODERN TERRORISM

Terrorism is the central phenomenon for many different scientific disciplines which, each from its own perspective in an attempt of defining, portray certain dimensions important for its understanding. On the other side, a great social danger coming from crime of terrorism in its most general sense⁵, along with serious consequences that terrorist acts leave, has influenced certain changes in the sphere of normative regulation of these issues. In modern countries exists the corresponding normative framework for tackling the issue of terrorism, which is defining primarily, as a type of criminality which manifestation is incriminated in the form of various

5 Terrorism in the general sense encompasses all those criminal acts that refer to the phenomenon of terrorism and which are foreseen in various international documents whose signatory countries are obliged to foresee those acts in their national laws.

criminal acts⁶. It could be said, in that sense, if terrorism is defined mainly as a type of criminal activity, then the expected reaction of the countries is to use the mechanisms of criminal prosecution. However, these matters are not so simple. Regardless of the general readiness of the countries to tackle the issue of terrorism, achieving greater progress towards a better control of this phenomenon is made harder by the fact that a universal definition of terrorism does not exist, first and foremost within the United Nations (hereinafter: UN). Beside that terrorism is an explicitly political occurrence which always arises with political intentions and always exists in the domain of politics⁷. The symbiosis of politics and terrorism affects, to the greatest extent, the possibility of establishing a unique, universal definition of terrorism which would make everyone content. However, the main issue with defining terrorism does not lie in potential difficulties to reach a consensus about important elements of this occurrence, but in the application of the definition, i.e. in recognizing or not recognizing actual manifestations of terrorist activities.

Regardless of the multidisciplinary approach to terrorism analysis, various theoretical and normative definitions, and different levels of problem observation (the national and international framework), it is possible to identify certain characteristics which can be noticed in most definitions and which, connected in such a way, attribute a special quality to this occurrence, making it different from other similar phenomena (such as terror or guerrilla movements). If we were to define terrorism from the point of view of criminology, then we would treat it as a type of political crime in the broad sense, i.e. a type of criminal activity which tends to use unpredictable violence in order to accomplish changes in the society⁸. Thus, we do not provide a definition which would define terrorism in a specific manner and make it recognizable in comparison to similar phenomena.

One of the most significant authors in this field – Paul Wilkinson, points out that terrorism is the systematic use of injury, murder and destruction, or threat of same, so as to create a climate of terror, to publicize a cause and to intimidate a wider target into conceding to the terrorists' aims⁹. In a similar manner Brian Jenkins suggests that terrorism refers to the use or threat of violence to create an atmosphere of fear and alarm and, thus, bring about a political result¹⁰. Somewhat of a different definition of terrorism can be found in Erin McLaughlin's definition which indicates that terrorism is essentially a premeditated political act whose in-

6 As many modern criminal laws, Serbia's Criminal Code („Official Gazette of the RS”, n° 85/2005, 88/2005 – corrigendum, 107/2005 – corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019) foresees, within the chapter XXXIV which regulates criminal acts against humanity and other goods protected by the international law, the following criminal acts which can be classified under terrorism in the general sense: terrorism (Art. 391), public incitement of a terrorist act execution (Art. 391a), recruitment and training for a terrorist act execution (Art. 391b), use of deadly equipment (Art. 391c), destroying and damaging a nuclear facility (Art. 391d), compromising a person who is under international protection (Art. 392), financing of terrorism (Art. 393) and terrorist association (Art. 393a).

7 D. Simeunović /2009/: *Terorizam*, Beograd, p. 66.

8 Đ. Ignjatović /2019/: *Kriminologija*, Beograd, p. 129.

9 P. Wilkinson /2005/: *International terrorism: the changing threat and the EU's response*, Paris, p. 9.

10 E. Carrabine et al. /2009/: *Criminology: A sociological introduction*, Abingdon, p. 436.

tion is to influence policy by creating an atmosphere of fear or threat, generally for a political, religious or ideological cause¹¹. These are just some examples of defining terrorism, which indicate to what would be the key elements of this type of crime: use of violence (or the threat thereof), public intimidation and the accomplishment of a certain political objective. Only one definition portrays explicit reasons for committing a terrorist act (a political, religious or ideological cause), which does not decrease the value of their existence, but rather indicates that when analyzing the nature of a certain event which is suspected to be of a terrorist background, the most important thing is not discovering the „why”, but necessarily shifting focus towards accomplishing a certain political objective by using the aforementioned mechanisms (violence and intimidation).

Based on these singled out definitions, it is possible to conclude that, apart from their mutual characteristics, they are set apart far enough so as to encompass different manifestations of terrorism. Such an approach was characteristic for terrorism analysis in the 20th century, however, the end of the past millennium and the beginning of the new one were marked by the development of the academic debate on the creation of *new* or *post-modern* form of terrorism. Although academic debates predate the events of 11 September, the expression *new terrorism* began to be used from that event as a popular currency among journalists and politicians seeking to distinguish between the activities of Islamic groups such as Al Qaeda and those of traditional terrorist organizations which have operated locally under united ideological objectives and strict hierarchies (such as Euskadi Ta Askatasuna (hereinafter: ETA) or the Irish Republican Army (hereinafter: IRA))¹².

A difference between the old-style and new-style terrorism is made in the mainstream (conventional) academic circles, where the latter one is defined as the child of the globalization era. In that sense Anthony Giddens points out that the old-style terrorism is less violent and tied to local objectives, usually linked to nationalist separatist tendencies¹³. Old-style terrorism can become more violent and destructive where it shades into something closer to civil war, as in Israel/Palestine or Sri Lanka. On the other hand, new-style terrorism is, according to Giddens, more extensive in regards to its objectives, characterized by better organization and technology, which altogether makes its potential far greater when it comes to causing damage, most of all in the sense of human casualties. Other authors also compared different terrorist activities such as those that IRA members executed on one side and those of Islamic terrorists on the other side, and have underlined a more obvious difference between these two types of terrorism is the *modus operandi*; suicide bombings, for example, as a tactic that was never employed by the IRA¹⁴.

11 E. Carrabine et al.: *ibid.*, p. 436.

12 G. Mythen, S. Walklate /2006/: Communicating the terrorist risk: Harnessing a culture of fear?, *Crime, Media, Culture*, n° 2, vol. 2, p. 125.

13 A. Giddens /2005/: Scaring people may be the only way to avoid the risks of new-style terrorism, *NewStatesman*, <https://www.newstatesman.com/node/161244>, 07. March 2021.

14 M. Clement, V. Scalia /2012/: The Strategy of Tension: Understanding State Labeling Processes and Double-Binds, *Critical Criminology*, <https://doi.org/10.1007/s10612-020-09494-5>

However, if statistical data on the number of deaths caused by terrorism in the period from 1970s to 2017 is analyzed, different conclusions can be drawn. According to the data from the Global Terrorism Database (2018)¹⁵, between 1970–1980 in Western Europe, a trend of a couple of hundred death cases per year (as a consequence of terrorism) is noted (and some years are even marked by over 400 deaths, mostly in Great Britain because of IRA's increased activity in those years). The new millennium is characterized by a far lower number of deaths caused by terrorism. Although large terrorist attacks have somewhat changed the statistical picture of the effect of „modern terrorists” (planting a bomb in a train – Madrid (2004), like the attacks in London (2005), Norway (2011), Paris (2015), Nice and Berlin (2015), Manchester and Barcelona (2017), significantly disturbed not only the European public, but also the international one), the fact is that it was still a small part within the global framework, e.g. the death toll from terrorism in Western Europe amounts to 0.3% when compared to the total number of deaths caused by terrorism during 2017. When taking a look into the period between 2000–2017, one can draw the conclusion that the total number of deaths caused by terrorism in Western Europe is less than 1000 – which corresponds to the death toll from the period of two or three years during 1970s, in the same area¹⁶. Other authors have dealt with the analysis of statistical data and came to similar conclusions – the threat of terror has increased in certain areas of the world (e.g. on the Middle East, South Asia and the post-Soviet area), while in other places, it significantly decreased (in the USA, East Central Europe and also in Western Europe)¹⁷

Having in mind all the above-mentioned statistical data¹⁸, it can be concluded that the basic issue is that, in fact, the concentration to the so-called modern types of terrorism in the new millennium has caused the whole phenomenon of terrorism to equate with what is understood as *new terrorism*. Thus, a far broader definition is being narrowed down to the framework which is sufficient to analyze only one possible type of terrorism.

Although within that kind of definition all the traditional key elements of terrorism are also present, it introduces another one which qualitatively changes the perspective of dealing with terrorism in this day and age. This new element is not of a general character in comparison to the traditional elements, which leads to level replacement error in meaning of generality, so something which is just one

15 Global Terrorism Database 2018, <https://www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd> 01. July 2021.

16 Past years have been marked by the same trend, while a constant decline of the total number of terrorist attacks is noticed within the global framework. More information on this can be found at: <https://www.start.umd.edu/publication/global-terrorism-overview-terrorism-2019> and <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>

17 L. Köhalmi /2016/: Terrorism and human rights, *Journal of Eastern-European Criminal Law*, n° 1, pp. 161, 162.

18 Regardless of the shortcomings of statistics as a methodological approach, it represents the most significant source of information when terrorism is concerned, especially because of the fact that this type of crime is characterized by a small dark figure considering the terrorists' tendency to be noticed, i.e. receive the corresponding media attention.

of the possible types is represented as terrorism in a general sense. No one will, certainly, declare that there are no other types of terrorism, but clear insistence on an explicit type of terrorism by various participants (politicians, journalists and academics) followed by corresponding narration will create an impression in the public, i.e. discourse on new, comprehensive terrorism. This new terrorism belongs to the category referred to as religious-based terrorism, which is just one manifestation of this occurrence¹⁹. The religious aspect of the religious-based terrorism is further narrowed down by pinpointing solely Islamic terrorism as a global threat for the survival of many countries, especially those that belong to the democracy of the West. Thus, Islamic terrorism becomes the paradigm of modern terrorism.

New terrorism is usually connected with strategic terrorism attacks which are of high importance because the media coverage and political discourse about them determines the terrorism perception of the average citizen. Our image on terrorism, similar to security, is formed by subjective (media, political discourse) and objective (data, facts) factors. It is important that the two approaches do not diverge significantly²⁰.

Establishing the aforementioned discourse did not begin with the demolition of the „Twin Towers”, it already then emerged to the surface in its full capacity, i.e. that event served as the turning point for raising the level of interest to the highest extent possible²¹. On the other hand, new terrorism has a somewhat different meaning for Europe. Although the events of 11 September influenced, without any doubt whatsoever, the perceptions of modern terrorism in Europe, local terrorist attacks have, in particular, shaped the European view of new terrorism. Tragic incidents such as the London bombings by radical Muslims, three of whom were British born, and the killing of the provocative Dutch film-maker Theo van Gogh by a young Dutch Muslim, were interpreted explicitly as *home-grown terrorism*. Terrorism was explicitly linked with problems that have deeper roots in modern western societies, a reading that generated fierce discussions about radicalization, the integration of Muslims and the role of religion and (radical) Islam in modern western societies²².

The issue of discourse on modern terrorism affects how it is understood by the general public, and it influences, in particular, the formation of stereotypes about a modern terrorist, which changed the lives of many people, among which most have no contact with terrorism in any way.

19 Apart from religious-based terrorism, it is possible to single out the following categories as well: ideologically motivated terrorism and ethno-separatist terrorism. See more in: (D. Simeunović: *op. cit.*).

20 F. Kaiser, P. Tálas /2016/: Political Violence and Terrorism, *Defence review: The Central journal of the Hungarian defence forces*, n° 1, vol. 144, p. 33.

21 G. La Free, L. Dugan /2009/: Research on Terrorism and Countering Terrorism, *Crime & Justice: A Review of Research*, vol. 38, p. 423.

22 E. R. Kleemans /2008/: Terrorism, Organised Crime and European Criminology, *European Journal of Criminology*, n° 1, vol. 5, p. 7.

2. STEREOTYPES ABOUT A MODERN TERRORIST

Directing America's and Europe's attention towards new terrorism lead to strengthened sensitivity towards it along with excessive affiliation of Islam to terrorism. Such perception, i.e. stereotypical understanding of new terrorism exclusively in the context of Islam vs Christianity, i.e. West world, resulted in a plethora of consequences. One of them is attaching labels and stigma to members of the Islam community in the context of terrorism, no matter whether in the USA or another West-European country. The fact remains that many of those who have been labeled or stigmatized were born/raised on the territories of the above-mentioned countries and that a large number of them are, most probably, out of touch with the world of extremism and terrorism. Regardless, how new terrorism is perceived shapes the attitudes towards them in different ways, be it formal or informal, with numerous examples, starting from how differently and harshly they are treated at the airport control compared to how „non-Muslims” are treated, or even when certain relations undergo some changes, although they should be freed from those labels, such as friendships or romantic relationships.

The outcome of insisting globally on an omnipresent and constant danger from religious-based Islamic terrorism resulted in the formation and maintenance of stereotypes about the Islam community members, marking them as potentially risky individuals with high odds of taking part in terrorist activities. The assumption is made that such individuals are suspicious *a priori* and that certain measures should be taken so as to remove or, which is the more common case, confirm the suspicion (the latter action being a more probable one). This kind of „special” treatment is not given to members of other communities, at least not when the general public is concerned. According to the research conducted in the USA and according to official data after 11 September, the number of hate crimes towards members of Islam community rose (even 1600% between the year 2000 and 2001, according to the information of Federal Bureau of Investigation – FBI)²³. It can be said that Islamophobia has occurred, which can be defined as unnecessary and groundless culture of fear against Muslims and Islam religion. Namely, the term Islamophobia may be defined sociologically as the fear that the Western society has against Muslims²⁴. The idea of Islamophobia makes fear, hatred, or discrimination against Islam religion or Muslims, and includes a kind of racism²⁵.

The corresponding discourse of the Islam world is not altering significantly, not even when, in reality, the labeled participants and victims shift their roles²⁶.

23 D. L. Oswald /2005/: Understanding Anti-Arab Reactions Post-9/11: The Role Of Threats, Social Categories, and Personal Ideologies, *Journal of Applied Social Psychology*, n° 35, p. 1176.

24 That fear, subconsciously ingrained in Westerners, was formed for the first time in the areas of Asia Minor known as the „frontier” where Muslim and European Christian armies confronted during the Crusades.

25 A. Bordbar et al. /2020/: Globalization and Islamophobia: Critical View at Globalization's Impact on Expansion of Islamophobia, *Journal of Politics and Law*, n° 4, vol. 13, p. 76.

26 A. Maluf /2016/: *Ubilački identiteti* [orig. Maalouf A. /1998/: *Les Identités meurtrières*], Beograd, pp. 38, 39.

A great example of this is the terrorist attack which took place in March 2019 in New Zealand, in the city of Christchurch, where 49 people lost their lives in the attacks on two mosques. Based on the allegations that appeared in the media (Radio Free Europe 2019), the messages which were heard from the local officials after the attack were: „I believe that the reason for targeting us is an intentional decision to target our city and our country, as we are a safe city and country” (madam mayor of Christchurch), while the Prime Minister of New Zealand referred to the perpetrators of the terrorist act as „violent extremist right-wing terrorists”. In principle, it has not been clearly conveyed to the public that there was a religious-based motif behind the attack, which was not even covered up by the perpetrators, yet the whole event stayed in the shadow of the dominant discourse on the modern religious-based Islamic terrorism. However, the fact remains that the attack differed from many recent terrorist attacks because they highlighted that terrorists are not always Muslim, and that victims of terrorism can be Muslim. The results of public opinion research after the attack in Christchurch have shown that the relationship between perceiving Muslims as threatening and support for the punitive counter-terrorism policies changed after that attack. An interaction effect revealed that the strength of the association between the two variables was weaker among participants surveyed²⁷. Recently, there was another terrorist attack in New Zealand, in an Auckland. Media reported that police shot and killed a „violent extremist” after he stabbed and wounded at least six people in an Auckland supermarket. The officials announced very quickly that attacker was supporter of the Islamic state and he was under the police surveillance for a while²⁸. We can see here two different narratives from the first moment, in the first situation the negation of terrorism and in the second the emphasis on that circumstance. The conclusion is that nothing really has changed in discourse of modern terrorism.

The relationship between the Muslims and Christians has never been ideal, it can even be said that there was always a certain dose of tension, thus the tiniest incentive was sufficient to make the matters worse. However, the question of consequences resulting from understanding new terrorism through different treatment of Islam community members in West Europe and the USA is not as simple. Seeing individuals as Muslims, and in such a way potential terrorists, sometimes it is completely arbitrary. Let us discuss the example of the aforementioned issue of airport control all over the world, which became significantly different after the events of 11 September. Those countries which have had direct experience with terrorist attacks by new terrorists, pay the most attention to this control. Airport security officers, logically, do not have enough time to get into deep analysis of each individual passenger who goes past them. Therefore, in order to bridge the resource limitations, and still conduct a more „thorough” control, they hastily choose who to check thoroughly. This means, most frequently, that passengers will be singled out because of their name and surname and/or nationality, i.e. citizenship. Quick visual

27 H. Williamson, K. Murphy /2020/: Animus toward Muslims and its association with public support for punitive counter-terrorism policies: did the Christchurch terrorist attack mitigate this association?, *Journal of Experimental Criminology*. <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09450-x>

28 (BBC, 3 September 2021), <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-54788245>, 10. May 2021.

„identification” based on the assumed appearance of Islam community members, i.e. specific anthropological characteristics (facial features, skin color, etc.) plays a significant part, as well. It is always about the stereotypical categorization of an individual in these cases, so it often happens that someone is, wrongfully labeled as a Muslim, solely based on those characteristics, while being, for example, a Christian²⁹. For example, European countries rely on terrorist profiles that include factors such as nationality and place of birth, while the USA subjects citizens and residents of 14 countries (13 of which are predominantly Muslim) to enhanced security checks³⁰. In a broader context Sarah Kaufman and Hanna Niner point out that in USA self-identified black, white and Hispanic Muslims with no visible marker of their religion do not experience anti-Muslim harassment, while non-Muslim Christians, Hindus, and Sikhs who embody an imagined „Muslim look”, cope with fear and aggression from strangers on a daily basis³¹. These examples clearly portray the issue of unnecessary identification of terrorism with certain religious or sometimes even national affiliation, thus treating those labeled individuals as second-class citizens, i.e. potential terrorists. Bearing all of it in mind, it is important to publish information through media that increases the public’s awareness of the differentiation between terrorists and Arabs in general, and thus may be effective in reducing anti-Arab reactions³².

A special problem, which stems from discerning the connection between Islam and terrorism, is that certain members of new terrorism insist that their fight, among all else, implies the tendency towards promoting their own true faith, i.e. the need for reaching true, pure Islam. It is questionable to what extent a proclaimed Islamic terrorist has anything in common with original Islam, as it is underlined within the dominant discourse. The fact is that new terrorism can be portrayed, at best, as the revolt of the jihadist movement’s younger generation, mostly grown up in the West, because their ancestors, usually parents, moved to those countries. The said revolt is directed towards everything their parents symbolize: humiliation, accommodation to the society and what young people see as their ignorance about religion. Young people see themselves as teachers of truth, so they even try to convert their own parents³³. In regards to that, another dimension to the conversion of new members can be noticed, as it highlights the importance of reaching true Islamic religion and points towards the goal of gathering as much of unsatisfied youth of the West (so not only Muslims born and/or raised in the USA or in the West-European countries, which is, certainly, the most frequent case, but also those who aim to

29 We can use the Egyptian Copts as an example because they are Orthodox Christians. The fact that most Egyptians are Muslims, does not diminish the issue of the one-sided understanding of matters.

30 B. Hasisi et al. /2016/: Mitigating the consequences of invasive security practices: a quasi-experiment in an international airport, *Journal of Experimental Criminology*, <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09424-z>.

31 S. Kaufman, H. Niner /2019/: Muslim Victimization in the Contemporary US: Clarifying the Racialization Thesis, *Critical Criminology*, vol. 27, p. 485.

32 D. P. Oswald: *op.cit.*, p. 1795.

33 O. Roa /2017/: *Džihad i smrt* [orig. Roy O. /2016/: *Le djihad et la mort*, Paris], Novi Sad, p. 40.

move away from their lives). In order to accomplish that, jihadists use the narrative of the necessity for the younger generations to confront their forefathers, regardless of their faith and nationality, because those forefathers are not able to represent authority to their children.

2.1. Stereotypical understanding of the connection between Islam and terrorism in France

Based on the example of France, we can also analyze the public's relation, particularly their political attitude towards Muslims within the context of terrorism. After 11 September, especially the aftermath of the Charlie Hebdo attacks, the religious extremism-terrorism nexus started solidifying and becoming a common, established form of knowledge and that narrative has concretized (radical) Islam's position in its the most extreme manifestations – as the enemy of France³⁴. As a consequence of such discourse in France, the least serious criminal act, committed by any member of the Islam community, will be explored in the light of any possible connection to terrorism, with the main hypothesis that such a connection, most probably, exists. Even if that connection is not noticed, belonging to the Islam community represents on its own, from the point of view of the French state, a significant factor within the context of radicalization which leads to the ultimate scenario where terrorist acts are committed. This process can be called „Islamization of criminal behavior”³⁵.

An active process of social separation – polarization, has been taking place in the French society for the past few decades, driving a wedge further between the living conditions and fate of different social categories³⁶. Somewhere around the end of 1980s and at the very beginning of 1990s, a shift occurred in the radicalization of the discourse and the spread of fear in the French society. Three dates should be mentioned here: 1989 was when the first affair broke out – „the Muslim headscarf” (*foulard islamique*); 1990 gave birth to what is known as an urban unrest (*émeutes urbaines*), a phrase which spread fear from the „Americanization” of the French society, such as the presence of ghettos, street gangs, drug-deals and omnipresence of firearms; and last, but not least, 1991 was when, due to the first Gulf War, fear from population which would soon be labeled as Arab-Muslim, among which some create the illusion of anti-French feelings, was amplified. These three events resonated with the whole French society, so much so that even the residents of the suburbs (*banlieues*) (economically depressed neighborhoods) gained the reputation of being dangerous³⁷. These fears, under the influence of the international context, have not stopped deepening in the following 15 years, thus pure Islamophobia, which the said population understood directly and which could have been understood as the

34 D'S. Amato /2019/: Islamization of criminal behaviour: The path to terrorism? Terrorist threat and crime in French counterterrorism policy-formulation, *European Journal of Criminology*, n° 3, vol. 16, p 341.

35 D'S. Amato: *ibid.*, p. 342.

36 M. Filipović /2018/: *Društveni žigovi – sociološki eseji*, Beograd, p. 85.

37 L. Mucchielli /2011/: *L'invention de la violence: Des peurs, des chiffres et des faits*, Paris, p. 97.

victim of global racism, made a return³⁸. Amato points out that there are two specific domestic hubs of radicalization that are predominantly discussed: prisons and *banlieues* as spaces of social exclusion and marginalization³⁹. Simultaneously with the development of marginalization within *banlieues* some young people turned to religion in hope that it would support their identity affirmation and be a source of individual and collective dignity. Within the new international context, this move backfired, causing them to seem suspicious and get rejected by the rest of the society⁴⁰. Any geopolitical or social event involving persons of Arabic or Muslim background inevitably triggers stigmatising comments on Islam and its place in France as if all Muslims formed a distinct and homogeneous community⁴¹.

3. FEAR OF MODERN TERRORISM

War against terrorism fueled the climate of fear which, on its own, undermines our freedom⁴². Living in constant fear has a self-limiting effect on people, so further particular civil rights limitations imposed by officials externally are unnecessary, because individuals suspend their own rights out of fear. The battle against the cause of fear, itself, gives birth to fear, but that means that, in principle, the occurrence of political freedom negation implies life without fear⁴³. Matt Clement and Vincenzo Scalia⁴⁴ point out that the climate of fear, which has been created, appears to justify the sort of suspicion and panic driving many citizens to accept a range of measures that curtail civil liberties and demonize radicalism. To achieve that goal states employ deceit, threats, and acts of violence in order to maintain control across society through fear of the consequences of challenging the government of the day. Namely, this refers to the application of „tension strategy” which certain countries, dealing with the issue of terrorism, have been using ever since the 1960s. If the public does not have reliable information about an unknown issue, it is expected that different assumptions will be made. Unknown situations usually produce fear among people⁴⁵.

The globalization of risk from terrorism and the discourse on new terrorism fit in the concept of a risky society that presented Ulrich Beck, a German sociologist. His view is that the globalization creates risks that are affecting everyone, regardless of which class they belong to. Beck considers that modern age risks are socially constructed and that, therefore, the perception of some risks is unsuitable, having in mind that their danger is augmented because of media reports, just like in the

38 L. Mucchielli: *ibid.*, p. 98.

39 D'S. Amato: *op. cit.*, p. 342.

40 L. Mucchielli: *op. cit.*, p. 97.

41 A. Bila /2017/: *Working Paper 8: Dominant Islamophobic Narratives – France*, CERS, p. 33.

42 L. Fr. H. Svensen /2008/: *Filozofija straha* [orig. Svensen L. Fr. H. /2007/: *Frykt*, Oslo], Beograd, p. 131.

43 L. Fr. H. Svensen: *ibid.*, p. 131.

44 M. Clement, V. Scalia: *op. cit.*, <https://doi.org/10.1007/s10612-020-09494-5>;

45 A. Ilić /2018/: *Media Reporting on Refugees and Related Public Opinion in Serbia* – in: *Refugees and Migrants in Law and Policy: Challenges and Opportunities for Global Civic Education* (H. Kury, S. Redo, eds.), Cham, Springer Nature, p. 145.

case of terrorism⁴⁶. Perceiving terrorism as a threat to oneself serves as perhaps the most abstract form of fear of violence, at least from the premise of it being the least likely form of violence victimization⁴⁷.

After 11 September uncontrollable risk is irredeemable and deeply engineered into all the processes that sustain life in advanced societies⁴⁸. For example, the globalization of risk from terrorist attacks after 11 September influences the lives of all people who travel by plane all over the world. The world was in shock after that even though many countries, like United Kingdom – UK, experienced terrorist attacks long before⁴⁹. However, the response of the USA was so dominant that it led to global anticipation of risk from terrorist attacks. A certain code of conduct was enforced, regardless of different circumstances which exist in some states. One of the main characteristics of risk societies is that no one is safe – absolutely everyone can be targeted, regardless of their social status⁵⁰. Media representation of terrorist acts and everyday reports lead to the globalization of fear of terrorism, which is usually associated to living and staying in cities. As a consequence, cities are perceived as uncertain areas, which then affects individuals' decision-making regarding journey planning and staying in urban environments⁵¹. Media speculation about possible terrorism immediately arose surrounding other acts of violent crime in urban area, and was quickly discarded when the violence was linked to traditional street criminals or determined to be „tragic accidents”. The assertion that „there is no evidence of terrorist involvement” accompanying „newsworthy violence” became a strangely banal component of the media lexicon⁵². The dominant discourse is that it is not a case whether a major city will be targeted but where, when and how – a situation that often requires pre-emptive anticipatory planning⁵³.

The results of individual research on fear of terrorism and perception of risk of terrorism have indicated that there are some patterns. Females report greater fear of terrorism and judge the risk of terrorism to be significantly higher than males do. This is consistent with the findings for fear of crime, but it contradicts the interpretation that women fear crime more than men due to their fear of sexual assault. Older participants were less worried about the terrorism but did not perceive the

46 U. Beck /2011/: *Svetsko rizično društvo: u potrazi za izgubljenom sigurnošću* [orig. Beck U. /2007/: *Weltrisikogesellschaft: Auf der Suche nach der verlorenen Sicherheit*, Frankfurt am Main], Novi Sad.

47 M. Näsi et al. /2020/: Crime News Consumption and Fear of Violence: The Role of Traditional Media, Social Media, and Alternative Information Sources, *Crime & Delinquency*, p. 20.

48 U. Beck /2002/: The Terrorist Threat: World Risk Society Revisited, *Theory, Culture & Society*, n° 2, vol. 19, p. 46.

49 A. Briggs, P. Berk /2006/: *Društvena istorija medija: od Gutenberga do Interneta* [orig. Briggs A., Burke P. /2005/: *A Social History of the Media*, Cambridge], Beograd, p. 436.

50 L. Fr. H. Svensen: *op. cit.*, p. 56.

51 A. Ilić, B. Banović /2018/: Urbanization of the Fear of Crime – in: vol. 1 of *Urbana bezbednost i urbani razvoj* (S. Stanarević, A. Đukić, eds.), Beograd, p. 58.

52 D. Rothe, S. L. Muzzatti /2004/: Enemies everywhere: terrorism, moral panic, and us civil society, *Critical Criminology*, vol. 12, p. 337.

53 J. Coaffee /2009/: Protecting the Urban: The Dangers of Planning for Terrorism, *Theory, Culture & Society*, n° 7–8, vol. 26, p. 344.

risk of future attacks to be lower than younger participants⁵⁴. Within the context of research on how risk of terrorism is perceived on the example of Israel, authors Keren Cohen-Louck and Inna Levy⁵⁵ determined that the reaction to danger from terrorism depends on various factors, whereby significant role have previous exposure to dangerous situations, living in continuous risk and gender. On the other hand, media reporting is one of the most influential factors when it comes to sowing fear of terrorism. Media reporting in Western countries is usually one-sided, corresponding to the characteristics of the dominant discourse on modern terrorism, which means that it is not comprehensive and complete. However, there are noticeable difference when it comes to reporting done by traditional and social, i.e. generally alternative media. Matti Näsi et al.⁵⁶ point out that findings of the research in Finland indicate that perceiving terrorism as a threat to oneself was linked with the consumption of social media and particularly alternative information sources on violent crime. Media reports that are one-sided and thus do not mention the potential motives of the perpetrators are rather counterproductive in calming down the public because focusing on both the victims' pain as well as the potential reason of the perpetrators might be a better way in limiting the undoubtedly negative psychological consequences of terrorist threat⁵⁷.

3.1. Research on how risk of terrorism is perceived in Serbia

Having in mind all mentioned aspects of discourse on modern terrorism it is important to analyze the relationship between discourse and perception of terrorism risk on the example of research conducted in Serbia, in order to open further research questions regarding the manner and intensity of the impact of global discourse on terrorism risk perception and the relationship of real and perceived risk under the influence of global discourse which is not a simple task.

A research on how risk of terrorism is perceived and fear thereof was conducted among a limited sample of third year students of the Faculty of Security Studies (106 students) in October 2019, where the test method was used. A questionnaire was used as the data collection method for the realization of this research and it consisted mostly of close-ended multiple-choice questions. The last question was open-ended, with the aim of getting a better grasp on understanding students' attitude towards the basic subject of this research. A number of close-ended multiple-choice questions were asked with the aim of gathering basic information regarding the participants' habits when following different media content is concerned, based on the hypothesis that the perception of risk of terrorism and fear thereof are influenced to the largest extent by corresponding media reporting. Among the general questions, there were some on the wider issue of violence in the society and media's

54 M. A. Nellis, J. Savage /2012/: Does Watching the News Affect Fear of Terrorism? The Importance of Media Exposure on Terrorism Fear, *Crime & Delinquency*, n° 5, vol. 58, p.762.

55 K. Cohen-Louck, I. Levi /2020/: Perception of a chronic threat of terrorism: Differences based on coping types, gender and exposure, *International Journal of Psychology*, n° 1, vol. 58, p. 121.

56 M. Näsi et al.: *op. cit.*, p. 20.

57 P. Fischer et al. /2011/: The Meaning of Collective Terrorist Threat: Understanding the Subjective Causes of Terrorism Reduces its Negative Psychological Impact, *Journal of Interpersonal Violence*, n° 7, vol. 26, p. 1442.

influence on creating the image of violent crime. Another part of the questions referred to the participants' previous victimization experience in regards to violent acts, while they also analyzed the presence of fear of violent acts in general. This part will not represent the analysis of answers to those general questions, however, it will state the results gathered from the participants' answers to the concrete questions about terrorism.

In order to gain insight into the characteristics of how terrorism is perceived by the participants who made up the sample, we asked questions that refer directly to the main subject of this research. The first question concerned the participants' attitude on the existence of danger from terrorism in the Republic of Serbia. Most of the participants, over two thirds of them (70.8%) believe that the danger from terrorism is present minimally, while one tenth of them thinks that this danger is present to a full extent (Table 1).

Table 1: risk of terrorism

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	doesn't exist	6	5,7	5,7	5,7
	exists to a lesser extent	75	70,8	70,8	76,4
	exists to a greater extent	14	13,2	13,2	89,6
	completely exists	11	10,4	10,4	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

The aim of the following question was to determine the scope of fear of terrorist attacks which could occur in Serbia. Over a half of the participants stated that they were not afraid, but rather worried, while a small number of them (3.8%) admitted to being afraid (Table 2).

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	not frightened	45	42,5	42,5	42,5
	not frightened but worried	57	53,8	53,8	96,2
	Frightened	4	3,8	3,8	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

Table 2: fear of terrorism

Participants' attitudes on basic characteristics of media's reporting on terrorism are divided. Slightly less than one third of the participants (30.2%) deem that media's reporting on terrorism is not realistic, 28.3% of them think that media di-

minish the importance of this issue, while 26.4% of them, contrary to the previous attitude, deem that media augment the issue of terrorism (Table 3).

Table 3: media's report on terrorism

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	realistic	16	15,1	15,1	15,1
	media exaggerate the problem	28	26,4	26,4	41,5
	media minimise the problem	30	28,3	28,3	69,8
	not realistic at all	32	30,2	30,2	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

As far as the correlation between the fear of terrorism and traveling is concerned, first and foremost in the context of traveling abroad, almost half of the participants of this research have stated that they are afraid whenever they go to countries with high risk of terrorist attacks (although this part refers rather to the perceived than the actual risk). One third of the participants are not afraid of traveling whatsoever, whereas it is interesting that almost every tenth of the participants has never traveled abroad (where that percentage would be higher if the countries of former Yugoslavia are not taken into account) (Table 4).

Table 4: fear of terrorism and traveling abroad

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	never	34	32,1	32,1	32,1
	only in countries where there is risk from terrorist attack	47	44,3	44,3	76,4
	only in major cities or places where are large number of people	15	14,2	14,2	90,6
	always	1	,9	,9	91,5
	not travel out of my country	9	8,5	8,5	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

Similar answers have been given to the question that made a correlation between the fear of terrorism and airplane travel, considering that in this case, as well, about a third of the participants has never developed any fears of such kind. However, the fact that almost a half of the participants (47.2%) has never traveled by plane represents a significant difference and at the same time a devastating piece of information when analyzed from the point of view of the economic position of the participants. Due to that circumstance „only” 17% of the participants fear terrorist attacks when traveling by plane, and in that sense, it was not possible to get a completely valid response to this question (Table 5).

Table 5: fear of terrorism and aeroplane travel

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	never	35	33,0	33,0	33,0
	only in countries where exist such risk	18	17,0	17,0	50,0
	always	3	2,8	2,8	52,8
	never travelled by plane	50	47,2	47,2	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

In regards to the previous question, we should highlight that any possible presence of fear of terrorism did not, to a large extent, demotivate the participants to give up traveling abroad overall, considering that over 50% of them stated that this fear never affects their decision on traveling. One third of the participants underline that fear of terrorism influences this decision sometimes and only a tiny percent of them is under such influence that affects their decision-making to a large extent or completely (Table 6).

Table 6: fear of terrorism and decision on traveling

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	never influences	61	57,5	57,5	57,5
	influences sometimes	36	34,0	34,0	91,5
	mostly influences	7	6,6	6,6	98,1
	influences always	2	1,9	1,9	100,0
	Total	106	100,0	100,0	

At the very end of this analysis of how risk of terrorism is perceived, the participants' attitude towards the issue of terrorism in the Republic of Serbia was investigated. Most of the participants have either not answered this question or indicated that they have not been given enough information based on which they could form their own attitude towards that issue. Two basic trains of thought can be noticed among the given answers. The first one refers to the attitude that there is no actual danger from terrorism in Serbia and that the potential risk is augmented in the public from time to time. On the other hand, some participants believe that there is an actual danger from terrorist attacks, connecting it usually to the situation in Kosovo and Metohija, along with the area of Sandžak and South Serbia, and believe, in that sense, that this problem is not discussed enough in public.

CONCLUSION

Thinking about perception is probably one of the most important activity today in analysis of various phenomena. On the one side is reality and on the other side is

perception of that reality. The question is what is more important? If we want to discover the real characteristics of some phenomenon we will be interested in reality and we will find sources which are reliable. Sometimes regardless of our willingness to find out the truth it is not possible because the construction of reality is stronger than reality. That is the case with modern terrorism. Specific discourse dominates perception of modern terrorism and as it was underlined a few times in this paper is largely constructed under the influence of media reporting, i.e. actions done by different subjects which have a reach in the media and use this circumstance to affect the creation of the image of terrorism at the present moment.

Dominant discourse on modern terrorism influences negatively the attempts to reach one universal definition of terrorism. In order to avoid arbitrariness in the interpretation of events and their treatment as an act of terrorism, it is necessary that the definition of terrorism be clear and universal. Although at first glance it seems indisputable how terrorism should be defined and that there is a consensus on key issues, the lack of a universal definition shows that the reality is different. In the past few decades, the terrorism is being identified as religious-based Islamic terrorism, which created the distorted image of terrorism which more fits to a constructed reality than real-life events. That kind of a perception pulls along a stereotypical observation of terrorism in all elements, especially when possible modalities of manifestation and also participants (the perpetrators and victims both) are concerned. Such imposed discourse affects the appearance of fear, and sometimes even panic, within an ordinary people.

With all this in mind, the main question is what can be done so as to demystify the phenomenon of terrorism. The answer is easy to find, demystification should be done through the media. Another way does not exist because, terrorism is not a crime which is directly visible to most people, and that means without media's assistance that process cannot be realized successfully.

REFERENCES

- Amato D'S. /2019/: Islamization of criminal behaviour: The path to terrorism? Terrorist threat and crime in French counterterrorism policy-formulation, *European Journal of Criminology*, n° 3, vol. 16, pp. 332–350.
- Beck U. /2002/: The Terrorist Threat: World Risk Society Revisited, *Theory, Culture & Society*, n° 2, vol. 19, pp. 39–55.
- Bek /2011/: *Svetsko rizično društvo: u potrazi za izgubljenom sigurnošću* [orig. Beck U. /2007/: *Weltrisikogesellschaft: Auf der Suche nach der verlorenen Sicherheit*, Frankfurt am Main], Novi Sad, Akademska knjiga.
- Bila A. /2017/: *Working Paper 8: Dominant Islamophobic Narratives – France*, CERS.
- Bordbar A., Mohammadi S., Parashi P., Butenko V. /2020/: Globalization and Islamophobia: Critical View at Globalization's Impact on Expansion of Islamophobia, *Journal of Politics and Law*, n° 4, vol. 13, pp. 72–80.
- Brigs A., Berk P. /2006/: *Društvena istorija medija: od Gutenberga do Interneta* [orig. Briggs A., Burke P. /2005/: *A Social History of the Media*, Cambridge], Beograd, CLIO.
- Carrabine E., Cox P., Lee M., Plummer K., South N. /2009/: *Criminology: A sociological introduction*, Abingdon, Routledge.

- Clement M., Scalia V. /2020/: The Strategy of Tension: Understanding State Labeling Processes and Double-Binds, *Critical Criminology*, <https://doi.org/10.1007/s10612-020-09494-5>;
- Coaffee J. /2009/: Protecting the Urban: The Dangers of Planning for Terrorism, *Theory, Culture & Society*, n° 7–8, vol. 26, pp. 343–355.
- Cohen-Louck K., Levy I. /2020/: Risk Perception of a chronic threat of terrorism: Differences based on coping types, gender and exposure, *International Journal of Psychology*, n° 1, vol. 58, pp. 115–122.
- Filipović M. /2018/: *Društveni žigovi – sociološki eseji*, Beograd, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Izdavači centar (ICF).
- Fischer P., Postmes T., Koeppel J., Conway L., Fredriksson T. /2011/: The Meaning of Collective Terrorist Threat: Understanding the Subjective Causes of Terrorism Reduces its Negative Psychological Impact, *Journal of Interpersonal Violence*, n°7, vol. 26, pp. 1432–1445.
- Hasisi B., Margalioth Y., Johnathan-Zamir T., Perry G., Zamir R., Haviv N. /2020/: Mitigating the consequences of invasive security practices: a quasi-experiment in an international airport, *Journal of Experimental Criminology*, <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09424-z>.
- Ignjatović Đ. /2019/: *Kriminologija*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ilić A. /2017/: *Mediji i kriminalitet-kriminološki aspekti*, doctoral dissertation defended at Faculty of Law, University of Belgrade, Beograd.
- Ilić A. /2018/: Media Reporting on Refugees and Related Public Opinion in Serbia – in: *Refugees and Migrants in Law and Policy: Challenges and Opportunities for Global Civic Education* (Kury H., Redo S., eds.), Cham, Springer Nature, pp. 137–161.
- Ilić A., Banović B. /2018/: Urbanization of the Fear of Crime – in: vol. 1 of *Urbana bezbednost i urbani razvoj* (Stanarević S., Đukić A., eds.), Beograd, Čigoja štampa, pp. 51–66.
- Kaufman S. B., Niner H. /2019/: Muslim Victimization in the Contemporary US: Clarifying the Racialization Thesis, *Critical Criminology*, vol. 27, pp. 485–502.
- Kleemans E. R. /2008/: Terrorism, Organised Crime and European Criminology, *European Journal of Criminology*, n° 1, vol. 5, pp. 5–12.
- Köhalmi L. /2016/: Terrorism and human rights, *Journal of Eastern-European Criminal Law*, vol. 1, pp. 159–165.
- La Free G., Dugan L. /2009/: Research on Terrorism and Countering Terrorism, *Crime & Justice: A Review of Research*, vol. 38, pp. 413–478.
- Maluf A. /2016/: *Ubilački identiteti* [orig. Maalouf A. /1998/: *Les Identités meurtrières*], Beograd, Laguna.
- McMullan L. J. /2006/: News, Truth, and the Recognition of Corporate Crime, *Revue canadienne de criminologie et de justice pénale*, n° 2, vol. 48, pp. 905 – 939.
- Mucchielli L. /2011/: *L'invention de la violence: Des peurs, des chiffres et des faits*, Paris, Librairie Arthème Fayard.
- Mythen G., Walklate J. /2006/: Communicating the terrorist risk: Harnessing a culture of fear? *Crime, Media, Culture*, n° 2, vol. 2, pp. 123–142.
- Näsi M., Tanskanen M., Kivivuori J., Haara P., Reunanen E. /2020/: Crime News Consumption and Fear of Violence: The Role of Traditional Media, Social Media, and Alternative Information Sources, *Crime & Delinquency*, pp. 1–27.
- Nellis M. A., Savage J. /2012/: Does Watching the News Affect Fear of Terrorism? The Importance of Media Exposure on Terrorism Fear, *Crime & Delinquency*, n° 5, vol. 58, pp. 748–768.

- Oswald D. L. /2005/: Understanding Anti-Arab Reactions Post-9/11: The Role Of Threats, Social Categories, and Personal Ideologies, *Journal of Applied Social Psychology*, n° 9, vol. 35, pp. 1775–1799.
- Roa O. /2017/: *Džihad i smrt* [orig. Roy O. /2016/: *Le djihad et la mort*, Paris], Novi Sad, Akademska knjiga.
- Rothe D., Muzzatti S. L. /2004/: Enemies everywhere: terrorism, moral panic, and us civil society, *Critical Criminology*, vol. 12, pp. 327–350.
- Simeunović D. /2009/: *Terorizam*, Beograd, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Svensen L. Fr. H. /2008/: *Filozofija straha* [orig. Svensen L. Fr. H. /2007/: *Frykt*, Oslo], Beograd, Geopoetika.
- Tompson K. /2003/: Moralna panika [orig. Tompson K. /1998/: *Moral Panics*], Belgrade, CLIO.
- Wilkinson P. /2005/: *International terrorism: the changing threat and the EU's response*, Chailot Paper, n° 84, Paris, Institute for Security Studies.
- Williamson H., Murphy K. /2020/: Animus toward Muslims and its association with public support for punitive counter-terrorism policies: did the Christchurch terrorist attack mitigate this association? *Journal of Experimental Criminology*, <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09450-x>.

LAWS

Krivični zakonik (Criminal Code), „Official Gazette of the RS”, n° 85/2005, 88/2005 – corrigendum, 107/2005 – corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.

INTERNET SOURCES

- BBC News*. (3 September 2021), <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-54788245>, 10. May 2021.
- Giddens A. /2005/: Scaring people may be the only way to avoid the risks of new-style terrorism, *NewStatesman*, 10 January. <https://www.newstatesman.com/node/161244>, 07. March, 2021.
- Global Terrorism Database 2018: <https://www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd> 01. July 2021.
- Global Terrorism Overview: Terrorism in 2019, <https://www.start.umd.edu/publication/global-terrorism-overview-terrorism-2019>, 10. July 2021.
- Global Terrorism Index 2020, <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf> 12. July 2021.

Aleksandra Ilić*

Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti

DISKURS SAVREMENOG TERORIZMA

REZIME

U ovom radu autor razmatra karakteristike diskursa o savremenom terorizmu. Kada je u pitanju terorizam, ljudi o njemu saznaju uglavnom preko medija. Imajući to u vidu, čini se važnim analizirati dominantni diskurs o terorizmu koji oblikuje percepciju javnosti o savremenom terorizmu na globalnom nivou. Uticaj specifične slike terorizma nije ograničen samo na građane koji žive u zemljama koje su suočene sa terorističkom pretnjom ili konkretnim napadom. Demistifikacija diskursa o savremenom terorizmu tj. proces utvrđivanja karakteristika dominantnog diskursa počinje analizom fenomenološke dimenzije savremenog terorizma, u smislu definisanja i njegovog označavanja. Poređenje starijeg, tradicionalnog pristupa u razumevanju terorizma i savremenog, otkriva neke konceptualne razlike koje bi mogle imati ozbiljne posledice u oblasti percepcije i borbe protiv terorizma. Novi pristup dobija na zamahu sa događajima od 11. septembra i formira se nakon sličnih događaja na evropskom kontinentu. U srži razumevanja savremenog terorizma je diskurs o islamskom terorizmu zasnovanom na religiji. Mnogi drugi poznati oblici terorizma su nekako postali nepotrebni, van fokusa, uprkos njihovom prisustvu širom sveta, u oblastima koje nisu deo brige zapadnog društva. S druge strane, terorizam koji privlači pažnju zapadne javnosti prenatravan je načinom medijskog izveštavanja čiji je cilj da izazove paničnu reakciju. Specifičan diskurs o savremenom terorizmu utiče na to kako ga shvata šira javnost, a posebno na stvaranje stereotipa o modernom (savremenom) teroristi i širenje straha od terorizma. Formiranje i održavanje stereotipa o savremenom terorizmu, koji naglašava ulogu islama i pripadnika islamske zajednice u planiranju i sprovođenju terorističkih akcija, stvara sve veći jaz među ljudima, posebno u zemljama pogođenim terorističkim napadima. Uticaj stereotipa je vidljiv u svakodnevnom životu, u različitim situacijama, a utiče i na ljude koji su rođeni i/ili odrasli na teritoriji zemalja pogođenih terorističkim napadom i koji su pripadnici zajednica koje su označene kao sumnjive u kontekstu terorizma. Takve osobe su *a priori* sumnjive, čak i bez ikakvih dokaza, direktnih ili indirektnih, o svom učešću u terorističkim aktivnostima. Posle 11. septembra i nekoliko terorističkih napada u Evropi, strah od terorizma je na visokom nivou u pomenutim delovima sveta, tj. ljudi koji žive u tim oblastima ili po njima putuju su pod uticajem medijskih slika terorizma. Diskurs o savremenom terorizmu takođe podrazumeva odgovarajuću percepciju rizika od terorizma. Izveštavanje medija utiče na percepciju visokog rizika pojedinih zemalja ili područja u kontekstu terorizma. Iako donošenje zaključaka o riziku od terorizma zavisi od analize koja se mora sprovesti posebno u svakoj zemlji ili regionu, i ovaj segment je pogođen procesom globalizacije, pa javnost širom sveta rizik od terorizma doživljava kao realan i konstantan. Slična situacija je i u Srbiji i u tom smislu rezultati ograničenih istraživanja o percepciji terorizma među studentskom populacijom u Srbiji, prikazani u radu, u izvesnoj meri pokazuju postojanje ovakvog globalnog uticaja.

Ključne reči: diskurs, savremeni terorizam, percepcija, stereotipi, strah.

---

* Assistant professor, alex.mag.ilic@gmail.com .
Docent, alex.mag.ilic@gmail.com .

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

УСЛОВНА ОСУДА У ДРЖАВНОМ САВЕТУ, БОЖИДАР МАРКОВИЋ Штампарија Светозара Николића, 1906

I.

Министар Правде поднео је 18 о. м. Народној Скупштини израђени предлог закона о *условној осуди*, а уз овај и мишљење Државног Савета. Државни Савет није се сложио с Министром Правде, јер налази да установу условне осуде у нас не треба заводити, чак да би она била и штетна и „да би требало предлог овај за коју годину у нас одложити”.

Како ће овај законски предлог за који дан бити предмет претресања у Народној Скупштини, то, као члан комисије који је радио како законски предлог, тако и побуде за њ, сматрам за дужност да, пре него што буде стављен на дневни ред, проговорим о мишљењу Државног Савета. Овим мојим редовима неће бити циљ да убеде Државни Савет о потреби завођења условне осуде, већ њима хоћу само то, да широј публици – у првом реду правницима – изнесем своје мишљење о томе, ко у овом сукобу има право: Министар Правде или Државни Савет.

О потреби завођења условне осуде тешко ми је убедити Државни Савет стога, што се ми у мишљењима о условној осуди у многоме разилазимо, што ми са различитог становишта посматрамо ову установу, а све ово опет долази од различитог схватања казне. Државни Савет у схватању казне стоји на *сџаријем* гледишту старе или класичне школе, по којој сваком кривичном делу мора да следује казна, која одговара величини тога кривичног дела и коју кривац *мора осејити као зло*. Циљ је казни задовољење друштва и остварење правичности, а ова тражи да сваки трпи онолико, колико је својим делом заслужио. Она дакле треба да буде правична одмазда, зло које кривац треба да трпи. Међутим, нова или позитивна школа, чије учење и ја заступам, схвата казну као заштиту правних добара. Циљ је казни за заштити правна добра, те се стога тражи, да се у поједином конкретном случају примени по врсти и обиму само она казна, која је потребна, да се њоме заштите правна добра. Према томе је само потребна казна правична. Цела нова школа тражи од државе свесну борбу противу криминалитета, и у тој борби казна се јавља као средство за сузбијање злочина. Али казна није једино и увек најбоље средство, него има и других погоднијих средстава, којима се тај циљ може постићи, па макар то средство и не представљало зло које осуђени треба да трпи. Главно је, успешно се борити противу злочина и на тај начин одржати правни поредак.

На учењу класичне школе о казни почива данашње казнено законодавство, а по њему је створен и организован и сам казнени систем. Практични резултати данашњег казног система су међутим врло рђави, јер циљ, који и класична школа у крајњој линији жели постићи, а то је: успешна борба противу злочина и одржање правог

поретка, није постигнут. Узрок томе лежи у казненом систему, који је по мишљењу представника обеју школа рђав, а нарочито у систему казне лишењем слободе, која је тако шаблонски организована, да се њоме жељени циљ никако не може постићи. За доказ овога тврђења нећу се позивати ни на једног од представника позитивне школе, већ ћу се позвати на једног од најугледнијих и најтрезвенијих представника класичне школе, коме ће Државни Савет свакако пре веровати. Лајпцишки професор Вах вели: „Казна лишењем слободе, која влада нашим казним системом не испуњава свој циљ. Систем казне лишењем слободе као и начин њеног извршења имају великих својих мана. Систем казни лишењем слободе као и *широјна йодела кривичних дела према њиховој тежини јесте једна велика званична лаж*”.

Ја се нећу овде задржавати, на излагању мана и недостатака целокупног казненог система, тако исто ни целог система казне лишењем слободе, јер о свему томе овде није реч. Него ћу се задржати само на узроку, који је изазвао завођење установе условне осуде. Тај узрок налази се у казни лишењем слободе и то у *крајковременој казни лишењем слободе*. У побудама за овај законски предлог јасно је и несумњиво доказано, да је кратковремени затвор рђав, да се њиме никако не може да утиче на сузбијање криминалитета. Ово данас зна сваки који иоле познаје књижевност Кривичног Права. И у овоме се слажу обадве школе. Али ћу ипак навести речи Ваха, да би се још боље видело, да је ово истина што сад рекох. Он вели: „Кратковремена казна лишењем слободе онаква каква је данас не само да је без вредности него је и шкодљива. Она нити застрашава, нити поправља, она квари”. Кратковременим затвором не може се постићи поправљање осуђеног, јер је кратак. За неколико дана, недеља па и месеца не може се постићи поправљање човека, који је склон чињењу кривичних дела. Њиме се такође не постиже ни застрашивање, јер не представља толико и такво зло којим би се такав кривац могао застрашити. Он је дакле бескорисан, јер се њиме никако не може да води борба противу злочина. Његова се бескорисност види нарочито још и отуда, што се примењује и према кривцима, које не треба ни поправљати ни застрашивати.

Али кратковремени затвор не само да је бескорисан него је и *шкодљив*. Његова се шкодљивост види чим се погледа на затворе у којима се издржава, и на начин на који се издржава. И сваки лаик зна, како дејствује тај затвор на непоковареног осуђеног, на човека коме је извршено кривично дело само једна епизода у његовом животу. Такви случајни кривци, налазећи се у затвору, у друштву најокорелијих злочинаца, спремају се о државном трошку, да тек постану злочинци из навике, кад из затвора изађу. Није потребно нарочито доказивати, колики је штетан утицај таквог рђавог друштва, као и утицај једном издржаног затвора.

Сем овога у побудама је несумњиво статистиком доказано, да кратковремени затвор влада свима казним системима па и нашим. Од сто осуђених на затвор само се осам осуђују на затвор дужи од једне године, 72.50% осуђује се на затвор до пет месеца, а 37.52% на затвор до петнаест дана. Из свега овога јасно изилази да је кратковремени затвор као казна са свим неподобно средство за остварење раније истакнутог задатка државе, т. ј, за свесно сузбијање криминалитета. Па кад је апсолутно доказано, да је та казна не само бескорисна него и штетна, кад је она неподобна да се њоме сузбије криминалитет, је ли онда оправдано, је ли pamетно, је ли практично, да се она и даље задржи оваква каква је само зато, што представља зло, које одговара кривичном делу, и што то зло осуђени треба да осети? Несумњиво је, да то не треба да буде разлог за задржавање овакве казне, јер је овакво њено схватање место сузбијања довело до сталног растења криминалитета.

Овакви неуспеси и рђави резултати кратковременог затвора допринели су много да се створи позитивна школа, по којој казна мора бити циљна. Она је прва отворила борбу противу кратковременог затвора, доказујући да је он бескорисан и штетан. То данас увиђа и класична школа, и обадве траже средства којима се има заменити кратковремени затвор. Тако сам Вах предлаже, да место кратковременог затвора дође новчана казна и укор у ширем обиму, као и принудан рад без затварања. Али ово данас нису више само предлози, него су многи од њих у најновијим казним законцима већ и остварени. Треба само загледати у нови италијански и норвешки а нарочито у пројекат швајцарског казног законика, па се уверити, у коликој су мери место кратковременог затвора нашла примене друга погодна средства.

Једно од погодних средстава за отклањање штетности кратковременог затвора и за сузбијање криминалитета јесте и *условна осуда*. Она почива на овој идеји: да је у свима лакшим случајевима у којима се основано држи да је оптужени непоковарен, и кад нарочито први пут излази пред суд, судијама допуштено, да извршење казне, на коју је осуђен, одложи за извесно време. Ако се за то остављено време добро владао, казна се прашта, ако се добро није владао, извршује се досуђена казна. Условном се осудом хоће да постигне двоје: прво хоће се, да се избегне, да извршењем затвора од неколико дана, недеља па и месеци осуђени, који је непоковарен или није много поковарен, о државном трошку постане злочинац из навике; и друго жели се, да се осуђеном још једаред преда његова судба у његове руке и да му се на тај начин да што јачи подстицај за добар живот.

Противу кратковременог затвора се не виче зато, што је он благ или строг, него зато, што је бескорисан и штетан. На његово место долазе многа друга средства, међу којима је и условна осуда. Она се распростире само на један мали део кратковременог затвора, она има да га замени само у случајевима, у којима би се он применио према лицу, за које суд са основом држи да је непоковарено и да ће се чак и у будуће добро владати, и које је међутим извршило једно незнатно кривично дело. Не значи, дакле, да је условна осуда једино средство, које има да замени кратковремени затвор, нити да она има да примени увек, чим је извршено кривично дело, за које се има изрећи кратки затвор. Ово треба добро утувити кад се хоће да говори о условној осуди.

Условна осуда, као и друга средства, н. пр. новчана казна, укор, принудан рад без притвора, давање јемства, условно помиловање и др., самим тим, што се јавља као угодно средство за замену кратковременог затвора, јесте угодно средство и за остварење оног истог циља, који би требао да се оствари затвором. Она је, као и сва остала средства, предложена и усвојена, стога што је подобна да се њоме, у границама њене примене, оствари задатак државе, који се састоји у сузбијању злочина. Она је заведена као подобно средство за одржање правног поретка, дакле у *интересу јравноја ѿорешка*.

Када се има на уму ово, као и све што сам до сад казао, видеће се одмах, колико је нетачно тврђење Државног Савета, у првом ставу његовог мишљења: „да је питање о примењивању, издржавању и врсти казне досуђене кривцима искрсло услед борбе између тежње за одржавањем правног поретка с једне и човечанских осећаја с друге стране”. Међу тим ко иоле зна Кривично Право, знаће и то, да је сва борба баш око примене, издржавања, врсте и мере казне како започета тако и вођена само с обзиром на правни поредак и ни на шта више. Осећаји човечности могу играти неку улогу у праву само онда, кад се кривцу може помоћи, а да од тога ни у колико не трпи правни поредак. Са осећаја човечности „да се што више олакша осуђеницима па ма и на штету неку правног поретка или општег интереса”, како вели Државни Савет, нико није тражио нити то може тражити. – Из свег излагања кратковремене казне и борбе,

која се противу ње води, јасно се види, да та борба нити је постала нити се данас води са човечанских осећаја нити стога што осуђеницима треба олакшати, већ искључиво ради правног поретка, за чије се одржање кратковремени затвор показао неподобним. Сузбијање злочина јесте побуда за тражење других средстава, а што су она у исто време и човечнија, то је свим друга ствар. И при завођењу условне осуде имао се, дакле, у виду само правни поредак, те је стога нетачно тврђење Државног Савета, да је мисао о условној осуди, условном помиловању и неодређеним осудама „искрсла у другој половини прошлога века у *користи кривца*”.

II.

И ако је мишљење Државног Савета без система изложено, ипак ћу ја изнети све важније замерке, и то најпре оне, са којих Државни Савет мисли, да не треба уопште заводити условну осуду, па за тим и оне, које су учињене појединим члановима законског предлога, и з тих замерака ће се видети: јесу ли и у колико оне основане.

1. Државни Савет на првом месту вели, да условну осуду не треба завести с тога, што „ни научари а ни законодавци не обележавају тачно и подједнако: у којим случајевима треба усвојити условну осуду”. Ову неједнакост Државни Савет опет изводи из тога што се (1) „у Енглеској дозвољава условна осуда само за дела која се *по закону казне* до две године затвора, – у Белгији само за дела до шест месеци затвора, – у Баварској, Виртенбешкој и Баденској за дела до три месеца затвора, – а у Прусској и Елзас-Лотрингији за дела до шест месеци по закону кажњива”; (2) што се „у неким државама та осуда дозвољава само за *малолетнике*, н. пр. у Енглеској а у другима и за *иунолетине*”; и (3) „што се у неким државама напослетку хоће, да условна осуда зависи од величине *досуђене* а не у закону *одређене* казне за учињено дело”. Ова неједнакост, вели Државни Савет, чини, „да и законодавци као и научари још пробају и нагађају, да ли ће и под којим условима та условна осуда, та новина добра бити”.

Све што је овде Државни Савет рекао нетачно је.

На првом месту у Баварској, Виртенбергу, Прусској, Саксонској и другим немачким државама и не постоји установа условне осуде, већ нешто друго, што је слично условној осуди. То друго јесте *условно помиловање*, које није уређено законом, већ административним путем, на основу краљеве наредбе или расписа Министра Правде. Стога условно помиловање није требало ни мешати са условном осудом. Тако исто је нетачно, да то, што се у Енглеској допушта условна осуда само за дела, која се по закону казне до две године затвора, ствара неку неједнакост. У Енглеској се истина допушта условна осуда према запрећеној казни, али тако другачије не може ни да буде, јер је Енглеска усвојила сасвим другачији систем условне осуде, него што је систем, који се налази у свима континенталним државама. У Енглеској се и не изриче казна, него се одлаже *осуда*, и онда мора за то одлагање бити меродавна запрећена казна, јер изречене и нема. Међутим нетачно је, да се и у Белгији допушта условна осуда за дела која су *по закону кажњива* до шест месеца, већ за дела, за која *изречена* казна не прелази шест месеци. Нетачно је чак и за све наведене немачке државе, јер се тамо и условно помиловање допушта према изреченој а не запрећеној казни.

На другом месту нетачно је, да се у Енглеској условна осуда допушта само за малолетнике, а у другим државама и за пунолетнике. У свима државама, па и у Енглеској, допушта се условна осуда како за малолетнике тако и за пунолетне. У Енглеској се условна осуда може изрећи на основу „Common Law”, „Summary Jurisdiction Act” од 1879 или „Probation of First Offenders Act” од 1897. На основу првог и трећег

закона условна се осуда допушта и за малолетне и за пунолетне, а на основу другог само за малолетне до 16 година.

Најзад нетачно је, да негде условна осуда зависи од величине *досуђене* а негде од *зајређене* казне. У свима законима енглеско-америчког система мора она зависити од запређене казне, а у свима законима белгијско-француског система без изузетка зависи она од досуђене казне. Због малог простора не могу ово поткрепљавати одредбама из појединих закона, који су преда мном, али је то тачно.

Као што се види, Државни Савет није могао да докаже неједнакост нити да „законодавци и научари још пробају и нагађају”. Па чак и кад би било ових неједнакости, зар то значи, да мисао о условној осуди још није одређена? Зар се може и замислити, да једна оваква социјална установа може и бити униформисана, и да се у свима државама предвиђају исти случајеви и на исти начин? Идеја, на којој почива условна осуда, апсолутно је иста у законима свих држава. Разлике има само у небитним елементима, који се регулишу с обзиром на схватање и потребе појединих народа. Из овога се види, да је тако исто нетачно и тврђење Државног Савета, „да је доиста у предлог скупљено све што се где нашло, него се то „све” скупило пре него што је израђен предлог, па се то „све” добро проучило, цео се тај материјал сварио, и унело се у предлог само оно, што се држало да је за нас најбоље. У осталом побуде су јасно образложили сваку одредбу: зашто је баш таква. Предлог је рађен с обзиром на наше а не на туђе прилике.

2. Да би показао неоснованост условне осуде, Државни Савет вели: „писци неки тврде, да је несумњиво доказано, да се у германским државама *саг већ ређе досуђује* та условна осуда, него ли раније”. – Раније сам казао да Немачка нема условну осуду већ условно помиловање, које није требало ни узимати у обзир. Али кад је већ Државни Савет ово употребио као разлог противу условне осуде, онда је требао да каже и то, зашто се сад мање досуђује условно помиловање. То ћу учинити ја. Условно помиловање се мање примењује стога, што је показало рђаве резултате. Ови рђави резултати опет дошли су отуда, што се условно помиловање по правилу, 82%, даје малолетницима, а оно, као год и условна осуда, много слабије дејство има према малолетницима него према пунолетницима. Јер малолетник, ако за време одлагања казне није под нарочитим надзором, услед младичког или дечачког живог духа као и услед лакомислености није у стању добро да схвати значај изречене осуде и много пре заборави на опомену, док је пунолетник свега свестан и одложена га казна стално подсећа на дело, које је учинио и на последице које ће га постићи, ако још једаред згреши.

3. Трећи разлог Државног Савета противу условне осуде јесте (1) што „по егоистичкој природи људској судећи, условна осуда пре може да буде мотив за даље чињење него за нечињење нових кривичних дела”, и (2) што статистиком није утврђено, „да се услед условне осуде мање чине извесна кривична дела но пре ње,” него да је напротив утврђено, да број кривичних дела расте, „па се мора узети да и број омањих кривичних дела на које се та условна осуда примењује, расте а не смањује.”

И једно и друго представља просто и голо тврђење без икаквих доказа. Кад је Државни Савет ово узео за разлог противу условне осуде, онда ми изгледа, да није хтео, јер ми је тешко рећи да није могао, разумети, шта је условна осуда и шта се њоме може постићи.

Кад Државни Савет вели, да није доказано „да се услед условне осуде мање чине извесна кривична дела но пре ње,” то из тога изилази, да он сматра, да би условна осуда, кад би то добра установа била, требала уопште да спречи извршење тих „извесних” кривичних дела, т. ј. да је она једино средство за сузбијање тог ситног криминали-

тета. Међутим тако схватање условне осуде је нетачно. Ја сам раније нарочито нагласио, да има више срестава, којима се може заменити штетни кратковремени затвор, па по томе и сузбијати растење криминалитета, као и то да је условна осуда само једно од тих срестава, које има да замени само један део кратковременог затвора. Стога се никако не може тврдити, да установа условне осуде није добра ако број омањих кривичних дела расте. Из наведених речи Државног Савета изилази даље, да се условна осуда примењује на мања дела, да се дакле на *кривично дело* гледа кад се хоће условна осуда да примени. И то је нетачно. Овакво нетачно схватање условне осуде и довело је Државни Савет до нетачних закључака. Не гледа се на дело, него на *лице*, које је *што* незнатно дело извршило. Кад суд изрекне кратковремени затвор кривцу, који је извршио незнатно кривично дело, и нађе, да је *шај кривац* непокварен и да се са основом може држати, да ће се у будуће добро владати, онда према *шома кривцу* примењује условну осуду а не према томе делу. То значи, да се условна осуда не примењује на један велики број незнатних кривичних дела, која су извршила лица, за која суд не може са основом да држи, да су непокварена. Ово је најбољи доказ да се гледа на кривца који је дело извршио, а не само на дело.

Да Државни Савет одиста рђаво схвата условну осуду, види се још из тога, што он каже, кад је утврђено, „да и после примене условне осуде расте у опште број кривичних дела, онда се мора узети да и број тих омањих многобројних кривичних дела, на која се та условна осуда примењује, расте а не смањује се”. Овакав закључак је и сувише произвољан. Зар је условна осуда крива што криминалитет у опште расте, што расте и онај криминалитет на који се она и не распостире? Зар од ње очекивати, да сузбије растење броја кривичних дела уопште? Зар је то логички закључак: кад расте криминалитет на који се условна осуда и не распостире, онда сигурно расте и онај на који се она распостире?! Нелогичност оваквог закључка јасна је и не треба је нарочито доказивати.

Не знам из чега и по чему Државни Савет тврди, да „по егоистичкој природи људској судећи условна осуда пре може да буде мотив за даље чињење него ли за нечињење нових кривичних дела”. Како ово тврђење ничим није образложено и доказано, ја га и после дужег размишљања нисам могао схватити. Кад се условна осуда разуме онако, како се она мора разумети, онда је оно и апсурдно. Ја не могу да схватим, да једном честитом човеку, или чак и човеку, за кога се с основом држи да је непокварен, који је извршио кривично дело из нехата, случајно, из лакомислености, под многим олакшавним околностима и т. д. буде мотив за даље чињење кривичних дела баш то, што је суд узео у обзир тај нехат, случајност, лакомисленост и т. д. и због тога му одложио извршење казне па после и казну опростио. И природније је и логичније је, да баш то одлагање извршења казне код таквог осуђеног буде мотив, да више никад ни таква дела не чини, а камо ли тежа. Која је и каква је то „егоистична природа људска” Државни Савет је оставио необјашњено.

Државни Савет даље вели: „Могућно је да су се условно осуђени и поправљали, али то још није доказ, да се они не би можда још и пре и боље поправили, да нису условно него редовно осуђени и казну издржали за прву кривицу”. Државни Савет дакле не верује у штетно дејство кратковременог затвора. Он тврди нешто, што више нико у Кривичном Праву не тврди. Кратковремени затвор не може да поправи онога, коме је поправљање потребно, јер је кратак и недовољан за то. После тога, Државни Савет заборавља да код условне осуде у највише случајева није реч о кривцима, које треба поправљати, и зашто онда да ти кривци иду у затвор и тамо се излажу његовом штетном дејству?

4. Као даљи разлог са кога се условна осуда не може правдати, Државни Савет наводи то, „што би се стварала њеном применом нека неједнакост, коју народ не би правилно схватио и ценио особито ако би условна осуда зависила од величине *gосуђе*-не а не законом одређене казне, те би се тако и мржња међу грађанима изазвала”.

Кад се има на уму, шта је условна осуда, зашто се заводи и на које случајеве треба да се примени, одмах ће се видети, да се њеном применом не ствара никаква неједнакост, нити се може створити мржња међу грађанима. Никад се грађани неће бунити, што је одложено извршење казне човеку, који међу њима важи као честит и за кога сви знају, да је то кривично дело извршио или случајно или из нехата или у изазваном стању. После тога и условна осуда преставља неку казну. За грађане ће у таквим случајевима бити и то доста, што је суд нашао, да је оптужени крив, што га је осудио на казну и што има изврсно време да живи под претњом, да се та казна може још и извршити. Француски извештаји показују, да је баш народ врло добро примио установу условне осуде, па ће то исто бити случај и с нашим народом, ако се само правилно схвати и примењује.

5. Условну осуду по мишљењу Државног Савета не треба усвојити и стога „што би могло бити и честих и великих злоупотреба; нпр. раније већ осуђени и кажњени потплати неког до тада честите прошлости, те овај за њ учини кривично дело, не бојећи се казне, јер зна да ће условно осуђен бити”.

За свакога ко зна шта је условна осуда, неоснованост ове замерке најбоље показује наведени пример Државног Савета, стога о овој замерци нећу ни да говорим.

6. „Редак је приватни тужилац, који би се условном осудом кривчевом задовољио”, вели Државни Савет у својим предбама. Ја опет држим, да не би и један приватан тужилац био, који не би био задовољан, јер нема разлога да не буде задовољан. Приватни тужилац, који се увери да је извршено кривично дело случајност или резултат несрећног стицаја прилика, увек ће се брзо помирити. Како су у највише случајева у питању незнатна кривична дела, то приватни тужилац више рачуна на накнаду трошкова, који му се и код условне осуде досуђује, него на оно неколико дана или недеља затвора. Ако се који случај незадовољства и деси, то не значи, да због тога треба одбацити целу установу, која има да послужи вишим интересима, него што су интереси по неког приватног тужиоца.

7. Као разлог условне осуде Државни Савет наводи и то, што би условно осуђени своју „казну претварањем својим изигравао”. – Ово може да буде, али само по изузетку. Суд одлаже извршење казне лицима, за која с основном држи да су непокварена и да ће се доцније добро владати. У томе се може и преварити, али то никако није разлог за војевање противу условне осуде.

8. Државни Савет мисли, да су узрок завођењу установе условне осуде рђави казнени заводи, па онда вели да је логичније те заводе поправити, што „није ни тешко ни скупо”, него ли са тога разлога заводити условну осуду и „кривце без казне пуштати”.

Кад се тврди, да су условну осуду проузроковали рђави казнени заводи, онда то значи, да се сама ствар у основи не познаје. Нису само казнени заводи изазвали потребу завођења условне осуде, већ бескорисност и штетност кратковременог затвора. А ове мане кратковременог затвора опет не долазе само од начина на који се он обично извршује, већ на првом месту и поглавито отуда, што је кратковремени затвор по себи *рђаво казнено сресиво*. Да је ово тврђење тачно, најбоље доказује то, што се у свима државама без изузетка, и поред различитог начина извршења те казне, на исти начин и у истој мери јасно показала не само бесциљност него и штетност кратковре-

меног затвора. Белгија може послужити као најбољи доказ за ово тврђење. Тамо се по закону од 4 марта 1870 свака казна лишењем слободе до десет година издржава у хелији. Она је подигла и потпуно уредила све казнене заводе по строгом хелиском систему, па се и тамо кратковремени затвор показао бесциљан и рђав као год и у другим државама, и то је баш био разлог да Белгија прва на континенту заведе установу условне осуде. Јасно је, дакле, да казнени заводи нису узрок завођењу условне осуде.

Све што се казним заводом, уређеним по строго хелиском систему, може постићи, кад је у питању кратковремени затвор, јесте само спречавање кварења непоковареног осуђеног и ништа више. Међутим поправљање се њиме не може постићи, јер да се осуђени морално подигне, потребно је дуже време него што је затвор од неколико дана или недеља. И застрашујуће дејство је илузорно, јер ма колико тај затвор био строг, ипак не преставља толико зло, којим се може покварени злочинац застрашити. Чак кад би се и могло кратковременим затвором постићи застрашивање неких криваца, ипак не би требало само због тога чинити толике издатке, колики су потребни за одржавање једног таквог завода, нарочито кад има бољих срестава, која стоје на расположењу. А може се тек мислити, колико је кратковремени затвор бесциљан, кад су у питању непоковарени кривци, које нити треба поправљати нити застрашавати. Држим, да се из овога јасно види, шта је изазвало потребу завођења установе условне осуде.

Све до сад речено вреди и за Србију. Не значи, дакле, да ће кратковремени затвор бити користан и добар, ако се у Србији поправе и уреде казнени заводи, као што то мисли Државни Савет, јер ће он и тада бити бесциљан и бескорисан, – њиме се ни тада не може постићи поправљање и застрашивање. Сем тога нетачно је, да је уређење казних завода лака и јевтина ствар. Србија не може имати уређене казнене заводе само зато, што то кошта онолико, колико она апсолутно не може да да. Србија данас има 3363 лица у казним заводима, а у пројекту је да се подигне, и једва ће се моћи подићи, само један завод за 1000 лица. Остаје дакле 2363 лица да и даље издржава казну у старим казним заводима. Да би се само постигло то, да се непоковарени кривци не заразе рђавим друштвом у затворима потребно би било, сем тих великих казнионица, подићи и мање у сваком округу по строгом хелијском систему, у којима би се издржавао кратки затвор. Сви ти заводи коштали би Србију најмање петнаест милиона динара. Ово је дакле немогуће учинити а и кад би било могуће, била би штета учинити толике издатке само за то, да лице, осуђено на неколико дана или недеља затвора, осети то као зло.

Па кад се сви наши казнени заводи не могу уредити, онда је то доказ више, да је кратковремени затвор у нас не само бесциљан и бескорисан него и штетан, а ово је опет разлог више, да условну осуду, као средство за отклањање те штетности, треба што пре завести.

Државни Савет мисли, да је главно то, да кривац не остане без казне, па ма где и ма на који начин он ту казну издржавао. Он заборавља, да условна осуда није опрштај казне, него *осуда на казну*. Тако исто, да условно осуђени душевно трпи и да то трпљење преставља зло, казну. Зашто се мора неко баш затварањем да казни? Зар одмаздена правичност тражи, да једно непоковарено лице, које је први пут осуђено, пошљемо у наше затворе, одакле ће изаћи као злочинац из навике?

9. Као последњи општи разлог Државног Савета јесте, да „с погледом на наше укупне државне и народне прилике а особито с погледом на темпераменат народни и културни ступањ наш, – и напослетку с погледом на могуће злоупотребе и незаконите утицаје...” не треба заводити условну осуду.

Све ово не може никако да послужи као основан разлог противу условне осуде, јер представља голо и произвољно тврђење. У науци се никако не примају проста тврђења без икаквих доказа и ближег образложења. Које су то „државне и народне прилике?”. Какав је то „темпераменат народни и културни ступањ наш?”. Какве су то „злоупотребе и незаконити утицаји?”. Све док се ово и не докаже, остаје као да није ни речено.

Државни Савет држећи, да је успео својим разлозима да докаже штетност и бескорисност установе условне осуде, овако закључује: ако усвојимо ову установу, то би значило „да више из *йросііоі йодражавања* неког идемо за новинама још довољно *не-йроцењеним*, него ли што то права потреба захтева”. Као год што су сви разлози Државног Савета без изузетка били нетачни, тако је исто и овај његов закључак нетачан. Ни на крају Државни Савет није могао да увиди потребу условне осуде. Он даље мисли, кад је ова установа за њега новина и кад је он не схвата, да је она онда и за сваког другог новина. Рђаво Државни Савет мисли, да је жеља за подражавањем била разлог за изразу овог законског предлога. Не, није то био разлог. Разлог лежи у потреби за побољшањем нашег правосуђа. Ни Министар Правде ни ја нећемо револуцију, већ еволуцију, реформу нашег застарелог законодавства.

Убеђен, да је постигао успех својим мишљењем, Државни Савет исто завршава једном шалом, па чак и посмехом. Он ту вели, ако би се овај предлог усвојио, зашто се онда не би поднео и усвојио, и предлог за неодређене осуде, које су по мишљењу Државног Савета одавно пропале у науци и у пракси. – Не знам, што је требало Државном Савету да овде уноси и питање о неодређеним осудама, кад оно с условном осудом нема везе. То није требао да чини стога, што оно неколико редака, написаних о неодређеним казним осудама, јасно показују, да Државни Савет ни то питање не разуме. Ја на првом месту не могу да се упуштам у расправљање овога питања из многих обзира, за тим због малог простора и најзад што њему није место овде, иначе би ми било врло лако доказати Државном Савету, да науке има и после 1878 године (конгрес у Штокхолму) као и то, да питање о неодређеним казним осудама – *indeterminante sentences* – није пропало ни у науци ни у пракси, јер у науци данас има јаким својих заступника, а у Сједињеним Државама Северне Америке успешно је чак и изведена.

III.

Као год што су неосноване замерке, учињене уопште установи условне осуде, тако су исто неосноване и замерке учињене појединим члановима законског предлога. Те замерке чак показују, да Државни Савет поједине чланове није разумео. Далеко би ме одвело, ако би се дуж задржао и на овим замеркама, учињеним појединим члановима, стога ћу се ја само са неколико речи дотаћи неких од њих, да би се видело, да је истина ово што сад рекох.

1. Код члана 1. Државни Савет замера, зашто да се условна осуда примењује према досуђеној а не запређеној казни „као у Енглеској, Белгији и т. д.” Државни Савет се буну противу тога, јер би се тада и према злочинима и према кривичним делима ма какве природе била могла применити условна осуда.

Нетачност прве реченице несумњиво је доказана раније, кад је било речи о општим замеркама под 1. У свима законима француско белгијског система без изузетка не гледа се на дело него на досуђену казну, према томе може бити дело ма које и ма какве природе. Па баш то, што неко и за иначе тешко кривично дело може бити осуђен на

казну до године дана затвора – показује, да имамо посла са непоквареним или мало поквареним кривцем, да он није или није у великој мери штетан по друштво. Ја понављам: није у питању дело, него кривац, који је то дело извршио. Је ли то одмаздена правичност, што су наши судови пре неку годину осудили једног човека, који је једне хладне јануарске ноћи украо из општинског коша врећу кукуруза, да исхрани децу и себе? Зар тај не треба да ости благодет условне осуде само за то, што је он извршио опасну крађу, а опасна крађа је злочин, прљаво дело, а по мишљењу Државног Савета за прљави дела не треба допуштати одлагање извршења казне. Таквих случајева може да буде и код других злочина и прљавих дела.

2. Државни Савет вели, да је поднети предлог усвојио у „главном француско-белгијски систем условне осуде, али да је у неколико чланом 3 усвојен и енглеско-амерички. Овакав закључак могао се извести из неразумевања члана 3, јер цео предлог ни у једном члану није усвојио енглеско-амерички систем. Члан 3 предвиђа нарочити случај у коме се има опозвати одлагање извршења изречене казне затвора. По томе члану одлагање извршења казне има се опозвати и тада, ако се противу условно осуђенога у року одлагања поведе истрага због кривичног дела, које је овај извршио *пре* доношења условне осуде. Тим чланом се детаљно регулише овај случај. То ново откривено кривично дело има само да буде предмет извиђања на главном претресу, и при пресуђењу његовом има се узети у обзир и она казна, чије је извршење одложено ранијом условном осудом, т. ј. врши се срачунавање између те казне и казне, која се има изрећи за ово ново дело. Тако се има разумети наређење чл. 3, које гласи: „у том случају изрећи ће се за обадва кривична дела једна казна према одредби § 69 к. 3.”

3. Државни Савет није разумео ни чл. 5., који је сасвим јасан. Он наређује, да не извршење одложене казне не утиче на дејство споредних казни и неспособности. То значи, да се у року, који је суд одредио, обуставља само извршење главне а не и споредне казне и неспособности. Ове дакле теку и за то време, као н. пр. губитак грађанске части. Изузетак од споредних казни чини само полицијски надзор, т. ј. он не тече за време одлагања. Тај изузетак не треба предвиђати законом, јер се он по себи разуме, кад се зна шта је полицијски надзор и његова природа. То је уосталом у побудама јасно образложено.

4. Државни Савет код чл. 1. вели, да се не зна, „да ли суд може условну осуду одложити на *дуже* време, него ли што би кривица и пресуда изречена по закону застарела” – Све се ово зна и све је ово предвиђено чл. 6, који је јасан и који гласи: „застарелост пресуде не тече за време одложеног извршења казне.”

* * *

Да завршим.

Условна осуда је несумњиво врло корисна установа. Њу је изазвала потреба, она је врло погодно средство за замену кратковременог затвора, који је и бескорисан и штетан. Условна осуда је заведена у интересу правног поретка, јер се јавља као погодно средство за сузбијање криминалитета. Али се њома може то постићи само тако, ако се буде правилно схватала, ако се буде знала идеја на којој она почива и ако се буде знало шта се њома жели постићи.

Она више у науци није спорно питање, јер је озакоњена готово у свима културнијим државама, она је данас својина целог света. Она више није само захтев Криминалне Политике, него је њен остварени захтев. Сваким даном све више и више је усвајају разни законодавци, и то баш доказује да се од ње могу очекивати само добри

результати. У државама у којима постоји већ више од једне деценије, као у Белгији и Француској, она је несумњиво показала добре резултате. У побудама је то и статистичким подацима утврђено. Као несумњиво добру и корисну установу најновији законодавци уносе је у казнени законик. Тако су је нови норвешки казнени законик и пројекат швајцарског казног законика унели у законик као установу, која има стално да остане.

Условна осуда и код нас може дати добре резултате. Ти резултати зависиће од наших судова, који ће је примењивати. Они треба да схвате суштину ове установе, што је у осталом врло лако, и добри ће се резултати показати. Кад је добро схвате, наше ће је судије и правилно примењивати, јер условна осуда јесте проста одлука, за чије се доношење не тражи нека нарочита спрема. Сваки иоле образован човек, а судија још пре, може решити питање, да ли оптуженога треба поштедети од казне за то, што је у изгледу, да ће се добро владати. Закон даје упуства судији, како треба да ради, али га не везује, већ оставља његовој оцени.

Али погрешно би било, ако би неко од условне осуде очекивао много, ако би очекивао да кривичних дела нестане. Условна се осуда распростире само на један део кратковременог затвора, она је само једно средство, којим се он има заменити, и стога може само у толико сузбијати криминалитет у колико се и примењује.

Тако исто не треба очекивати, да ће с њеном применом одмах из почетка да иде глатко. Биће из почетка и неједнаког примењивања, па и погрешака, као што их је и свуда било, али то никако не значи, да уопште не треба почети. Какве ће резултате ова установа показати у многоме зависи и од Министра Правде. Он никако не може сматрати, да је са доношењем закона све свршено. Он тек од тада има да се стара за његово извршење и да добро пази на његову примену. Нарочито има да пази на тачно вођење статистике и да ову по службеној дужности саопштава свима судовима. Треба дакле да бди над применом закона, и кад сваки тако буде радио, добри резултати морају се показати.

Министар Правде подносећи овај законски предлог Народној Скупштини испунио је своју дужност, а Народна Скупштина, усвајајући га, учиниће једно добро дело, па макар Државни Савет и даље био противног мишљења.

IN MEMORIAM

MIROSLAV ĐORĐEVIĆ (1926–2021)

U novembru nas je zatekla tužna vest da nas je napustio naš dragi profesor Miroslav Đorđević. Miroslav Đorđević je rođen 26. februara 1926. godine u Beogradu. Na Pravnom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1950. godine, a na istom fakultetu je i doktorirao 1963. godine, sa temom „Krivična odgovornost pravnih lica za privredne prestupe”. U Luksemburgu je studirao na Međunarodnom fakultetu za uporedno pravo 1959. i 1960. godine. Svoj karijerni put na Pravnom fakultetu počeo je 1952. godine kao poslediplomac i stipendista u zvanju mlađeg pravnog referenta. Asistent na predmetu Krivično pravo postaje 1955. godine, docent 1964., vanredni profesor 1969., a redovni profesor je od 1978. godine.

Prof. Đorđević je vršio najvažnije funkcije na Pravnom fakultetu i Univerzitetu u Beogradu. Bio je dekan Fakulteta od 1979. do 1981. godine, šef Katedre za krivične nauke i predsednik i član različitih komisija i stručnih tela na Fakultetu i Univerzitetu. Bio je i upravnik Odeljenja Pravnog fakulteta u Beogradu u tadašnjem T. Užicu. Jednom rečju, prof. Miroslav Đorđević je bio jedan od vodećih krivičara u SFRJ. Bio je rado viđen gost na stručnim savetovanjima i držao predavanja ne samo na vodećim fakultetima u našoj zemlji već i na mnogim stranim univerzitetima (Sorboni, Moskvi, Varšavi, Pragu, Budimpešti itd.). Imao je nacionalne referate na brojnim međunarodnim skupovima u Evropi i svetu, od kojih se izdvajaju učešća na kongresima Međunarodnog udruženja za kriminologiju, Međunarodnog udruženja za krivično pravo i Međunarodnog udruženja za uporedno pravo.

Prof. Đorđević je obavljao dužnosti na društveno-političkom planu u SFRJ najvišeg ranga. Bio je predsednik Saveznog stručnog saveta za pravosuđe i član Republičkog komiteta za zakonodavstvo SR Srbije. Učestvovao je kao član komisija za izradu brojnih propisa, od kojih se izdvaja učešće u komisiji za izradu: Krivičnog zakona SFRJ, (i dalje važećeg) Zakona o privrednim prestupima i amandmana na Ustav SR Srbije za pitanja pravosuđa, ustavnog sudstva, ustavnosti i zakonitosti. U mnogim radnim telima (npr. za izradu novog Krivičnog zakona Republike Srbije) je obavljao i dužnost predsednika komisije.

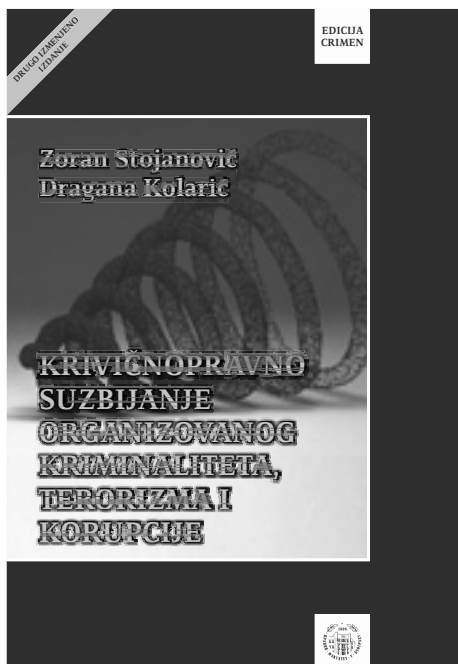
Miroslav Đorđević je bio član redakcija naših najznačajnijih časopisa iz oblasti krivičnih nauka (*Anali Pravnog fakulteta, Jugoslovenske revije za kriminologiju i krivično pravo, Zbornika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* itd.). Bio je i domaći član izdavačkog saveta časopisa *Crimen*. Profesor je bio i dugogodišnji član uprave i predsednik Udruženja za krivično pravo i kriminologiju SR Srbije. Časopisi *Crimen* i *Revija za kriminologiju i krivično pravo* su 2016. godine prof. Đorđeviću posvetili svečanik kojim je obeležena devedesetogodišnjica njegovog života.

Prof. Miroslav Đorđević je autor velikog broja knjiga i članaka iz oblasti kaznenog prava. Najveći trag ostavio je u materiji kaznene odgovornosti pravnih lica, čiji je utemeljivač u našoj nauci. To je naročito zanimljivo imajući u vidu da je ova problematika u svetskoj literaturi postala predmet ozbiljnijeg izučavanja tek u poslednjih nekoliko decenija. Od udžbenika i monografija su najznačajnije: *Delikti kaznenog prava* (krivična dela, privredni prestupi i prekršaji i njihovo razgraničenje) (koautorstvo sa Aleksandrom Mihajlovskim, 1978), *Krivična odgovornost pravnih lica za privredne pristupe* (1968), *Krivično pravo Opšti deo* (koautorstvo sa Životom Jovanovićem, 1955, 1973, 1978. i 1981), *Krivično pravo Posebni deo* (koautorstvo sa Milošem Radovanovićem, sedam izdanja između 1967. i 1977. godine), *Krivično pravo sa osnovama privrednoprestupnog i prekršajnog prava* (koautorstvo sa Đorđem Đorđevićem, više izdanja u periodu 2003–2011), *Praktikum za krivično pravo, Opšti* (četiri izdanja, 1965–1979) i *Posebni deo* (dva izdanja, 1967. i 1970) i *Privredni prestupi* (1968). Spada u krug autora kojima je bio poveren posao na izradi *Komentara Krivičnog zakona SFRJ* i *Komentara Krivičnih zakona SR Srbije, SAP Kosova* i *SAP Vojvodine*, čije je delove, pisane od profesora, naša malenkost često i sa uvažavanjem citirala.

Profesor Đorđević je voleo kazneno pravo, i tu ljubav je prenosio ne samo svojim učenicima već i bližnjima, koji su nastavili njegov put u materiji kaznenog i ustavnog prava. Pisac ovog teksta je imao zadovoljstvo da mu profesor bude predavač i ispitivač na osnovnim studijama i član komisije za odbranu magistarskog rada. Njegova erudicija, mirnoća i uvek odmerene i umerene opaske i stručni komentari kod mnogih njegovih učenika su nailazili na plodnu zemlju od koje se i danas ubiraju plodovi. Neka je večna slava našem dragom profesoru Miroslavu Đorđeviću!

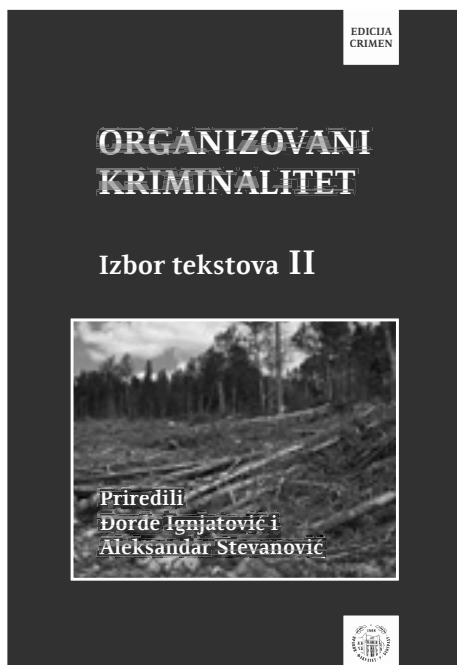
Igor Vuković

EDICIJA *CRIMEN*

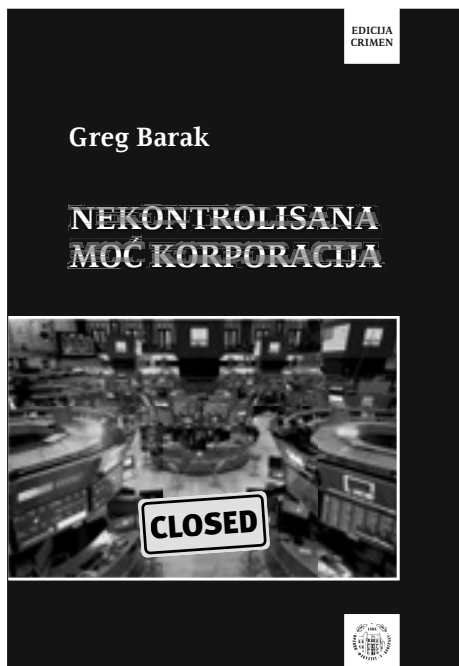

Edicija CRIMEN • Knjiga 29
Drugo izmenjeno izdanje

Edicija CRIMEN • Knjiga 47

EDICIJA *CRIMEN*

Edicija CRIMEN • Knjiga 39
Drugo izmenjeno izdanje

Edicija CRIMEN • Knjiga 49

EDICIJA *CRIMEN*

Edicija CRIMEN • Knjiga 50

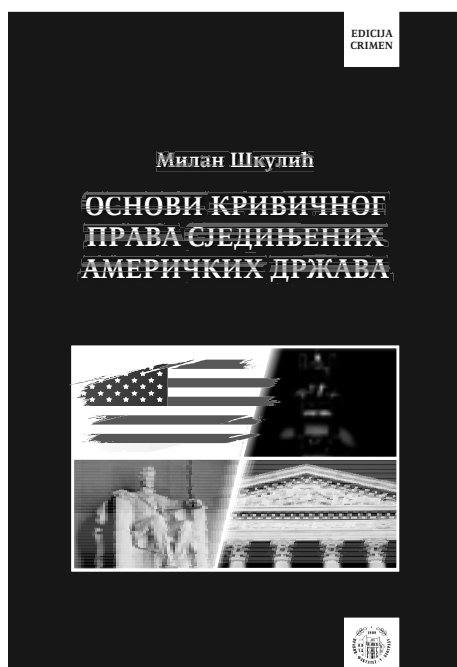
Edicija CRIMEN • Knjiga 51

EDICIJA *CRIMEN*

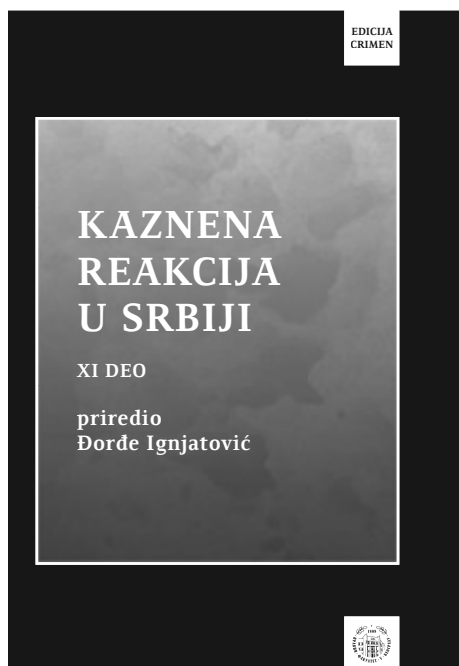

Edicija CRIMEN • Knjiga 52

Edicija CRIMEN • Knjiga 53

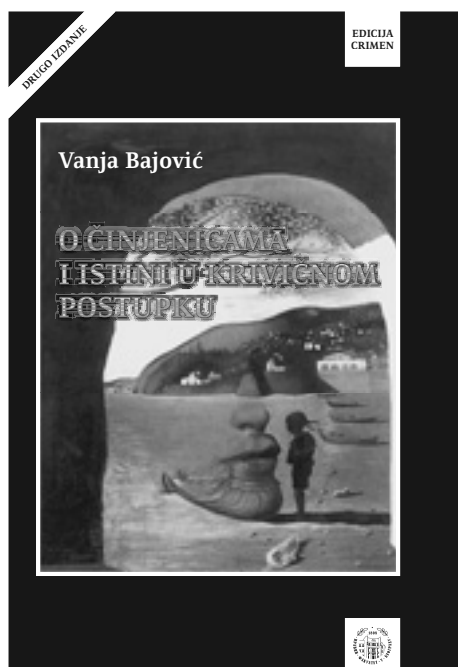

EDICIJA *CRIMEN*

Edicija *CRIMEN* • Knjiga 54

Edicija *CRIMEN* • Knjiga 34
Drugo izmenjeno izdanje

EDICIJA *CRIMEN*

Edicija CRIMEN • Knjiga 37
Drugo izmenjeno izdanje

Edicija CRIMEN • Knjiga 55

U EDICIJI CRIMEN DO SADA OBJAVLJENO:

1. Ignjatović Đ.: PRAVO IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA (6 izdanja)
2. КОРУПЦИЈА – ОСНОВНИ ПОЈМОВИ И МЕХАНИЗМИ ЗА БОРБУ (Илић Г. прир.) (2 издања)
3. STANJE KRIMINALITETA U SRBIJI I PRAVNA SREDSTVA REAGOVANJA – I (Ignjatović Đ. ed.)
4. Žan Pradel: ISTORIЈAT KRIVIČNIH DOKTRINA (prevod. Perić O.)
5. STANJE KRIMINALITETA U SRBIJI I PRAVNA SREDSTVA REAGOVANJA – II (Ignjatović Đ. ed.)
6. Ignjatović Đ.: METODOLOGIЈA ISTRAŽIVANJA KRIMINALITETA sa metodikom izrade naučnog rada (3 izdanja)
7. Делић Н.: НОВА РЕШЕЊА ОПШТИХ ИНСТИТУТА У КЗС
8. Remzi Klark: KRIMINALITET U AMERICI (prevod Simeunović B.)
9. Simeunović D.: TERORIZAM (2 izdanja)
10. STANJE KRIMINALITETA U SRBIJI I PRAVNA SREDSTVA REAGOVANJA – III (Ignjatović Đ. ed.)
11. Žan Pradel: KOMPARATIVNO KRIVIČNO PRAVO – Sankcije (prevod: Perić O.)
12. Ignjatović Đ.: TEORIЈE U KRIMINOLOGIЈI
13. Бајовић В.: СПОРАЗУМ О ПРИЗНАЊУ КРИВИЦЕ – Упоредно-правни приказ
14. Deni Sabo: OD ANTROPOLOGIЈE DO KOMPARATIVNE KRIMINOLOGIЈE (prevod: Đokić I.)
15. Stojanović Z., Kolarić D.: KRIVIČNOPRAVNO REAGOVANJE NA TEŠKE OBLIKE KRIMINALITETA
16. STANJE KRIMINALITETA U SRBIJI I PRAVNA SREDSTVA REAGOVANJA – IV (Ignjatović Đ. ed.)
17. Luk Hulsman, Jacqueline Bernat de Celis: IZGUBLJENE KAZNE (prevod: Đokić I.)
18. Ignjatović Đ., Simeunović-Patić B.: VIKTIMOLOGIЈA
19. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI (Ignjatović Đ. ed.)
20. Markus Felson: ZLOČIN I SVAKODNEVNI ŽIVOT (prevod: Lukić N.)
21. Marvin Volfganag, Franko Ferakuti: POTKULTURA NASILJA (prevod: Ljubičić D.)
22. Danilo Zolo: KO KAŽE HUMANOST... Rat, pravo i globalni poredak (prevod: Katanić Z.)
23. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI II (Ignjatović Đ. ed.)
24. Ignjatović Đ.: KOMPARACIЈA KRIMINALITETA I KAZNENE REAKCIЈE: SRBIЈA – EVROPA
25. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI III (Ignjatović Đ. ed.)
26. Делић Н.: НОВА РЕШЕЊА У ПОСЕБНОМ ДЕЛУ КЗ СРБИЈЕ
27. Лукић Н.: СУЗБИЈАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА
28. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI IV (Ignjatović Đ. ed.)
29. Stojanović Z., Kolarić, D.: KRIVIČNOPRAVNO SUZBIЈANJE ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA, TERORIZMA I KORUPCIЈE
30. Begović, B.: EKONOMSKA ANALIZA GENERALNE PREVENCIЈE
31. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI V (Ignjatović Đ. ed.)
32. Ignjatović Đ., Simeunović-Patić B.: VIKTIMOLOGIЈA – OPŠTI DEO
33. Džon Hauard: STANJE U ZATVORIMA (prevod: Ljubičić D.)
34. Bajović V.: O ČINJENICAMA I ISTINI U KRIVIČNOM POSTUPKU
35. Nils Kristi: GRANICE PATNJE (prevod: Vujičić N.)
36. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI VI (Ignjatović Đ. ed.)
37. Stojanović Z.: POLITIKA SUZBIЈANJA KRIMINALITETA
38. Tomas Matisen: ZATVOR NA OPTUŽENIČKOЈ KLUPI (prevod: Vujičić N. i Lozić A.)
39. Ђокић И.: ОПШТИ ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА У АНГЛО-АМЕРИЧКОМ ПРАВУ
40. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI VII (Ignjatović Đ. ed.)
41. Hal Pepinski: MIROTVORSTVO razmišljanja jednog radikalnog kriminologa (prevod: Stevanović A. i Vujičić N.)
42. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI VIII (Ignjatović Đ. ed.)
43. Nils Kristi: NORVEŽANI STRAŽARI SRPSKIH LOGORA NA SEVERU NORVEŠKE 1942–1943. (prevod: Bukvić R.)
44. ORGANIZOVANI KRIMINALITET – Izbor tekstova (prir. Ignjatović Đ. i Stevanović A.)
45. Tomas Matisen: KADENCA – Profesionalna autobiografija (prevod Vuјanić M.)
46. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI IX (Ignjatović Đ. ed.)
47. ORGANIZOVANI KRIMINALITET – Izbor tekstova II (prir. Ignjatović Đ. i Stevanović A.)
48. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI X (Ignjatović Đ. ed.)
49. Greg Barak: NEKONTROLISANA MOĆ KORPORACIЈA (prevod: Stevanović A. i Petrović M.)
50. Ђокић И.: ИЗВРШИЛАШТВО У КРИВИЧНОМ ПРАВУ
51. Лукић Н.: КРИМИНАЛИТЕТ КОМПАНИЈА – КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТ
52. ORGANIZOVANI KRIMINALITET – Izbor tekstova III (prir. Ignjatović Đ. i Stevanović A.)
53. Шкулић М.: ОСНОВИ КРИВИЧНОГ ПРАВА СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА
54. KAZNENA REAKCIЈA U SRBIJI XI (Ignjatović Đ. ed.)
55. ORGANIZOVANI KRIMINALITET – Izbor tekstova IV (prir. Ignjatović Đ. i Stevanović A.)

UPUTSTVA AUTORIMA

1. Članci moraju biti originalni, do sada neobjavljeni niti (u celosti ili delimično) za objavljivanje u drugoj publikaciji predati tekstovi. Njihov obim ne bi trebalo da prelazi 1,5 autorski tabak (do 45.000 slovnih znakova, uključujući i praznine). Tekst pisati u elektronskoj formi latinicom u programu Word for Windows, font Times New Roman, veličina slova 12, sa duplim proredom, uključujući fusnote.
2. Tekstovi za rubriku Članci moraju sadržati: – na početku apstrakt obima do 20 redova i do pet ključnih reči; na kraju popis literature, rezime do 40 redova i ključne reči na engleskom jeziku. Budući da časopis objavljuje i radove na stranim jezicima, autori u tom slučaju treba da dostave apstrakt, rezime (summary) i ključne reči na tom jeziku, a redakcija Časopisa će obezbediti njihov prevod na srpski jezik. Svi tekstovi inače podležu stručnoj lekturi.
3. Pored odštampanog primerka – na stranicama formata A4; jednostrano, margine na vrhu i sa obe strane teksta treba da budu najmanje 3 cm – tekst treba poslati i na CD-u i/ili na e-mail redakcije.
4. Fusnote ne treba iznova numerisati od početka na svakoj strani već neprekidno.
5. Reference treba da sadrže sledeće podatke:

5.1. Reference za knjige:

Uopšte

P. Reichel /2005/: *Comparative Criminal Justice Systems*, 4ed, Upper Saddle River, p. 40

Prevodi knjiga

G. Barak /2020/: *Nekontrolisana moć korporacija*, Beograd [orig. G. Barak /2017/: *Unchecked Corporate Power*, Abingdon], p. 77

Zbornici

E. McLaughlin, J. Muncie (eds.) /2013/: *Criminological Perspectives – Essential Readings*, 3rd ed., Los Angeles, p. xii

Ponovljene reference

P. Reichel. *op. cit.*, p. 140.

Uzastopne reference

P. Reichel. *ibid.*, p. 144.

5.2. Reference za tekstove u časopisima i zbornicima:

Članci u časopisima

K. von Lampe /2019/: Tackling Organized Crime, *CRIMEN- Časopis za krivične nauke*, no 3, p. 219

Prilozi u zbornicima

U. Beck /2013/: The terrorist threat- world risk society revisited –in: *Criminological Perspectives – Essential Readings* (McLaughlin E., Muncie J., eds.), 3rd ed., Los Angeles, p. 641

Alternativa

Bibliografske reference mogu se u tekstu navoditi modifikovanim APA stilom:

/Reichel, 2005:40/; /Barak, 2020:77/ ; McLaughlin, Muncie /2013:xii/ ; /von Lampe, 2019:219/; /Beck, 2013:641/

5.3 Reference za zakone i sudsku praksu

Preporučuje se citiranje prema nacionalnom metodu

5.4. Citiranje internet izvora

Pored navođenja internet adrese, potrebno je navesti i datum pristupa dokumentu

http://crime.about.com/od/sex/a/rape_myths.htm, 27. mart 2010.

6. Treba ostaviti prostor između naslova i teksta. Redosled odvajanja trebalo bi jasno naglasiti: glavna celina, prva pod-celina, druga pod-celina itd. Podele unutar poglavlja treba da budu zasnovane na sistemu 1.1.1., koji ostavlja mogućnost korišćenja sistema (a), (b), (c) unutar teksta. Numerisanje paragrafa treba izbegavati.

1. PRVA POD-CELINA VELIKIM SLOVIMA

1.1. Druga pod-celina potamnjena slova (bold)

1.1.1. *Treća pod-celina u italic-u ili podvučena*

1.1.1.1. Ostale pod-celine malim slovima

AUTHOR GUIDELINES

1. The contributions must be original, they may not be published or submitted elsewhere in full or in part. Articles should preferably have an overall length of one author's sheet (not more than 45 000 characters including spaces). Text to be in electronic form in latin in Word for Windows, font Times New Roman, font size 12, double spacing including footnotes.
  2. Texts for the section Articles must have: abstract of not more than 20 lines and five key words; summary of not more than 40 lines and with key words (both in English) and list of literature at the end of the article. Considering the fact that in this journal contributions in foreign languages will also be published, authors of these texts should submit abstract, summary, key words in the language of the foreign text and the Redaction of the journal will provide their translation in Serbian. All submitted articles are subjected further to editing by the journal editorial staff.
  3. Apart from the printed text– page format A4, only one side of each sheet of paper used, with margins on top and on both sides of at least 3cm– text should also be sent on CD or on e-mail address of the Redaction.
  4. Submit footnotes on separate pages at the end of the text, do not restart footnote numbering on each page, but number them consecutively.
  5. References should contain following details:
    - 5.1. References to Books:
      - General
P. Reichel /2005/: *Comparative Criminal Justice Systems*, 4ed, Upper Saddle River, p. 40
Collections of papers
E. McLaughlin, J. Muncie (eds.) /2013/: *Criminological Perspectives – Essential Readings*, 3rd ed., Los Angeles, p. xii
Repeated references
P. Reichel. *op. cit.*, p. 140.
Subsequent references
P. Reichel. *ibid.*, p. 144.
      - 5.2. References to texts in Journals and Collections of papers
Articles in Journals
K. von Lampe /2019/: Tackling organized crime, *CRIMEN- Journal for Criminal Justice*, no 3, p. 219
Contributions in Collections of papers
U. Beck /2013/: The terrorist threat- world risk society revisited –in: *Criminological Perspectives – Essential Readings* (McLaughlin E., Muncie J., eds.), 3rd ed., p. 641, Los Angeles
Alternative
For bibliografic references in text authors can use modified APA style:
/Reichel, 2005:40/; /Barak, 2020:77/ ; McLaughlin, Muncie /2013:xii/ ; /von Lampe, 2019:219/;
/Beck, 2013:641/
    - 5.3. References to Legislation and Juridical Decisions
A method of citation according to the national method is recommended
    - 5.4. Citation of Internet sources
Beside the Internet address, date of access to the document should also be written
http://crime.about.com/od/sex/a/rape_myths.htm, 27. mart 2010.
  6. A space should be left between the headings and the text. The order of division should be indicated as clearly as possible: main division, first sub-division, second sub-division etc. The chapter division to be adopted is that based on the 1.1.1. system, which leaves the (a), (b), (c) system for use within the text. Paragraph numbering should be avoided.
1. FIRST SUB-DIVISION IN MEDIUM CAPITAL
    - 1.1. **Second sub-division in bold lower case**
      - 1.1.1. *Third sub-division in italics or underlined*
        - 1.1.1.1. The remaining sub-divisions in medium lower case

CRIMEN

ČASOPIS ZA KRIVIČNE NAUKE || JOURNAL FOR CRIMINAL JUSTICE

(XII) 3/2021 pp. 231–350

ARTICLES

Topic of This Issue: COVID-19 AND CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

- Dorđe Ignjatović, Pandemic COVID-19 and the Penitentiary System – First Experiences 233
- Ivan Đokić, Dragana Čvorović, Criminal Legal Challenges in Republic of Serbia During COVID-19 Pandemic 259
- Natalija Lukić, COVID-19 Pandemic and Crime in Serbia in 2020 277
- Nebojša Draganović, Preventing the Spread of COVID-19 Infection at the Penitentiary Facility in Sremska Mitrovica. 301

OTHER CONTRIBUTIONS

- Aleksandra Ilić, Discourse on Modern Terrorism 309

FROM THE HISTORY OF CRIMINAL JUSTICE

- Božidar Marković, Suspended Sentence in the State Council. 330

IN MEMORIAM

- Prof. dr Miroslav Đorđević. 341

AUTHOR GUIDELINES

1. The contributions must be original, they may not be published or submitted elsewhere in full or in part. Articles should preferably have an overall length of one author's sheet (not more than 45 000 characters including spaces). Text to be in electronic form in latin in Word for Windows, font Times New Roman, font size 12, double spacing including footnotes.

2. Texts for the section Articles must have: abstract of not more than 20 lines and five key words; summary of not more than 40 lines and with key words (both in English) and list of literature at the end of the article. Considering the fact that in this journal contributions in foreign languages will also be published, authors of these texts should submit abstract, summary, key words in the language of the foreign text and the Redaction of the journal will provide their translation in Serbian. All submitted articles are subjected further to editing by the journal editorial staff.

3. Apart from the printed text– page format A4, only one side of each sheet of paper used, with margins on top and on both sides of at least 3cm– text should also be sent on CD or on e-mail address of the Redaction.

4. Submit footnotes on separate pages at the end of the text, do not restart footnote numbering on each page, but number them consecutively.

5. References should contain following details:

5.1. References to Books:

General

P. Reichel /2005/: *Comparative Criminal Justice Systems*, 4ed, Upper Saddle River, p. 40

Collections of papers

E. McLaughlin, J. Muncie (eds.) /2013/: *Criminological Perspectives – Essential Readings*, 3rd ed., Los Angeles, p. xii

Repeated references

P. Reichel. *op. cit.*, p. 140.

Subsequent references

P. Reichel. *ibid.*, p. 144.

5.2. References to texts in Journals and Collections of papers

Articles in Journals

K. von Lampe /2019/: Tackling organized crime, *CRIMEN- Journal for Criminal Justice*, no 3, p. 219

Contributions in Collections of papers

U. Beck /2013/: The terrorist threat- world risk society revisited –in: *Criminological Perspectives – Essential Readings* (McLaughlin E., Muncie J., eds.), 3rd ed., p. 641, Los Angeles

Alternative

For bibliografic references in text authors can use modified APA style:

/Reichel, 2005:40/; /Barak, 2020:77/ ; McLaughlin, Muncie /2013:xii/ ; /von Lampe, 2019:219/; /Beck, 2013:641/

5.3. References to Legislation and Juridical Decisions

A method of citation according to the national method is recommended

5.4. Citation of Internet sources

Beside the Internet address, date of access to the document should also be written

http://crime.about.com/od/sex/a/rape_myths.htm, 27. mart 2010.

6. A space should be left between the headings and the text. The order of division should be indicated as clearly as possible: main division, first sub-division, second sub-division etc. The chapter division to be adopted is that based on the 1.1.1. system, which leaves the (a), (b), (c) system for use within the text. Paragraph numbering should be avoided.

1. FIRST SUB-DIVISION IN MEDIUM CAPITAL

1.1. Second sub-division in bold lower case

1.1.1. *Third sub-division in italics or underlined*

1.1.1.1. The remaining sub-divisions in medium lower case

CRIMEN

ČASOPIS ZA KRIVIČNE NAUKE || JOURNAL FOR CRIMINAL JUSTICE

(XII) 3/2021 pp. 231–350

ARTICLES

Topic of This Issue: COVID-19 AND CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

- Dorđe Ignjatović, Pandemic COVID-19 and the Penitentiary System – First Experiences 233
- Ivan Đokić, Dragana Čvorović, Criminal Legal Challenges in Republic of Serbia During COVID-19 Pandemic 259
- Natalija Lukić, COVID-19 Pandemic and Crime in Serbia in 2020 277
- Nebojša Draganović, Preventing the Spread of COVID-19 Infection at the Penitentiary Facility in Sremska Mitrovica 301

OTHER CONTRIBUTIONS

- Aleksandra Ilić, Discourse on Modern Terrorism 309

FROM THE HISTORY OF CRIMINAL JUSTICE

- Božidar Marković, Suspended Sentence in the State Council 330

IN MEMORIAM

- Prof. dr Miroslav Đorđević 341

ISSN 2217-219X

